

БИБЛИОТЕКАРСКО ДРУШТВО СРБИЈЕ



Главни и одговорни уредник:

др Виолета Стојменовић – Народна библиотека Бор

Редакција:

проф. др Драгана Грујић – Катедра за библиотекарство и информатику
Филолошког факултета Универзитета у Београду

проф. др Гордана Ђоковић – Катедра за библиотекарство и информатику
Филолошког факултета Универзитета у Београду

др Татјана Брзуловић Станисављевић – Универзитетска библиотека
„Светозар Марковић”, Београд

др Драгана Милуновић – Народна библиотека Србије, Београд

др Татјана Богојевић – Библиотека Матице српске, Нови Сад

проф. др Бојана Ласица – Катедра за општу књижевност и библиотекарство
Филозофског факултета у Источном Сарајеву, Република српска

др сц. Марина Винај – Књижница Музеја Славоније, Осиек, Хрватска

доц. др Ана Ангелова (Анна Ангелова) – Универзитетска библиотека
„Св. Климент Охридски”, Софија, Бугарска

др Вусоб Џонг (Wooseob Jeong) – Школа за библиотечко-информациони
менаџмент, Државни универзитет Емпорија, Канзас, САД

Оливера Кривошић – Библиотека Матице српске, Нови Сад

Никола Петаковић – Народна библиотека Србије, Београд

Марија Алексејева (Мария Алексева) – Руска државна библиотека за
младе, Москва, Русија

Класификација текстова по УДК

Народна библиотека Србије

Израда DOI ознака

Филолошки факултет Универзитета у Београду

Први број часописа *Библиоџекар* објављен је 1948. године.

Библиоџекар се реферише у базама података EBSCO и CEEOL.

Објављивање овог броја часописа *Библиоџекар* омогућило је
Министарство културе Републике Србије.

ISSN 0006-1816

БИБЛИОТЕКАР

часопис за теорију и праксу библиотекарства

Год. LXVI, св. 2 (2024)

БИБЛИОТЕКАРСКО ДРУШТВО СРБИЈЕ

Београд, 2024.

САДРЖАЈ

ТЕМА

Критичко библиоџекарство / критика библиоџекарства

- Јелена Видаковић: Критичка свест библиотекара као одговор на либералну (анти)културу 9
- Ана Калбертсон: Наш рад, наши услови: радничка анкета у библиотекама 25
- Вадим Константинович Степанов: Зашто библиотека не може да остане иста, или дилема за руководиоца 41

ПРАКСА

- Ивана Иконић: Павле Бељански (1892–1965): скривено благо у приватној библиотеци 57
- Valentina Mikec, Ana Škvarić, Ljiljana Vugrinec: Razvoj i društvena uloga bibliobusnih službi na primjeru bibliobusne službe knjižnice i čitaonice „Fran Galović” Korpinica 67
- Ана Митровски: Едукативни програми у развоју савремене архивске делатности у Србији 85

ХРОНИКА

- Благоја Ђукић: Библиотечка грађа у Архиву Срба у Хрватској 107
- Виолета Стојменовић: Бора Наумовић: песник заборављен у архиви 119
- Наташа Алексић: Кратка биографија Боре Наумовића 130

ПРИКАЗИ

- Добрила Бегенишић: Време библиоскопа 135
- Драгана Михаиловић: Један поглед на културу сећања у библиотекарству 141
- Бојан Самсон: Хронично присуство воље 147
- Јелена Глишовић, Светлана Анатољевна Горохова: „Библиотеке у мултиполарном свету” 157
- Оливера Кривошић: Архиви између аналогног и дигиталног света 163

Милица Тарабић: Библиотеке и циљеви одрживог развоја .. 171

ДОКУМЕНТА

Правилник о додели Награде „Запис“	181
Правилник о додели Награде „Најбољи библиотекаар“	185
Правилник о додели Награде „Стојан Новаковић“	189
Упутство за ауторе прилога	193
Уређивачка политика	206



Тема

*Крийичко библиоїекарсїво /
крїїика библиоїекарсїва*

КРИТИЧКА СВЕСТ БИБЛИОТЕКАРА КАО ОДГОВОР НА ЛИБЕРАЛНУ (АНТИ)КУЛТУРУ

САЖЕТАК: У раду је приказано како концепције либерализма негирају принципе на којима почива хуманистичка идеја културе, мењајући начин на који се култура уопште перципира. За библиотечку струку, као део ширег културног система, императив је да у таквим околностима развија критичку свест у друштву. Зато је у раду посебно истакнута Кантова критичка метода, чији се принципи препознају и у критичкој теорији културе, као и његово стављање тежишта на форму субјективности, што ће се показати као изузетно утицајно на друштво. Циљ рада је да се укаже на величину улоге библиотекарâ у савременом друштву, где су они позвани да активно учествују у очувању и обликовању културне свести друштва, а у складу са етичким начелима струке.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: критичка свест, култура, либерализам, библиотекарство, друштво.

Увод

Култура као друштвени феномен сведочи једном времену имајући историјску улогу, на начин да утемељује одређене вредности човечанства. Људи усвајају културне вредности и норме, свесно или несвесно. Уколико представља скуп колективних вредности, увек схваћена у свом историјском контексту, култура се негира концепцијама либерализма, потом и неолиберализма, јер (нео)либерализам акценат ставља на индивидуализам, вечно сада и тржишну логику. Зато се он може схватити и као негација културе или, речју – као антикултура.¹

¹ Појам антикултуре у контексту либерализма јавља се у радовима различитих филозофа, социолога и теоретичара културе. Види више: Laš Kristofer, *Narcistička kultura: američki*

Критичка теорија културе, посебно у савременим околности-ма, комбинујући принципе и методе из филозофије, социологије и уметности, како би пружила свеобухватан поглед на друштво, јер култура јесте свеобухватна, приступу култури даје интердисциплинарни карактер. Дијалектичка метода и улога субјекта представљају полазну тачку за критичку анализу савремене културе. Улога библиотекарства, у контексту критичке теорије, произилази из његовог доприноса критичкој свести у друштву, као и његова улога оспоритеља концепције неутралности, јер су библиотекари позвани да обликују друштвене вредности у складу са етичким принципима.

Критичка свест библиотекара данас је неопходна за препознавање све веће напетости између појмова знања и информације, како би се сачувала етичка и друштвено ангажована улога библиотекарства у добу доминације тржишне логике. Критичко библиотекарство ће на тај начин имати за императив критичко мишљење, или како Фуко закључује у делу *Сјиси и разговори*, а што ће у овом раду представљати полазну мисао: „Не знам да ли је потребно казати да критички рад данас увек захтева рад на нашим границама, то јест стрпљиви труд који даје облик нестрпљењу слободе”.²

Кантов заокрет ка субјекту

Појам критике, како га данас разумемо, почео је да се развија у 17. и у 18. веку, у доба просветитељства. Најбоље је тематизован у делима немачког филозофа Канта, при чему његово капитално дело *Критика чистог ума* представља почетак нове епохе у филозофији,³ што говори о револуционарном значају тог дела. Кантовим увођењем изнова заснованог појма критике мења се додашње разумевање односа субјекта и објекта. Традиционално, теорија сазнања до Кантове *Критике* била је фокусирана на однос субјекта и објекта у којем је објекат извор истинитости предмета, а онда Кант тежиште поставља на форму субјективности. Субјекат постаје критеријум за сазнање, и тај заокрет ка субјекту ствара нову перспективу и позицију субјекта, односно мишљења, у крајњој линији човека. Ову радикалну промену Кант метафорички назива коперниканским обртом, и у предговору прве *Кри-*

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

život u doba smanjenih očekivanja (Zagreb: Naprijed, 1986); Blum Alan, *Sumrak američkog uma* (Beograd: Prosveta, 1990); Alasder Makintajer, *Za vrlinom: studija o teoriji morala* (Zagreb: Kruzak, 2002); Denin Patrik, *Zašto liberalizam propada* (Beograd: Albatros Plus, 2019).

² Mišel Фуко, *Spisi i razgovori* (Beograd: Fedon, 2010), 433.

³ Немачки класични идеализам подразумева епоху у филозофији у раздобљу од 1781 – године издања Кантовог капиталног дела *Критика чистог ума*, до 1831 – године Хегелове смрти.

бр.
2.
год.
2024.

тшике, експлицитно говори: „С тим стоји ствар исто онако као са првим мислима Коперниковим, који, пошто са објашњењем небеских кретања није ишло како треба док је претпостављао да се цела војска звезда окреће око посматраоца, учини покушај да ли неће боље успети ако претпостави да се посматралац окреће, а да звезде напротив мирују. Што се тиче опажања предмета, у метафизици се може учинити сличан покушај. Ако би се опажање морало управљати према особини предмета, ја онда не видим како се може о њему знати нешто а priori; али ако се предмет (као објекат чула) управља према особини наше моћи опажања, онда ја могу сасвим лепо да представим себи ову могућност”.⁴ Овим је Кант започео испитивање наших сазнајних моћи, дајући потпуно другачији смисао субјективности. Тежиште је притом на испитивању услова могућности сваког сазнања, што је у историји филозофије познато као трансцендентални идеализам. Појам критике Кант не користи у оном саморазумљивом смислу, као када критиком именујемо позитивно или негативно вредновање одређених појава, система, теорија, већ тај појам у његовом делу упућује на појам границе. Стога, када „критикујемо” ум, било чисти или практички, ми заправо испитујемо границе наших спознајних моћи. За потребе овог рада битно је направити дистинкцију између чистог и практичког ума, који је заправо исти ум, само су предмети којима се бави различити. Чисти или теоријски ум је усмерен на предмете спознаје, а практички ум је усмерен на предмете делања. Човек је на тај начин и теоријско и практичко биће, где практички ум има примат у односу на теоријски, што значи да је човек у изворном смислу практичко биће, а тек у изведеном и теоријско биће.⁵ Дакле, човеков примарни задатак је практички однос према себи и другима, тј. делатни однос, у којем централно место заузима слободна воља. „Кант је индивидуализирао људско делање. Схватио га је – у првом реду – као дјелатност моралне свјести човјека као субјекта дјелања и индивидуе која је носилац слободне воље”.⁶ Редукција појма делања на индивидуално делање, при чему је тежиште на појму слободе, чини Кантову практичку филозофију изузетним прилогом либералном мишљењу. На основу слободне воље, односно моралне слободе, он долази до појмова правне и политичке слободе и тиме постаје значајни заступник либералне идеологије.

⁴ Imanuel Kant, *Kritika čistoga uma* (Beograd: Dereta, 2012), 22.

⁵ Milenko A. Perović, *Filozofija morala* (Novi Sad: Cenzura, 2013), 33.

⁶ Исто, 177.

Либерална (анти)култура

Снага либерализма лежи у његовој тежњи ка слободи, која је основно одређење човека, како смо претходно видели у тематизацији Кантове практичке филозофије. Међутим, либерализам није „открио” човекову тежњу за слободом; појам слободе је постојао и у антици, само се тада другачије разумевао. Владање самим собом, као и неговање врлине били су главни принципи озбиљења слободе. С либерализмом долази до редефинисања извесних појмова, па и појма слободе, што за последицу има другачију антрополошку претпоставку. Либерализам је научио људе да о себи и односима с другима мисле на другачији начин, јер се у либерализму слобода схвата као стање у којем појединац слободно делује у оквиру сфере дефинисане позитивним правом, где се нужно обликује један свет индивидуализма, у којем људска бића живе у стању аутономије. Или, како Харви у *Крајњој историји неолиберализма* примећује, слобода појединца постаје централна цивилизацијска вредност.⁷

Уколико однос према себи постаје мерило вредности, онда однос према другом и према другима постаје секундаран, што за резултат има ослобођење појединца од свих врста повезивања и односа. Овакво разумевање слободе гради лабаве везе између човека и заједнице. Либерализам, у име индивидуалне слободе, релативизује многе вредности, па тако могу бити доведени у питање и чврсти основи на којима култура почива, а култура захтева одређену стабилност вредности. Денин у свом делу *Зашто либерализам пропада* наводи: „У данашњем свету захвалност према прошлости и дужност према будућности замењене су готово општом тежњом за пролазним уживањима. Култура се више не схвата као преношење мудрости и искуства прошлости у неговању врлина самосавладавања и учтивости, већ постаје синоним за хедонистичка уживања, душевну суровост и забаву, стање које све више води ка све већој потрошњи, задовољењу пожуда и равнодушности. Резултат је доминација максималне себичности и социјално деструктивног понашања.”⁸

Наглашавајући слободу појединца и његову аутономију, либерализам често поставља појединца изнад колектива, конкретније, либерална држава ствара појединца тако што омогућава услове⁹ за јачање његове слободе, чиме је антрополошка слика у потпуно-

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

⁷ Devid Harvi, *Kratka istorija neoliberalizma* (Novi Sad: Mediterran publishing, 2012), 19.

⁸ Patrik Dž. Denin, *Zašto liberalizam propada* (Beograd: Albatros Plus, 2019), 53.

⁹ Услови које либерална држава ствара за јачање индивидуализма увек се тичу правног система једне државе.

сти промењена. Аристотелова теза да је човек политичко биће, при чему се он као слободан грађанин остварује у заједници, замењена је тезом о неограниченој слободи појединца. Или, оно што се некада звало грађанином, сада се све чешће назива конзументом. Оваква перспектива појединца утицала је на поимање културе, уколико културу сматрамо људским конструктом који не може да постоји без човекове бриге. Култура јесте производ човековог стваралаштва, па тек када разумемо човека, можемо да разумемо културу, јер су они у нераскидивој вези. Зато је либерална теорија, у којој централно место заузимају слобода појединца и слободно тржиште, директно утицала на културу у савременом свету. Међутим, колико год се либерали борили за слободу, ипак није свака слобода благотворна, посебно не она која није праћена дисциплином и културним развојем, јер нужно води ка деградацији друштва, па је стога неопходно да се човек озбиљније позабави проучавањем суштинне и функције културе, како то наводи руски аутор Соколов.¹⁰

Култура не може да се појми ван свог историјског контекста. Истиче се: „Култура нас учи да имамо обавезе и према прошлим и према будућим поколењима. Она је опипљиво наслеђе које свакога понаособ обавезује да одговорно поступа са наслеђеном имовином. Култура нас учи да постоји испуњена димензија људске темпоралности која обуздава искушење да живимо само у садашњости, искушење које прати склоност ка неодговорности и незахвалности, склоност коју подстиче такво сужење времена. Култура која сачињава људско наслеђе – уметност, књижевност, музика, архитектура, историја, закон, религија – проширује људско искуство времена и приближава прошлост и будућност створењима која би, да она не постоји, живела само у садашњем тренутку.”¹¹ Разумевање појма културе је у директној вези са разумевањем људске темпоралности, где либерализам поткопава културу у њеном фундаменту. Културу не можемо посматрати само у димензији садашњости, она је одраз човечанства, његовог историјског развоја испуњеног људским интерпретацијама, раговима и другим сукобима, литературом која је мењала погледе на свет, а онда и на сам ток развоја човечанства. Култура је одраз духа времена. Човек је нужно укључен у цивилизацијске токове, и тешко би преживео кидање од својих духовних и социјалних корена. Либерализам, напротив, жели вечну садашњост, што доводи до занемаривања историјске димензије културе. Он је утемељен на одбацивању прошлости, односно на непријатељству према традицији и различитости. Може изгледати да је зато окре-

¹⁰ E. B. Sokolov, *Kulturologija: ogledi iz teorija o kulturi* (Beograd: Prosveta, 2001), 13–4.

¹¹ Patrik Dž. Denin, *Zašto liberalizam propada* (Beograd: Albatros Plus, 2019), 86.

нут ка будућности, међутим, уколико погледамо либерализам на подручју политике и економије, светска експлоатација необновљивих природних ресурса показује да нас либерализам учи да будемо неодговорни према будућим генерацијама. А можда најпогубније од свега, либерализам прави усамљене људе, као и оне који преиспитују своју вредност. Слободно тржиште је одиграло централну улогу у спровођењу либералних тежњи, што је за последицу имало, и још увек има, све веће класне разлике међу људима. Тако либерализам очитује своју парадоксалност: желећи слободу и једнакост за све, а нужно стварајући јаз, који једне чини равнодушним, а друге прави „неспособним”, води се „логиком дарвинизма – успешни опстају, неуспешни нестају”¹² и фаворизује само димензију садашњости. Токвил у делу *О демократији у Америци* примећује: „Када се једном навикну да више не маре шта ће се збити после њиховог живота, видимо да лако падају у потпуну и грубу равнодушност према будућности, која је и одвећ сагласна с извесним нагонима људском роду. Чим изобичаје да своје најважније наде усмеравају на дути рок, природно су склони да желе без одлагања остварити и најситније своје жеље, па пошто су изгубили наду да ће живети вечно, чини се да су склони да раде као да ће живети само један дан. [...] Друштвена несталност погодује природној несталности жеља. Усред тих сталних мена судбине, садашњост расте; она заклања будућност, која се губи, и људи неће да мисле даље од сутрашњег дана”¹³.

Либерални индивидуализам, који инсистира само на димензији садашњости, укида норме и чврсте облике заједништва, другим речима, захтева рушење утврђених облика заједничког живота. Појединци у име слободе очекују блаже норме, флексибилније разумевање културе и традиције, а некад чак и потпуно уклањање обичајног система вредности једне заједнице. Либерализам тако захтева одстрањивање културе, или барем њено слабљење. Слаба култура значи све мање одговорности, одговорности према целокупности људског стваралаштва у историји, као и недостатак одговорности према будућим генерацијама, стварајући систем вредности које други нараштаји нужно преузимају. Наравно да ће увек постојати извештан степен релативности у поимању вредности, као и да ће старе вредности бити замењене новим, али оне које „издрже” нужно излазе из свог временског оквира. Исто тако, морамо бити свесни да ће култура деловати и на оне који чак и не разумеју, или не доживља-

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

¹² Radovan Pejanović, *Ekonomija i politika u globalnom društvu: ogledi iz političke ekonomije* (Novi Sad: Akademska knjiga, 2018), 32.

¹³ Aleksis de Tokvil, *O demokratiji u Americi* (Sremski Karlovci; Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2002), 497–498.

вају на адекватан начин њене вредности, јер ће они и несвесно бити под утицајем њеног дејства. Култура тако има историјску улогу, при чему човек интерпретира пренете вредности и значења, и може се рећи да је она, са свим својим општим и специфичним одређењима, као идеја шира од историје. Може се мењати, стагнирати, бити дисконтинуирана, али ће увек постојати аутентично као јединствена творевина. Њена вредност, чак и са нестанком конкретне цивилизације у којој је настала, остаје и наставља да постоји.

Установама културе постаје императив очување традиција и културних вредности: ако је традиција „моћно средиште кристализације и стабилизације друштвеног искуства”,¹⁴ онда улога библиотеке јесте чување колективног памћења, чиме се осигурава да та иста традиција остане доступна будућим генерацијама и истовремено омогућава критичко преиспитивање онога што је било, онога што јесте, као и онога што може бити.

Критичка теорија културе и критичка свест библиотекара

Библиотеке су међу кључним актерима у развијању критичке свести друштва. Критичко библиотекарство се ослања на етичка начела библиотечко-информационе делатности. Већ сам појам критичког упућује на практично, како смо то видели код Канта. Уколико говоримо о критичком у библиотекарству, ми смо заправо у домену етичког. Свет етике, односно слободе, увек је свет могућег, а у критичкој теорији културе, свест о разлици између постојећег и могућег чини основу. О кључним аспектима критичке теорије Шушњић истиче: „Критичка теорија културе не може бити искључиво теорија о голим културним чињеницама, него и свест о могућностима: она мора да упућује на један бољи свет, или наду да је такав свет могућ. [...] Напетост између онога што јесте и онога што може бити је претпоставка напретка културе. [...] Јер култура је једини преостали простор у коме се може развијати критичко мишљење и дух великог одбијања”.¹⁵ Критика позива да се не пристаје на оно постојеће, да се не подразумева, за критику постоји и оно могуће. Критика захтева, увек изнова, преиспитивање друштва или сопства. Критичка мисао је на тај начин скок из онога што јесте у оно што може бити, па уколико Кант у *Критици* испитује границе могућности спознавања ума, утолико библиотекари испитују друштвене норме и границе

¹⁴ Михаило Ђурић, *Синхрија савремености: друштвено-филозофска размајрања* (Београд: Српска књижевна задруга, 1972), 113.

¹⁵ Ђуро Шушњић, *Теорије културе: издавања* (Београд: Завод за уџбенике, 2015), 98–99.

свог утицаја на духовну свест заједнице, истовремено испитујући и сопствене идеје које обликују методе њиховог рада. Стога, ако се подразумева да је библиотечка струка алтруистична у свом фонду, она увек мора бити осетљива за могућности.

Свест библиотекара посебно је на тесту у овом веку, у којем смо сведоци великих технолошких промена. Промене с једне стране захтевају прилагођавање, а с друге одбијање извесних концепција, уколико оне нарушавају темеље на којима почива струка. Значај критичког мишљења у библиотекарству огледаће се у односу библиотекара према концепцијама друштвене правде, интелектуалне слободе, хуманог приступа раду, као и у свим оним темама које су везане за друштвену одговорност библиотекара. Друштвена одговорност се најпре огледа у посвећености људском развоју, која је укоренења у библиотекарству, а хуманост се не тиче само индивидуалног развоја, већ понајвише друштвеног. Библиотекарству прети да хуманост буде збрисана таласом глобалног капитализма па неки аутори предлажу свесно хуманистичко библиотекарство, зато што је све оно што библиотека представља као симбол свих институција које чине јавну сферу, изложено јасној претњи због приватизације.¹⁶ Тешко је избећи закључак да „постоји иманентна противречност у друштвеном приступу употреби технологије – пукотина између идеје да технологија чини више информација доступним већем броју људи и немогућности многих”.¹⁷ Не можемо се отети мисли о очигледној сличности између либерализма и технологије, где оба у свом спровођењу очитују парадоксалност.

Проблем постаје још озбиљнији када се од библиотеке, као јавне установе, очекује да организује свој рад попут глобалних корпоративних компанија, односно, да се методе њеног пословања саобразе методама предузетничког света, који се, углавном, руководи приватним интересима. Уколико смо видели да либерализам можемо перципирати као антитезу културе, онда постулати његових изданака – а то су мултинационалне корпорације, које су усвојиле неолибералне економске моделе, а којима су ефикасност и максимирање профита императив – стоје као антитеза библиотечкој пракси. Дакле, приватни интереси негирају служење јавном добру, које опстаје као један од основних етичких принципа у библиотекарству, захваљујући којем се библиотечка пракса очитује као противречност тржишном капитализму. Ово се недвосмислено види у

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

¹⁶ Mark Rosenzweig, "The basis of a humanist librarianship in the ideal of human autonomy", *Progressive Librarian* 23 (2004) <http://www.progressivelibrariansguild.org/PL/PL23/040.pdf> (preuzeto 23. 10. 2024).

¹⁷ Majkl Gorman, *Naše neprolazne vrednosti: bibliotekarstvo u XXI veku* (Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, 2007), 156.

кованици *библиотечко-информациона* делатност. С правом се говори о информатичком или информационом друштву као епохалној парадигми која је утицала на све структуре друштва. Ипак, прелазак на информатичко односно информационо друштво показује све већу напетост између појмова информације и знања,¹⁸ који су у директној вези са библиотечком струком. Библиотекарство није остало имуно на технолошке промене, које су омогућиле библиотекама да буду ефикасније у пружању услуга корисницима у дигиталном добу. Нужно су се појавили информатички експерти, кључни за дигиталну трансформацију библиотека и олакшавање приступа информацијама корисницима. Међутим, некритичким усвајањем информатичког дискурса, захваљујући „фантазмама ефикасности, искористивости, контроле, врховне учинковитости и прилагођавања”,¹⁹ библиотечка струка губи однос према проблематизацији и подвлачењу разлике између традиционалне етике библиотечких услуга и услуга информационе делатности, и тиме излаже себе опасности да заговара праксу по узору на глобалне корпоративне компаније. Некритичко излагање библиотеке тржишту доводи у питање појам знања, које према логици тржишта може да постоји само ако је исплативо. Оваквом индустријализацијом знања,²⁰ где утилитаристички приступ може бити погубан за служење јавном добру, омогућавајући тиме развијање „антифилозофије практичности – која вреднује шта функционише а одбацује оно што не функционише”,²¹ знање престаје бити циљ по себи. Другим речима, знање постаје средство које не захтева никакво ново промишљање уколико подлеже тржишној логици, оно престаје бити израз човекове тежње за спознајом.²² И мада су знање и спознаја сродни појмови, спознавање је процес који води ка дубљем разумевању. Или, хегеловски речено, спознавање је дијалектички процес у којем се људска свест развија и постаје самосвесна, стичући дубље разумевање света. То дубље разумевање света тиче се појма истине, која претпоставља знање и спознају, па уколико хијерархијски предочимо низ

¹⁸ Информације су појединачне чињенице или подаци, који могу бити тачни, али и непотпуни, као и без дубљег значења, док знање представља дубље разумевање које настаје када особа повезује, интерпретира и примењује информације. Уколико се информација изгуби, лакше се до ње поново долази, међутим, уколико изгубимо знање, ми губимо и способност да нешто урадимо.

¹⁹ Konrad Paul Liessmann, *Teorija neobrazovanosti: zablude društva znanja* (Zagreb: Naklada Jasenski i Turk, 2008), 74.

²⁰ У контексту проблематизације друштва знања, Лисман сматра да оно данас не замењује индустријско друштво, већ да се убрзаним темпом индустријализује и само знање. Liessmann, *Teorija neobrazovanosti*, 34.

²¹ Majkl Gorman, *Naše neprolazne vrednosti*, 28

²² Liessmann, *Teorija neobrazovanosti*, 135.

појмова информација – знање – сјознаја, где спознаја представља сложеније процесе и дубље, односно опсежније перципирање света, да се закључити да информатички експерти у библиотечкој делатности немају могућност разумевања или увида у процесу откривања истине или смисла, не због своје когнитивне неспособности, већ због своје тачке гледишта и свог начина сагледавања. Насупрот томе, библиотекарски стоје на вишем степену опажања и разумевања, када говоримо о сложенем процесу повезивања и интерпретирања информација, стварајући значења и увиде. То недвосмислено говори да библиотекарски стоје на духовном тлу, и да је из тог разлога незаобилазна етичка расправа која представља позив библиотекари-ма да преузму своју критичку улогу. Критичке теорије готово да су одсутне из било какве дебате о теоријском фундаменту библиотечко-информационе делатности, јер су многе теорије које се користе у информатичкој науци засноване на позитивистичкој епистемологији, иако спектар теоријских погледа у студијама информација укључује историјске и хуманистичке епистемологије.²³

Библиотекарство је као друштвена делатност засновано на нематеријалним вредностима и то указује на његову дубоку везу са културним наслеђем и духовним развојем. Библиотекарство није само управљање информацијама, већ је и неговање културе трагања за смислом и разумевањем света. Библиотекарство није само практична активност која се односи на одлагање, сређивање и чување књига, већ је и струка која због свог етичког светоназора није остварена уколико јој се приступа искључиво прагматично, јер „таква интензивна практичност оставља празнину, осећај жудње за дубљим значењем и за богатијим филозофским основама“.²⁴

Критичка свест у библиотекарству, на трагу односа између појмова информације и знања, подразумеваће способност библиотекара да препознају не само оне проблеме који се тичу набавке књига или недостатака у буџету већ и дубље системске проблеме повезане са улогом тржишне економије у формирању вредности знања. Теоретичари франкфуртске школе Адорно и Хоркхајмер²⁵ сковали су термин индустрија културе, који се односи на начин на који капиталистичко друштво културне вредности износи на тржиште и претвара у робу. Култура тако поприма робни карактер. Она постаје само још један производ за потрошњу јер је циљ те

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

²³ Ajit K. Pyati, "Critical Theory and Information Studies: a Marcusean infusion", *Policy Futures in Education* Volume 4, Number 1 (2006), <https://ir.lib.uwo.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1006&context=fimspub> (preuzeto 23. 10. 2024), DOI 10.2304/pfie.2006.4.1.83.

²⁴ Majkl Gorman, *Naše neprolazne vrednosti*, 28.

²⁵ Индустрија културе је термин који су развили Адорно и Хоркхајмер у свом делу *Дијалектика њросевићевих сјива*, указујући њиме на парадоксални развој просветитељских идеја.

бр.
2.
год.
2024.

индустрије профит. Стварају се производи који се лако разумеју, што значи производњу садржаја који су предвидљиви и униформисани, а то онемогућава развој критичког мишљења.

Индустрија културе задовољава инстант потребе, одвраћа пажњу од суштинских друштвених питања, претварајући људе у конзументе који су постали инструмент капиталистичког интереса. Уколико размислимо о библиотекарству у контексту индустрије културе, а на трагу поменуте прагматичности, увидећемо да се библиотекарство сужава само на услужну делатност која у потпуности одговара конзумеристичком менталитету. Трансформација библиотека у складу са конзумеристичким менталитетом, где се она прилагођава логици тржишта, доводи до потенцијалног губитка критичке и друштвено-ангажоване улоге коју су јавне библиотеке традиционално имале. Даље, у *Дијалектици просветитељства* се наводи: „Принцип прописује да потрошачу, додуше, треба све потребе представити као да их културна индустрија може испунити, али, с друге стране, те потребе већ унапред уредити тако да у њима самог себе доживљава само као потрошача, као објекат културне индустрије”.²⁶ Директна последица тога јесте обликовање потреба у складу са тржишним вредностима. Стога, уместо да библиотеке буду простори критичког мишљења, постоји ризик да постану установе које су се прилагодиле унапред одређеном тржишном обрасцу, саображавајући своју улогу већ дефинисаној потреби корисника као потрошача. Субјекат који активно учествује у културном и интелектуалном животу друштва, уколико буде замењен улогом потрошача, уклапа се у анонимност масе или, можемо рећи, *присилу снаге*, метафора коју Ниче користи, што расветљава да живимо у добу кризе аутентичности. „Културна индустрија коначно поставља имитацију као апсолут”.²⁷ Културна традиција је вековима стварала духовне вредности, а у 20. веку свет се суочио са стварањем културног производа као робе. На рачун културе духа, свет постаје окренут тржишту, где је све мање оних који стварају, а све више оних који имитирају. Тамо где аутентичност нестаје, критичка свест отупљује. Уколико је све истоветно, утолико све изгледа лакше, што нужно доводи до комодификације знања.²⁸

²⁶ Teodor V. Adorno i Maks Horkhajmer, *Dijalektika prosvetiteljstva: filozofijski fragmenti* (Sarajevo: Veselin Masleša, 1974), 147.

²⁷ Исто, 137.

²⁸ Овде се мисли на знање као робу, знање које се нуди у форми услуге или производа. Лиотар тврди да знање у савременим условима губи свој еманципаторски и друштвени потенцијал и постаје роба која се производи, продаје и користи за постизање економских циљева. Види више: Žan-Fransoa Liotar, *Postmoderno stanje* (Novi Sad: Bratstvo-Jedinstvo, 1988).

Иако приватни интереси у либерализму доводе до духовног проблема у култури, хуманистичке вредности којима је испуњена библиотечка струка морају бити постојане, да би представљале стуб заједнице. Велика одговорност је данас на библиотекарима зато што њихово пословање брани управо оне три најугроженије вредности у савременом свету: знање (насупротив пуком прикупљању информација); јавно добро (наспрам приватног); и слободан приступ (насупротив куповини или продаји).²⁹ Напад на ове вредности говори о друштвеној кризи која је резултат политичког и економског манипулисања, међутим, политичким или економским путевима друштвена криза се не решава. Решавање друштвене кризе захтева еманципаторску и критичку свест, а библиотекари играју значајну улогу у развоју те свести. Толико је вредности данас доведено у питање да би свест библиотекара требало да је увек критичка. Конзументизација библиотечких услуга, угрожавање приватности и слободе изражавања, комодификација знања, све већи приватни утицај на јавно добро, већи фокус на технологију уместо на људске вредности, само су неки од проблема са којима се библиотечка струка суочава. Критичка свест човека из света културе представља највећу препреку за стварање либералног појединца, одговорног за дубоке економске и социјалне промене. Библиотекари су тако позвани на друштвену ангажованост.

Неутралност је вредност коју често везујемо за библиотекарство, међутим, да ли она заиста одговара савременом друштву? И овде се намеће питање које захтева критички став. Да ли библиотеке заиста служе као неутрални простори или су, хтеле то или не, увучене у комплексније друштвене структуре које обликују приступ информацијама и знању? Како информационо друштво да се разматра у категоријама друштвених наука, кад је информатичка наука, као и наука о информацијама, своју методу позајмила од природних наука? Ово су питања која библиотекаре нужно воде на пут критичког промишљања друштва и сопствене улоге у том друштву.

Закључна разматрања

Свако критичко преиспитивање носи у себи сумњу у постојеће стање ствари. Друштво у ком постоји критичка свест јесте друштво које је способно да анализира друштвене норме и вредности. Самим тим, то је друштво које онда поседује одређен ниво рационалности, односно разума. У потпуности рационално друштво

²⁹ Naomi Klein, "Why Being a Librarian is a Radical Choice", *Dissident Voice* (July 15 2003). https://dissidentvoice.org/Articles7/Klein_Librarian.htm (preuzeto 23. 10. 2024).

је утопија, јер човек није само рационално биће: зато је критичко мишљење нужни део сваког друштвеног поретка ствари. Кантовим коперниканским обртом, човек је постао свеснији своје улоге и критичке свести, јер свест као критичка увек је на границама постојећег и могућег, или филозофском терминологијом речено, битка и требања. То значи да увек постоје могућности за изградњу бољег поретка ствари.

Библиотека помаже у обликовању друштва које је свесније и савесније, она није само пасивни чувар културног наслеђа. Библиотекарство постаје критичко када проблематизује претпоставке и уобичајене идеје које обликују библиотечке методе рада. Ипак, у складу са етичким принципима на којима библиотекарство почива, библиотекари су позвани и да активно учествују у обликовању културне свести извесне заједнице. Зато критичко библиотекарство премашује посредничку и услужну улогу: не само да је усмерено на преиспитивање рада у струци, већ оно преиспитује и друштво. Утицај либерализма на културне вредности допринео је дестабилизацији културних темеља, и то на том нивоу да је реч о принципима. Дакле, принципи на којима је утемељена либерална идеологија представљају негацију принципа на којима почива култура уопште. То представља кризу духовне стварности света где се одговор сам намеће – библиотечка струка не сме остати имуна на урушавање темеља на којима и она сама почива. Нисмо само пуки службеници културе у културној индустрији која, нажалост, тренутно јесте наш свет. Тржиште диктира културно стварање, па се културни ствараоци управљају према потребама тржишта, где онда нужно и они сами доприносе томе да уметничка дела постају роба. У свету тржишне потребе за Данијелом Стил, све је мање Дантеа, тако културно аутентичног.

Критичка свест библиотекара данас је неопходна како би се супротставили тржишној логици и приватним интересима који угрожавају основне вредности библиотечке струке. Ослањајући се на етичке принципе, библиотекари обликују окружење кроз оснаживање критичке свести тек онда када су вођени дубоким осећајем смисла и испуњености. „Зато имајте на уму разлику између животног позива и професије (струке, занимања). Струка је неопходна, али није довољна: она је почетак, али није крај”.³⁰

³⁰ Ђуро Шушњић, *Теорије културе: предавања* (Београд: Завод за уџбенике, 2015), 493.

Literatura:

1. Denin, Dž. Patrik. *Zašto liberalizam propada*. Beograd: Albatros Plus, 2019.
2. Đurić, Mihailo. *Stihija savremenosti: društveno filozofska razmatranja*. Beograd: Srpska književna zadruga, 1972. (na ćirilici)
3. Fuko, Mišel. *Spisi i razgovori*. Beograd: Fedon, 2010.
4. Gorman, Majkl. *Naše neprolazne vrednosti: bibliotekarstvo u XXI veku*. Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, 2007.
5. Harvi, Dejvid. *Kratka istorija neoliberalizma*. Novi Sad: Mediterran publishing, 2012.
6. Horkhajmer Maks i Teodor V. Adorno. *Dijalektika prosvetiteljstva: filozofijski fragmenti*. Sarajevo: Veselin Masleša, 1974.
7. Kant, Imanuel. *Kritika čistoga uma*. Beograd: Dereta, 2012.
8. Klein, Naomi. "Why Being a Librarian is a Radical Choice", *Dissident Voice* (July 15 2003). https://dissidentvoice.org/Articles7/Klein_Librarian.htm (preuzeto 23. 10. 2024).
9. Liessmann, Konrad Paul. *Teorija neobrazovanosti: zablude društva znanja*. Zagreb: Naklada Jasenski i Turk, 2008.
10. Liotar, Žan-Fransoa. *Postmoderno stanje*. Novi Sad: Bratstvo-Jedinstvo, 1988.
11. Pejanović, Radovan. *Ekonomija i politika u globalnom društvu: ogledi iz političke ekonomije*. Novi Sad: Akademska knjiga, 2018.
12. Perović, A. Milenko. *Filozofija morala*. Novi Sad: Cenzura, 2013.
13. Pyati, K. Ajit. "Critical Theory and Information Studies: a Marcusean infusion", *Policy Futures in Education* volume 4, number 1 (2006). <https://ir.lib.uwo.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1006&context=fimspub> (preuzeto 23. 10. 2024).
14. Rosenzweig, Mark. "The basis of a humanist librarianship in the ideal of human autonomy", *Progressive Librarian* 23 (2004). <http://www.progressivelibrariansguild.org/PL/PL23/040.pdf> (preuzeto 23. 10. 2024).
15. Sokolov, E. B. *Kulturologija: ogledi iz teorija o kulturi*. Beograd: Prosveta, 2001. (na ćirilici)
16. Šušnjić, Đuro. *Teorije kulture: predavanja*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2015. (na ćirilici)
17. Tokvil, Aleksis Klerel de. *O demokratiji u Americi*. Sremski Karlovci: Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2002.

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2,
год.
2024.

Jelena Ž. Vidaković

“Atanasije Stojković” City Library, Ruma

jelenavidakovic3505@gmail.com

THE CRITICAL AWARENESS OF LIBRARIANS AS A RESPONSE TO LIBERAL (ANTI)CULTURE

SUMMARY: The paper demonstrates how the concepts of liberalism negate the principles underlying the humanist idea of culture, altering the way culture in general is perceived. For the library profession, as part of a broader cultural system, it is imperative to develop critical awareness within society under such circumstances. Therefore, Kant’s critical method is particularly emphasized in the paper, with its principles recognized in critical cultural theory, as well as his focus on the form of subjectivity, which has proven to be extremely influential on society. The aim of the paper is to highlight the significant role of librarians in contemporary society, where they are called to actively participate in preserving and shaping cultural consciousness, following the ethical principles of the profession.

KEYWORDS: critical awareness, culture, liberalism, librarianship, society.

Примљено: 5. септембра 2024.

Прихваћено: 29. октобра 2024.

НАШ РАД, НАШИ УСЛОВИ: РАДНИЧКА АНКЕТА У БИБЛИОТЕКАМА¹

САЖЕТАК: Различита искуства библиотечких радника током пандемије Ковида 19 разоткрила су неповезаност између тога како радници опажају услове, вредност и резултате свог рада и стварне моћи коју имају или немају над њима. У раду је приказан раднички упитник као оквир за свеобухватније разумевање природе библиотечког посла прикупљањем личних искустава радника. Овај приступ укључује увођење радничке анкете, коју је Карл Маркс предложио као политичку стратегију и истраживање италијанског феминизма блиског операизму и аутономизму (покрету Аутономија) у Италији, током седамдесетих година 20. века. Затим, испитује извртање мисије библиотека током постфордистичке ере и истражује како су се аргументи око „дома”, „породичне заједнице” и „старања” развили заједно са укидањем бинарних схватања родних улога и послова. Сагледавајући раднички упитник, с обзиром на његов историјски значај и везу са покретима 20. века, у раду је описан покушај да се постави основа за коришћење ове стратегије за разумевање савременог библиотечког рада и радника и да се разоткрију потенцијалне области борбе данас.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Марксов упитник, радничка анкета, операизам, италијански аутономизам (Аутономија), плаћени рад, неплаћени рад, рад у библиотеци.

Увод

Различита искуства библиотечких радника током пандемије Ковида 19 учинила су уочљивим неповезаност између начина на

¹ Anna W. Culbertson, "Our Labor, Our Terms: Workers' Inquiry in Libraries", in „Assemblage, Inquiry, and Common Work in Library and Information Studies”, eds. Melissa Adler and Andrew Lau. *Journal of Critical Library and Information Studies* 4 (Special issue).

који доживљавамо услове и резултате нашег рада и стварне моћи коју имамо или немамо над њима. Збрка око наших радних места, аутоматско отварање и затварање зграда и конфузија због брзе промене пословне политике наводе многе међу нама да преиспитују саму суштину и вредност нашег рада, као и где, како, зашто и за кога радимо. Многи од нас су се мучили са радом на даљину током дужег временског периода, док смо се у исто време бринули о деци и другим члановима породице када су се школе и домови за старе затварали. Многи од нас су радили од јутра до мрака, без икаквог прелаза и одлагања, питајући се када се посао завршио и када је почело слободно време (и да ли је уопште почело). Попут политике и реакција наших држава, и наше институције су биле пометене, укључујући обавезан долазак на радно место, чак и за оне који су или сами под већим ризиком од озбиљних компликација од болести, или деле домаћинство с неким ко јесте. Наша федералистичка влада је у управљању пандемијом давала приоритет очувању моћи држава и економије у односу на свеобухватне поступке који су могли да ограниче утицај ове глобалне здравствене кризе.

Истовремено, руководство на сваком нивоу, од националног до институционалног, имало је најбољу прилику да озакони стварне промене у непотребним и расипним условима рада милиона Американаца и они су је проћердали у име профита и моћи. Тужна истина је да они, пре свега, никада нису ни настојали да се нешто промени – а терет да ово разумемо сада је на нама. Чему притисак да се вратимо на „препандемијски” начин рада и пружања услуга које је, по мишљењу толиког броја радника – у овом случају, библиотечких радника – већ било потребно озбиљно преиспитати? Када помислимо на милионе живота изгубљених у пандемији, међу којима су и животи наших пријатеља, чланова породице и колега, морамо се запитати, пре свега, да ли вреди умрети за посао. Шта је то у нашем раду и у нашим услугама наизглед толико неопходно да морамо бити доведени у опасност? А ако се испостави да је наш рад заиста толико вредан нашим послодавцима, како можемо то максимално да искористимо да имамо већу контролу над условима рада и нашим животима? Да ли заправо имамо снагу, потенцијал, моћ – или смо само имовина која припада *групима*? Карл Маркс је ово схватио када је предложио своју методу „радничке анкете” у *Социјалистичкој ревији (La Revue Socialiste)* 1880. године.² Као што ћу детаљније расправљати, Маркс је знао да је најбољи начин да се

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2.
год.
2024.

² Karl Marx, „Enquête Ouvrière,” *La Revue Socialiste* no. 4 (april 1880): 194, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5817422b/f2.item> [„Радничка анкета Карла Маркса”, прев. и коментари Димитар Мирчев *Социологија*, бр. 1 (1974): 141–149 (прим. прев.)]

открије експлоатација у организационој структури и злостављање директно кроз радничка искуства, која послодавци стално потцењују или поништавају. Знао је да ће радничка анкета отворити очи и распламсати ватру. Међутим, није предвидео колико би опсежно то испитивање морало бити да би се политизовала радничка класа у данашњем неолибералном поретку.

Овим радом желим да развијем концепцију радничке анкете као суштинске политичке стратегије, коју можемо применити на рад у библиотекама и на наше истраживање у циљу његовог побољшања. Мој приступ ће бити да представим радничку анкету по узору на ону коју је саставио Маркс и да истражим граничне теорије операизма и аутономизма, посебно како су их износиле жене укључене у ове покрете у Италији током седамдесетих година 20. века.³ Истражићу како нам аргументи око неге, кућног и других облика нематеријалног рада, могу помоћи да стекнемо дубље разумевање безбројних начина на које је неолиберализам искривио рад у библиотекама (и рад иначе). Надам се да ћу нагласити како холистичка радничка анкета, која узима у обзир живот ван радног места, може открити нереализоване положаје борбе, што би довело до нових начина испитивања и експериментисања.

Маркс предлаже анкету

Године 1880. *La Revue Socialiste* поделила је упитник међу радницима и у синдикалним круговима са намером да се анализирају услови рада у Француској. Ова „радничка анкета” Карла Маркса постављала је сто питања на која је требало да радници директно одговоре, јер су само они могли потпуно и тачно да опишу услове у којима раде. Идеја је била да се заобиђу било какви тржишни прикази услова рада, какве су пружали послодавци вођени профитом, и да се разоткрије било какво (и свако) искоришћавање или злоупотреба са њихове стране. Маркс је позвао своје колеге социјалисте да преузму одговорност за добијање и организовање овог директног знања о условима рада у име класе „à qui l'avénir appartient (којој припада будућност)”.⁴ Сам упитник представљао је директно изазивање класне свести радника, подстичући их да размотре свој живот на послу, живот код куће, своје активности и плате и, ако је примењиво, своја права, бенефиције и приступ

³ Аутономизам се током шездесетих година 20. века развио из операизма, италијанског радничког покрета, обухвативши методе самоорганизованог отпора шире дефинисане радничке класе (укључујући и оне задужене за неплаћени кућни рад као што је старатељство или кућна нега, као и незапослене, студенте и пензионисане особе).

⁴ Marx, „Enquête Ouvrière”, 194.

ресурсима. Већина је ове аспекте рада сматрала својственим или непроменљивим. Дакле, радничка анкета као процес прикупљања информација олакшава мобилизацију и организацију око колективних захтева.

Данас многи радници обављају своје дужности у условима знатно унапређеним од 19. века, захваљујући историјским радничким покретима и, несумњиво, захтевима организованим оваквим колективним анкетама. Модел радничке анкете има потенцијал да открије како се наша схватања о нашем раду разликују од схватања наших послодаваца и професионалних организација, као и друштва у целини, које задржава своја упитна запажања о библиотекама и библиотечким услугама (нпр. забрана књига, захтевање неутралности, итд). Истражујући како је радничко анкетирање допринело еволуцији класне свести кроз своје утицаје на италијански феминизам 20. века, можемо почети да уводимо његову корисност у нашу професију, која је већ самокритична и вођена подацима.

Дубоко истраживање радништва и самоуправљања

Крајем шездесетих и током седамдесетих година 20. века, италијанске радничке групе попут „Potere Operaio” (Моћ радника) и „Lotta Continua” (Непрекидна борба) организовале су се око идеје да теорију и праксу раздвајају друштвене границе. Односно, теоријски дискурс који се одвијао на универзитетима и у фотељама није био доступан радницима. У *La Revue Socialiste* Маркс је написао да једино сами радници „peuvent décrire en toute connaissance de cause les maux qu’ils endurent” („могу да опишу патњу коју трпе познајући ситуацију у потпуности”).⁵ Црпећи инспирацију из рада америчке организације *Johnson-Forest Tendency*, која се четрдесетих и педесетих година 20. века ангажовала у једној форми истраживања, објављивањем личних искустава радника, и из рада њихових француских колега у листу *Социјализам или варварство* истоимене организације (*Socialisme ou Barbarie*), италијански операисти су отишли у фабрике да се организују директно на познатим локацијама борбе. Нарочито је битно то што је операист Романо Алквати саставио извештај заснован на искуствима радника у Фијату, а који је открио исте тактике „аутоматизације пословних вештина” које препознајемо у нашим институцијама данас.⁶

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2.
год.
2024.

⁵ Marx, „Enquête Ouvrière,” 193.

⁶ Steve Wright, *Storming Heaven: Class Composition and Struggle in Italian Autonomist Marxism* (London, Sterling, Virginia: Pluto Press, 2002), 46–47.

Међутим, феминисткиње повезане са аутономизмом одбациле су радно место као полазну тачку за друштвену борбу, пошто производња не би могла да постоји без репродуктивног рада који се дешава код куће, у школама и другде. Маријароза дала Коста, оснивачица покрета „Lotta Feminista” (Феминистичка борба) и Међународног феминистичког колектива, оспорила је став својих савременика да капиталистичко домаћинство „не производи за капитализам, да није фактор у друштвеној производњи”.⁷ Дала Коста уместо тога описује оно што је, са тренутне тачке гледишта, одмах препознатљиво као *историјски материјализам* (тј. како су развој начина материјалне производње и њихова противречја обликовали друштво кроз историју) – како родна подела плаћеног и неплаћеног рада није произашла из урођених способности, већ из трансформације друштва из феудалног у капиталистичко.⁸ У овом првом, Дала Коста пише, „[...] дом и породица били су средиште пољопривредне и занатске производње”, док су у овом другом, „они који су радили у новом производном центру, фабрици, примали плату. Они који су били искључени – нису”.⁹ Пре капитализма, допринос друштву углавном се мерио на нивоу породичне заједнице, која се одржавала кроз симбиотске улоге њених чланова.

Ово је корисна тачка за позиционирање плаћеног и неплаћеног рада као, у једном тренутку, подједнако битних за функционисање друштва; јер су, на почетку капитализма, аспекти породичне јединице уклоњени из куће и претворени у посебне, мерљиве облике производње. Није случајно да је у истом тренутку неплаћени рад (рађање и одгајање будућих радника, управљање кућним пословима, брига о пензионисаним радницима) престао да се признаје као рад, његови услови више нису сматрани радним условима, већ „природно насталим” дужностима жена које су остављене да воде домаћинства, сада центре потрошње. Дала Коста, Селма Џејмс, Силвија Федеричи и многе друге организовале су око ових идеја кампање „Плате за кућне послове”, сукобивши се са патријархалном левицом око друштвене репродукције. Конкретно, како пише Дала Коста, „предлог левнице за друштвену борбу био је једноставно механички продужетак и пројекција фабричке борбе: мушка-

⁷ Mariarosa Dalla Costa, “Preface to the Italian Edition of Women and the Subversion of the Community”, in *Women and the Subversion of the Community: A Mariarosa Dalla Costa Reader*, ed. Camille Barbagallo, 13–16 (Oakland, CA: PM Press, 2019), 15.

⁸ Маркс и Енгелс су марксистичку теорију историјског материјализма почели да излажу у серији рукописа коју ће Маркс-Енгелсов институт у Москви на крају објавити под називом *Немачка идеологија*.

⁹ Mariarosa Dalla Costa, “Women and the Subversion of the Community (March 1972),” in *Women and the Subversion of the Community: a Mariarosa Dalla Costa Reader*, ed. Camille Barbagallo (Oakland, CA: PM Press, 2019), 20.

рац је и даље био њена централна фигура”.¹⁰ Чини се да савременик аутономизма Паоло Вирно то потврђује у свом есеју „Сањари успешног живота”, у којем описује „техничко-научни интелект, ’непријављен’ рад, феминистички покрет, младе пролетере итд. [...]” као „делове – који се не могу свести ни на једну целину – сложене праксе у којој су производња и еманципација испреплетени”.¹¹ У свом утицајном тексту *Мноштво*, Мајкл Хардт и Антонио Негри идентификују нове облике експлоатације који проистичу из постфордистичке „хегемоније нематеријалног рада”, уз кратки осврт на „женски рад” као један пример.¹² Наравно, међународни феминистички покрет је седамдесетих година 20. века поставио темеље за формулисање теорије друштвене репродукције, која попуњава значајне празнине у Марксовој непотпуној анализи капитализма. Такође је захтевао компензацију за исти неплаћени, нематеријални рад који се инфилтрирао у наша неолиберализована радна места и против којег се сада *мноштво* бори. Више о овоме касније.

Додуше, покрет „Плате за кућне послове” борио се да остане релевантан у друштву које се брзо мења. Силвија Федеричи и Алиса дел Ре, две кључне феминисткиње у аутономистичком покрету, испитале су транзицију жена које су седамдесетих година 20. века масовно ушле у радну снагу, мотивисане можда узалудношћу борбе за признавање нематеријалног рада, али свакако финансијском зависношћу, досадом, недостатком стимулације и кулминарајућом егзистенцијалном кризом коју доживљавају они чији се живот врти око кућних послова и неге. Заиста, посао је неопходан за напредовање домаћинства, а истовремено спада међу најнемилосрдније и најнезахвалније дужности које се могу замислити. У „Поново подићи феминизам на ноге”, Федеричи описује феминизам током ове ере као улазак на тржиште рада, при чему је сваки корак ка родној равноправности победа урезана на пречкама корпоративне лествице. Напуштање домаћинства да би се бавило каријером глобални феминистички покрет је доживљавао као, пише она, „предуслов за наше ослобођење [...]”.¹³ Ово је, наравно, место где класна борба подиже своју ружну главу да би нас подсетила да неплаћени посао и даље мора да се ради и да га нико други неће радити осим ако им, иронично, не платимо. У тексту „Жене и благостање: где је Јокаста?”, Алиса дел Ре повезује жене као пружатељ-

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

¹⁰ Dalla Costa, “Preface to the Italian Edition,” 16.

¹¹ Paolo Virno, “Dreamers of a Successful Life,” in *Autonomia: Post-Political Politics*, eds. Sylvère Lotringer and Christian Marazzi (Los Angeles, CA: Semiotext(e), 2007), 112.

¹² Michael Hardt & Antonio Negri, *Multitude* (New York: Penguin Books, 2005), 110.

¹³ Silvia Federici, “Putting Feminism Back on its Feet (1984),” in *Revolution at Point Zero: Housework, Reproduction and Feminist Struggle* (Oakland, CA: PM Press, 2012), 56.

бр.
2.
год.
2024.

ке репродуктивног рада директно са државом, што је однос чија „централност у односу на производњу и тржиште” треба да се искористи као облик радне снаге.¹⁴ Она тврди да је држава одговорна за мере социјалне заштите, посебно за бригу о деци, пошто се плаћени рад жена све више комодификује ван куће.¹⁵ Наравно, чак ни либерални капиталисти данас не подржавају субвенционисану бригу о деци на било који значајан начин. Неизбежно долази до тога да се феминистичко ослобађање мери финансијским успехом, као у моделу корпоративног феминизма „корак напред” Шерил Сандберг. Што се више пењете, више зарађујете, више се ослобађате кућних послова и неге – тако што ћете моћи да платите другима да све то ураде.

Анкетирање „радника у целости”

Надам се да сам до сада пружила основно разумевање корисности Марксовог концепта радничке анкете за радничке покрете 20. века и како би они могли бити назнака за нови талас таквих активности. Такође се надам да сам дала образложење за целовитији приступ радничкој анкети, на основу смелих аргумената италијанских феминисткиња у вези са негом, радом у кући и подизањем деце. Нематеријални рад је, у ствари, нормализован у многим областима рада, укључујући библиотеке. Чланак Лисе Слониовски „Афективни рад, отпор и високошколски библиотекар” бави се свеприсутношћу афективног, емоционалног рада или рада „ружичастих оковратника” у библиотекама – засебним, али битним „минским пољем”. Неки примери рада „ружичастих оковратника” могу укључивати помагање емотивном студенту у служби информација или новом запосленом да се осећа пријатно у тиму, или служење у одбору за припремање заједничких оброка – а радничка анкета би свакако разоткрила његов обим онима који га поричу. Феномен рада „ружичастих оковратника” подржава аргумент Алисе дел Ре изнет у претходном одељку да посао који се обавља у кући може да се комодификује и наплати – и што је још горе, подмукло се инфилтрирао у наша плаћена места, без признања или надокнаде. Али Слониовски такође тврди да се девалвација рада библиотекара дешава делимично због ширег проблема неолиберализације високог образовања: „Док се сматра да факултети и департмани стварају приходе тако што производе вишак вредности

¹⁴ Alisa Del Re, “Women and Welfare: Where is Jocasta?” trans. Maurizia Boscagli, in *Radical Thought in Italy: A Potential Politics*, eds. Michael Hardt and Paolo Virno, 99–113 (Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, 1996), 109.

¹⁵ Del Re, “Women and Welfare,” 101.

у виду привлачења студената на универзитет, библиотеке се често доживљавају као центри великих трошкова”.¹⁶ Ово подсећа на примедбу бившег управника кампуса коју је изрекао (на своју жалост?) на јавном форуму да је наша библиотека „црна рупа финансирања”. Не морам да објашњавам колико је деморалишуће знати да ово мишљење дели свако ко је одговоран за доделу средстава у кампусу. Годинама је решење, по руководиоцима наше професије, било да наш рад учинимо видљивијим, што значи маркетинг, извештаји, статистика, информисање и иновације услуга (тј. више посла). Наше администрације нас непрестано јуре са хитним захтевима за садржајима. У високошколском библиотекарству, наш процес рада појачава овај терет адекватног изражавања – ми смо обавили посао, али морамо да доставимо доказе о томе нашим колегама, у супротном као да се никада није догодило. Затим, неки послови испуњавају услове за стално радно место и напредовање, остали не. Толико тога што радимо сваки дан се изгуби у том процесу.

Док Слониовски посебно апострофира високошколске библиотеке, наводим да је ова тема универзално применљива у нашој професији и, по мом мишљењу, призива значај помирења с чињеницом да се наша перцепција сопствене вредности разликује од перцепције наших финансијера и бирача. Ако ово не звучи тачно, размислите о бројним разговорима који се данас воде око забрањених књига у разним државама Америке. Родитељи и одбори све више одлучују како треба да радимо свој посао, чак га и раде уместо нас, принудним уклањањем књига које смо купили. Тужна је чињеница да су ван наше струке и ван наших зграда, наше квалификације, искуство и различите улоге скоро бесмислени, што повлачи питање зашто се толико трудимо да правимо разлику између себе и да одржавамо поделе које нас чине немоћнима.

У свом чланку „’Моћ знања, постварена’: нематеријални рад, когнитивни капитализам и високошколско библиотекарство”, Сем Попович се залаже за одбацивање библиотечких покушаја да се демистификује како настаје промена у нашој професији ради критичнијег приступа који, инспирисан италијанским аутономизмом, „библиотеку чврсто поставља у променљиве процесе капиталистичке акумулације”.¹⁷ Заиста, аутономисти су се озбиљно позабавили реакцијама капитализма на организоване раднике и тиме колико су оне постале подмукле када су неолибералне ре-

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

¹⁶ Lisa Sloniowski, “Affective Labor, Resistance, and the Academic Librarian,” *Library Trends* 64 no. 4 (2016): 649, DOI: 10.1353/lib.2016.0013.

¹⁷ Sam Popowich, “The Power of Knowledge, Objectified: Immaterial Labor, Cognitive Capitalism, and Academic Librarianship,” *Library Trends* 68, no. 2 (2019): 154, DOI: 10.1353/lib.2019.0035.

форме почеле да прожимају политику и културу радног места. У свом испитивању облика нематеријалног рада који се појавио у библиотекама, Попович примећује да „проширујући логику односа између рада и капитала у сферу друштвене, интелектуалне и културне репродукције, капитализам парадоксално отвара нове сфере отпора”.¹⁸ Ово запажање је директно у сржи аргумента за оживљавање радничке анкете као стратегије отпора у библиотекама. Штавише, морамо открити скривене изворе рада у *живој* сваког радника који резултирају невидљивим разликама у моћи – како у домену плаћеног тако и изван њега, и узимајући у обзир све знакове идентитета. Неплаћени кућни послови и неплаћена нега који су се обављали истовремено и наизменично са сопственим плаћеним радом током пандемије су стварали неодрживу и често очајну ситуацију јер су *вођење домаћинства и неја јосао*. Неолиберална агенда је отворено признала (и наставља да признаје) ову неодрживост празним залагањем за бригу о себи кроз сажетке и вебинаре о „здрављу и благостању”, али без јасних смерница о томе како би се овај додатни задатак уклопио у наше животе. Резултат су кривица и срамота због тога што се не „бринемо о себи” када овај недостатак времена и приоритизовања себе нису наша грешка и заправо никада нису постојали као опипљиве опције. Сећам се многих чланака објављених у мејнстрим медијима у којима се описују жене које навелико напуштају посао током пандемије.¹⁹ Веома жалим ове људе, јер то није могла бити лака одлука. Подједнако жалим и оне који немају луксуз избора.

Данас нас обликује систем који успева на индивидуализацији амбиција, потреба и препрека. Штеловани смо да видимо успехе других као своје неуспехе, а потребе других као оптерећење за себе. Планирано, ми смо параноични, такмичарски настројени, вођени оним што привлачи пажњу. Експлоатишу нас на начине којих потпуно нисмо свесни и за то постоји разлог. Попович говори о томе како капитал покушава „да побегне из свог односа са радном снагом кроз различите тактике, укључујући деквалифи-

¹⁸ Popowich, “The Power of Knowledge,” 154

¹⁹ Видети: Megan Cassella, “The Pandemic Drove Women Out of the Workforce. Will They Come Back?” *Politico*, August 22, 2021, <https://www.politico.com/news/2021/07/22/coronavirus-pandemic-women-workforce-500329>; Emily Rauhala, Anu Narayanswamy, Youjin Shin, and Júlia Ledur, “How the Pandemic Set Back Women’s Progress in the Global Workforce”, *Washington Post*, August 28, 2021, <https://www.washingtonpost.com/world/interactive/2021/coronavirus-women-work/>; Andrea Hsu, “Millions of Women Haven’t Rejoined the Workforce—and May Not Anytime Soon”, *NPR*, June 4, 2021, <https://www.npr.org/2021/06/03/1002402802/there-are-complex-forces-keeping-women-from-coming-back-to-work>; Katherine Riley and Stephanie Stamm, *Wall Street Journal*, April 27, 2021, <https://www.wsj.com/articles/nearly-1-5-million-mothers-are-still-missing-from-the-workforce-11619472229>.

кацију, депрофесионализацију и аутоматизацију”.²⁰ Бауци који су установили квалитете које смо настојали да постигнемо кроз образовање и искуство су нестали, остављајући нас преквалификоване, недовољно плаћене и вероватно у дуговима. Такође, с тешком мукком пролазимо кроз еру деполитизације – ону у којој политичари обећавају ефемерне реформе социјалне и економске неједнакости кроз наш веома неисправан изборни процес и неодговарајуће политике идентитета како би спречили солидарност радничке класе. Деполитизација није нова техника, али њен крајњи циљ – условљавање обичних људи да буду неспособни да замисле сасвим другачији начин живота, постаје све очајнији у периоду назадовања.

Вероватно јесмо стигли до тог периода, а ја сада долазим до свог закључног предлога: развоја оквира за савремено испитивање библиотечког рада. Ово би мање-више личило на листу предложених тема или питања, али не без критичког размишљања о намеравању употреби добијених података. Снажно препоручујем да прво погледате Марксово оригинално истраживање.²¹ А онда бисмо могли да почнемо са питањем или проблемом, колико год да је егзистенцијалан, након чега следи свеобухватно испитивање плаћеног рада: основне дужности, кључне вредности, како се оне уклапају у ширу организациону слику и како испуњавају мисију организације. Ова анкета такође може укључивати аспекте рада појединца који су ван оквира позиције за коју је ангажован, који захтевају вештине или знање које појединац не поседује, преклапају се или су на неки други начин контрапродуктивни. Затим, детаљи о времену и простору: какви су распореди? Друштвено користан рад? Паузе? Да ли појединац има канцеларију? Кабину? Сто? Да ли појединац сам покрива трошкове исхране и превоза? Можемо и апстрактније испитати време и простор: колики проценат недеље појединац цени као сопствени продуктиван рад за разлику од бесмислених састанака или комисија? Колики проценат недеље укључује помоћ колегама у њиховим обавезама? Обуке? Саветовања? Да ли посао укључује психолошки или емоционални рад? Затим, наравно, ту је и сама плата: да ли постоји економски диспарат између плате коју неко зарађује и трошкова живота, приступа школи/обданишту, трошкова превоза итд? Да ли је појединац ослобођен или није, и ако јесте, постоји ли здрава равнотежа између посла и живота код куће? Ако не постоји, да ли је то кривица

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2.
год.
2024.

²⁰ Popowich, “The Power of Knowledge”, 155.

²¹ Karl Marx, “A Worker’s Inquiry,” *La Revue socialiste* (April 20, 1880), <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1880/04/20.htm>. [„Радничка анкета Карла Маркса”, прев. и коментари Димитар Мирчев, *Социолоџија*, бр. 1 (1974): 141–149 (прим. прев.)]

појединца или је то заправо укорееено у институционалној култури? Да ли управници и колеге поштују бонтон у комуникацији? До сада је испитаник вероватно схватио колико су његов посао и живот нераскидиво повезани.

Пошто се распитујемо о раднику „у целости”, онда морамо да постављамо питања која откривају неплаћене и/или нематеријалне задатке и награде које утичу на рад. Какве су околности у кући радника? Да ли изнајмљује или поседује некретнину и колико месечно троши на становање? Комуналне услуге? Трошкове приступа интернету за било које потребе у вези са послом? Порези на имовину? Да ли се преселио због ове позиције, и ако јесте, да ли су покривени трошкови селидбе? Као што је раније поминуто, да ли плата одговара трошковима живота? Ово може бити сложено – трошкови живота у граду могу изгледати разумно када се приступачна подручја на периферији преведу на податке, али то може значити и сат времена путовања до посла. Да ли трошкове пута плаћа послодавац? Да ли је локација сигурна и погодна за нечије потребе? Који трошкови у вези са могућношћу обављања посла настају ако радите на даљину? *Да ли кућа икад иредсџавља иросџор за одмор и ойоравак?* Колико сопствених финансијских средстава радника иде у све аспекте пребивалишта и путовања неопходних за посао? Шта је са бригом о деци? Брига о старима? Остали трошкови потребни за обављање плаћеног посла, као што су посебна гардероба, канцеларија, питања ергономије, шта још? Конкретно, ово нам омогућава да о нашим платама почнемо да размишљамо као о поврату инвестиције и да се залажемо за већу плату ако је поврат одбијен или на неки други начин није вредан труда – само један пример заједничког проблема око којег треба да се организујемо. Критички размишљати о намераваној употреби података које смо прикупили значи креирати упите који ће се борити против искривљених података које већ пружа управа. То значи да би углавном требало да тражимо информације које се односе на перцепцију радника – на нашу перцепцију – о нашем производу (или услузи) и шта се користи за његову производњу. На крају крајева, Маркс нам у *Капџиџалу* каже да „производи [...] нису само резултат, већ уједно и услови за процес рада”.²² Радничке анкете идентификују производ или *уйоџредну вредностџ* кроз самоперцепцију и стручност радника који заправо контролишу средства

²² Karl Marx, *Capital: A Critique of Political Economy, Volume 1*, trans. Ben Fowkes (London: Penguin Classic, 1990), 287. [Карл Маркс, *Капџиџал*, прев. Моша Пијаде и Родољуб Чолаковић (Београд: Просвета, 1974), 166].

производње када се слојеви експлоатације и пропаганде скину.²³ Шта можемо да урадимо са овим информацијама које одговарају нашим циљевима? Гарантујем да ће у најмању руку ова активност запалити пламен међу многим испитаницима. На нама је да га одржавамо запаљеним.

Завршне мисли

Иронично је и застрашујуће у исто време да истражујемо о сопственим условима рада и вредности у контексту данашње економије. Наше друштво обликују производња и потрошња, али је социоекономска хијерархија која одржава овај однос далеко сложенија од онога што је Маркс приметно када је предложио диктатуру пролетаријата. Део нашег индивидуализованог и деполитизованог стања подразумева да су многи од нас „привремено осрамоћени милионери” који не желе да се идентификују са онима за које се сматра да су мање образовани, мање припремљени, мање одговорни... или мање заслужни. „Радничка класа” је пежоративни израз у овој структури, а сада постоје многи друштвени слојеви између правог пролетаријата и олигарха. Док се пењемо по овој лествици, меримо свој успех учешћем у све баналнијој потрошњи. Данас све може постати роба или услуга јер је вредност одређена потражњом, а потражњу сада искривљују компаније као што су Амазон, Волмарт и Таргет, продајући огроман број разних производа који могу да стигну до ваших врата за 24 сата. Сада људи могу да плате услугу преузимања ствари из куће бившег партнера, тако да не морају да разговарају с њим. Дневни боравак за псе. Обликовање тела. Бацање чини. Луксузно бријање. Трансцендентална медитација. Чини се да се људи више не вреднују чак ни због својих вештина или доприноса друштву које је угрожено, већ због способности да или уводе новине или плате иновације. Ми смо жабе које се брчкају у лонцу на шпорету, а корпорације нас подстрекују и гледају како се живи кувамо у саучесништву док они уништавају планету и згрђу више новца него што њихови највиши руководиоци могу заједно да потроше за сто живота.

Толико тога се такође променило у погледу плаћеног рада, неплаћеног рада и тога ко или шта данас ради од та два. Више не

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

²³ У првом поглављу првог тома *Капитала*, Маркс уводи појам употребне вредности да означи „употребљивост” или „вредност” материјалног производа рада. Иако његово испитивање процеса процењивања вредности укључује далеко више чинилаца од уложеног рада и његовог производа, концепција употребне вредности је корисна у контексту анкетирања радника јер нам омогућава да рационално поразмислимо о материјалним и апстрактним ресурсима које трошимо у процесу рада и на његове производе.

бр.
2.
год.
2024.

постоји универзално схваћена „локација” за места борбе. Истина је да су се феминистички покрети 20. века претежно концентрисали на застареле родне улоге и друштвене сфере. Данас, велики део онога што разликује плаћени рад од неплаћеног рада јесте одређен класом, као што је одувек био случај, али у много већој мери него икада раније, пошто више нас сада може себи да приушти да се извуче из готово свих облика неплаћеног рада. Наравно, ово неће трајати јер је наш систем такав да зависи од друштвене неправде да би функционисао како треба. Такође морамо препознати потенцијална ограничења или препреке за радничке анкете, као што су недоследности међу институцијама у вези са радним обавезама, титулама и расподелама, и мере заштите колективног преговарања или њихов недостатак. Исто тако, на радном месту има колега који нас нервирају, вређају, за које се надамо да ће отићи у пензију. Ипак, морамо се одупрети пориву да их изолијемо, да сами започнемо било коју борбу, или још горе, станемо на страну менаџмента када се други боре. Наш колективни глас је много теже игнорисати.

Којим алатима сви *заиста* имамо приступ да бисмо се организовали? Како смо током пандемије приметили да многе наше виртуелне „иновацији” корисници нашироко одбацују – показујући да уместо тога преферирају приступ простору, рачунарима и ресурсима без посредовања – постало је све теже разумети наш рад. Неки од нас имају дипломе или стручне сертификате и остају веома укључени у професионалне организације како би наше знање и преимућства одржали релевантним, понекад се не заустављајући да размисле зашто. Посматрамо смрт информационе писмености у реалном времену док Гугл у домену ометаног опсега пажње наших студената побеђује над техникама које су они стекли на нашим курсевима. Људи желе да претражују књиге и медије. Људи желе рачунарске лабораторије са бесплатним софтвером. Људи желе скенирана комплетна докумената или њихове копије. И све то без посредовања кад год је могуће. Више не верујемо да наш рад ствара *ујошредну вредност* која нам даје право да тражимо било шта од својих послодаваца или друштва у целини и уместо тога осећамо се срећним што имамо посао. Ипак, у исто време, институције настављају да запошљавају, упошљавају и процењују библиотечке раднике док пажљиво прате снажне демонстрације наше *ујошредне вредности*. Зашто је ово тако? Чувамо ли радна места за управу по цену својих? Који производ продајемо и ко контролише средства те производње? Радничка анкета нам омогућава да склопимо ову причу. Време је да сами себи почнемо да одговарамо на та питања док други идеализују или пропагирају нашу мисију, наше

услуге и наше обавезе. Преко друштвених мрежа, посебно преко #librarytwitter, лако је потврдити да се многи, ако не и већина нас, тако осећају. Уз чињеницу да смо већ стекли навику да прикупљамо податке и причамо о својој професији, чини се да већ знамо наредбе претпостављених. Молим све нас да замислимо до каквог би свеобухватног вредновања могло доћи, каква би се солидарност могла изградити када бисмо се преиспитали без посредовања управе и застарелих професионалних стратегија. Радничка анкета може да се покаже као суштинско средство у нашој борби да се организујемо око многих захтева које данас делимо.

Literatura:

1. Cassella, Megan. "The Pandemic Drove Women Out of the Workforce. Will They Come Back?" *Politico*, August 22, 2021, <https://www.politico.com/news/2021/07/22/coronavirus-pandemic-women-workforce-500329>.
2. Dalla Costa, Mariarosa. "Preface to the Italian Edition of Women and the Subversion of the Community". In *Women and the Subversion of the Community: A Mariarosa Dalla Costa Reader*, ed. Camille Barbagallo, 13–16. Oakland, CA: PM Press, 2019.
3. Dalla Costa, Mariarosa. "Women and the Subversion of the Community (March 1972)". In *Women and the Subversion of the Community: a Mariarosa Dalla Costa Reader*, ed. Camille Barbagallo, 17–51. Oakland, CA: PM Press, 2019.
4. Del Re, Alisa. "Women and Welfare: Where is Jocasta?" trans. Maurizia Boscagli. In *Radical Thought in Italy: A Potential Politics*, eds. Michael Hardt and Paolo Virno, 99–113. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, 1996.
5. Federici, Silvia. "Putting Feminism Back on its Feet (1984)". In *Revolution at Point Zero: Housework, Reproduction and Feminist Struggle*, 54–64. Oakland, CA: PM Press, 2012.
6. Hardt, Michael & Antonio Negri. *Multitude*. New York: Penguin Books, 2005.
7. Hsu, Andrea. "Millions of Women Haven't Rejoined the Workforce – and May Not Anytime Soon." *NPR*, June 4, 2021. <https://www.npr.org/2021/06/03/1002402802/there-are-complex-forces-keeping-women-from-coming-back-to-work>.

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2,
год.
2024.

8. Marx, Karl, “Enquête Ouvrière”. *La Revue Socialiste*, no. 4 (April 1880): 193–199. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5817422b/f2.item>
9. Marx, Karl. “A Worker’s Inquiry”, *La Revue socialiste* (April 20, 1880). <https://www.marxists.org /archive/marx/works/1880/04/20.htm>
10. Marx, Karl. *Capital: A Critique of Political Economy, Volume 1*, trans. Ben Fowkes. London: Penguin Classic, 1990.
11. Popowich, Sam. “‘The Power of Knowledge, Objectified’: Immaterial Labor, Cognitive Capitalism, and Academic Librarianship”. *Library Trends* 68, no. 2 (2019): 153–173. DOI: 10.1353/lib.2019.0035.
12. Rauhala, Emily Anu Narayanswamy, Youjin Shin, and Júlia Ledur. “How the Pandemic Set Back Women’s Progress in the Global Workforce”. *Washington Post*, August 28, 2021, <https://www.washingtonpost.com/world/interactive/2021 /coronavirus-women-work/>.
13. Riley, Katherine and Stephanie Stamm, “Nearly 1.5 Million Mothers Are Still Missing From the Workforce”. *Wall Street Journal*, April 27, 2021. <https://www.wsj.com/articles/nearly-1-5-million-mothers-are-still-missing-from-the-workforce-11619472229>.
14. Sloniowski, Lisa. “Affective Labor, Resistance, and the Academic Librarian”. *Library Trends* 64, no. 4 (2016): 645–666. DOI: 10.1353/lib.2016.0013.
15. Virno, Paolo. “Dreamers of a Successful Life”. In *Autonomia: Post-Political Politics*, eds. Sylvère Lotringer and Christian Marazzi, 112–117. Los Angeles, CA: Semiotext(e), 2007.
16. Wright, Steve. *Storming Heaven: Class Composition and Struggle in Italian Autonomist Marxism*. London, Sterling, Virginia: Pluto Press, 2002.

Anna W. Culbertson

University Library, San Diego State University

aculbertson@sdsu.edu

OUR LABOR, OUR TERMS: WORKERS' INQUIRY IN LIBRARIES

SUMMARY: The varied experiences of library workers during the COVID-19 pandemic have exposed a disconnect between how workers perceive the conditions, value, and results of their labor and the actual power they do or do not have over them. This paper proposes a workers' inquiry framework for gaining a more holistic understanding of the nature of library work by assembling the first-hand experiences of workers. This approach involves introducing the workers' inquiry proposed by Karl Marx as a political strategy and exploring Italian feminism adjacent to the workerist and autonomist movements in Italy during the 1970s. It then examines the distortion of the library's mission during the post-Fordist era and explores how arguments around "the home", "the family unit", and "caregiving" have evolved alongside the abolition of binary notions of gender roles and work. By situating workers' inquiry within its historical utility and connection to 20th century movements, it attempts to lay the groundwork for using this strategy to understand modern library work and workers and expose potential sites of struggle today.

KEYWORDS: Autonomism, Karl Marx's Workers' Inquiry, Labor Conditions, Library Work, Workerism.

С енглеског превела Весна Јованов

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2.
год.
2024.

ЗАШТО БИБЛИОТЕКА НЕ МОЖЕ ДА ОСТАНЕ ИСТА, ИЛИ ДИЛЕМА ЗА РУКОВОДИОЦА

САЖЕТАК: Чланак је упућен руководиоцима библиотечке делатности и испитује тренутно стање и изгледе за развој библиотека у ери дигиталне револуције. Аутор анализира промене у начину креирања, складиштења и ширења информација, као и утицај тих промена на улогу библиотека у друштву. Запажено је да долази до пада потражње за штампаним публикацијама и одговарајућег смањења њихове производње, што доводи до смањења како укупног броја библиотека, тако и смањења кадровских, просторних и финансијских издвајања за библиотеке. Утврђено је да традиционални библиотечки модел, заснован на обезбеђивању приступа фонду застарева и не задовољава потребе савременог друштва. Предлаже се преиспитивање мисије библиотека, које се посматрају као отворени комуникациони простори у којима се одвија интелектуална интеракција и спроводе креативне иницијативе. Такође, дотичу се и потенцијални правци развоја библиотека, укључујући унапређење размене знања, обезбеђивање простора за креативност и спровођење програма обуке. Аутор истиче да избор између очувања традиционалног модела и преласка на нови модел зависи од руководиоца библиотека и њихове спремности на промене.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: библиотека, трансформација библиотека, стратегија развоја библиотека, дигитална револуција, информационо друштво, друштво знања, интелектуална интеракција, програми обуке, простор за креативну самореализацију, руководиоци библиотека.

Увод

Дигитална револуција, која се догодила у прве две деценије 21. века и још траје, променила је пејзаж људске цивилизације до непрепознатљивости. Трансформација било ког податка у нисове јединица и нула није само проширила могућности рада са информацијама, већ је прописала и правила за руковање, стварајући принципијелно другачију инфраструктуру за стварање, чување и дистрибуцију извора на сасвим другачији начин. Штампане публикације убрзано уступају место електронским текстовима и, у још већој мери, видео и аудио каналима, анимацији, вишедимензионалној графици и холографским сликама. Истовремено, већ се развијају системи, укључујући и оне који користе вештачку интелигенцију, који обезбеђују да сваки корисник добија информације у активном режиму, у строгом складу са индивидуалним интересовањима и потребама.

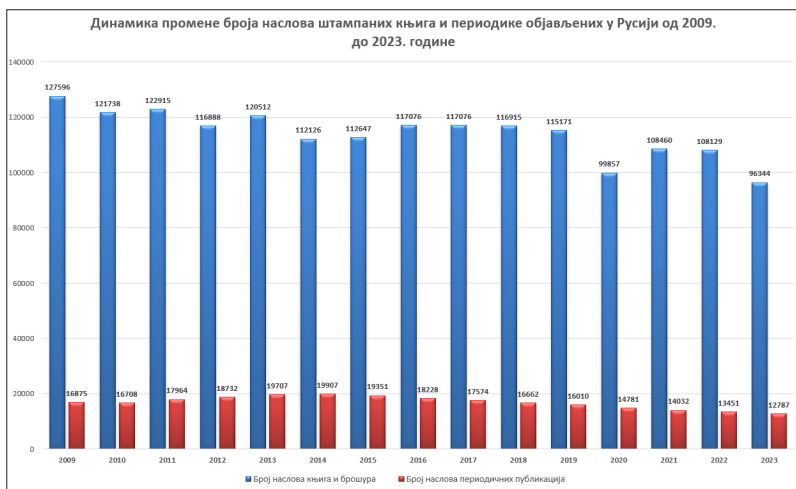
Сјајно предвиђање оснивача модерне теорије комуникације Херберта Маршала Маклуана, изречено пре више од педесет година, да се савремени стадијум развоја цивилизације удаљава од поштовања културе књиге у смеру оживљавања усмености и природности аудиовизуелне перцепције света, остварује се, али на бази електронских медија.¹ Могућност која се појавила у последњој деценији да се слуша, гледа и у исто време комуницира у аудио-визуелном режиму, радикално је променила начин живота човечанства, смањила је улогу текста као средства за преношење и чување информација и, наравно, изазвала продубљивање кризе у целој делатности повезаној са штампаним комуникационим системом.

Маклуанове теоријске прорачуне нарочито убедљиво илуструју статистички подаци Руске књижне коморе (слике 1 и 2), који указују на прогресиван пад потражње за штампаним публикацијама и одговарајуће смањење њихове производње.

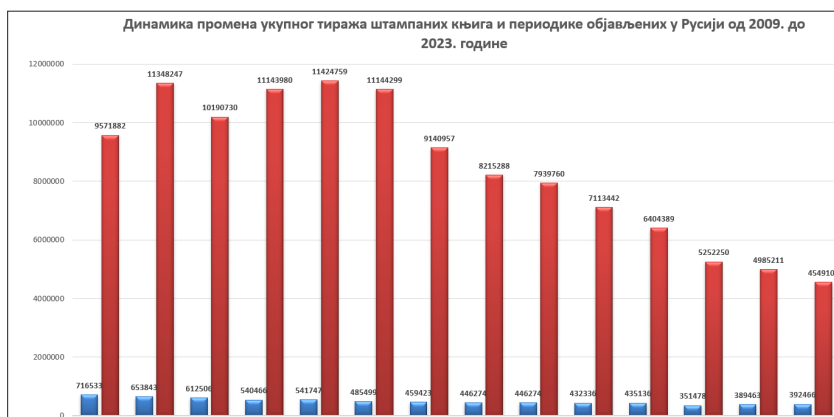
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2.
год.
2024.

¹Л. М. Землянова, *Зарубежная коммуникация и информатика в преддверии информационной обществa: толковый словарь терминов и концепций* (Москва: Издательство Московского университета, 1999), 114–115.



Слика 1. Подаци Руске књижне коморе о броју наслова књига и периодике објављених 2009–2023.²



Слика 2. Подаци Руске књижне коморе о укупном тиражу књига и периодике објављених 2009–2023.³

² Российская государственная библиотека; Российская книжная палата, *Сѣйаѣисѣйѣика ѣеаѣѣи. Сѣйаѣисѣйѣические ѣоказаѣѣели 2023 ѣога* (М., 2024). Книги и брошюры 0.1. Выпуск произведений печати в 2023 г., https://www.rsl.ru/photo/!_ORS/7-RKP/3statistics/2023/knigi/god/0.1_2023_god.pdf (преузето: 28. 7. 2024); Журналы 20. Выпуск журналов, сборников, альманахов и бюллетеней в РФ. 2023, https://www.rsl.ru/photo/!_ORS/7-RKP/3statistics/2023/zhurn/god/20_2023_god.pdf (дата обращения: 28. 7. 2024); Газеты 30. Выпуск газет в РФ. 2023 г., https://www.rsl.ru/photo/!_ORS/7-RKP/3statistics/2023/gazety/god/30_2023_god.pdf (преузето: 28. 7. 2024).

³ Исто.

Континуирани пад издавачке продукције има директан утицај на све институције повезане са дистрибуцијом и складиштењем штампаног материјала. Ово се односи на књижаре и библиотеке, чији број у Руској Федерацији у последњих деценију и по константно опада (Слика 3).



Слика 3. Промена броја библиотека у систему Министарства културе Русије (искључујући независне структурне јединице које обављају библиотечку делатност) у периоду 2008–2023 године.⁴

Сличан тренд потврђују и статистички подаци других земаља које се, иначе, одликују изузетно високим степеном привредног развоја и социјалном оријентацијом владиних програма.⁵

Истовремено, уз опште квантитативно смањење, дешава се и стално унутрашње сажимање библиотека, изражено у смањењу броја запослених, заузетости простора и хроничном недостатку буџетских издвајања за било коју врсту развоја.

Приказана статистика врло јасно предочава да савремено дигитално друштво може да опстане и опстаје без библиотека у њиховом традиционалном смислу, односно без библиотека чији је рад усмерен на обезбеђивање приступа фонду. Тако настала озлоглашена

⁴ АИС „Статистика”; ГИВЦ Минкултуры Росии, *Основные показатели работы отрасли: Статистические данные по видам учреждений культуры, искусства и образования* (М., 2024), stat.mkrf.ru/indicators (преузето 28. 7. 2024).

⁵ А. Flood, „Britain has closed almost 800 libraries since 2010, figures show”, *The Guardian* (6. 12. 2019), <https://www.theguardian.com/books/2019/dec/06/britain-has-closed-almost-800-libraries-since-2010-figures-show> (преузето 10. 2. 2023); F. Nejman, „435 bibliotek har lagts ner – på 22 år”, *Vi* (29. 4. 2022), <https://www.vi.se/artikel/sN1dDomY-aN9Z-Pzgp-455c5> (преузето 9. 2. 2023).

„оптимизација” директна је последица објективног смањења улоге библиотеке, која се за свог оснивача претвара у верзију кофера без ручке, који је тешко понети, али га је штета бацити.

Приликом задржавања улоге библиотеке као места приступа информацијама, жеља оснивача да смањи трошкове за институције које су постале „неликвидне” стално се повећава, чиме се поспешује процес њиховог смањивања. Зато су библиотекари, који се залажу за библиотеку у њеном уобичајеном, „исконском” стању, њени прави уништитељи, а позиви да се „очува њена аутентичност” проистиче искључиво из жеље да се ништа не мења, при чему се одржава сопствена зона комфора у виду познатих, лаких обавеза.

Сврха овог чланка, намењеног првенствено руководиоцима библиотека на свим нивоима, јесте да покаже штетност конзервативних погледа на функције библиотека у коренито измењеним спољним условима и да представи правце развоја библиотекарства који библиотекама могу вратити улогу неопходног елемента јавног живота.

Теоријско оправдање практичних решења: информационо друштво и друштво знања

У дигиталном аудиовизуелном свету у настајању, схватање библиотеке као тачке приступа информацијама не дозвољава јој да има значајну улогу: на питање да ли уобичајени библиотечки модел има перспективу, може се добити само негативан одговор. Исправно питање, међутим, није да ли библиотеке имају будућност, већ какве су библиотеке потребне савременом, а посебно будућем друштву: коју мисију треба да испуњавају и које проблеме треба да решавају? Одговор се може добити само на основу пажљиве анализе потреба савремене цивилизације, која се неприметно трансформисала из „информационог друштва” у „друштво знања”.

Информационо друштво, у које су водеће земље света ушле на прелазу из педесетих у шездесете године 20. века, обележила је „информациона експлозија” – појава када је кумулативно повећање броја штампаних публикација, које су у то време биле главно оруђе за креирање и ширење информација, довело до озбиљних проблема у области тражења потребних информација и обезбеђивања њихове доступности. На нивоу технологије, тих година човечанство није имало другог начина да обузда све већу поплаву папира, осим повећањем броја библиотека, библиотекара и побољшањем метода сређивања информација помоћу библиографског описа, индексирања, бележења и апстраховања. Период 1960–1980. био је својерсно златно доба за библиотеке, када се њихов број контину-

ирано повећавао, као и број библиотекара које су произвеле више и средње стручне образовне установе: све већи прилив докумената захтевао је више радника за њихову обраду.

Почетак деведесетих година 20. века, међутим, обележен је прво суптилним, а потом све очигледнијим преласком на дигиталне методе креирања и преношења информација. Превођење докумената у низове нематеријалних јединица и нула са могућношћу њиховог преноса и складиштења у дигиталном универзуму омогућило је потпуно преиспитивање приступа информационом раду. Дигитална природа је омогућила аутоматско индексирање и раније немогуће претраживање информација по целом тексту, обезбеђујући приступ низу података 24/7, упркос чињеници да гигантски и растући обим података више не захтева проширење простора за складиштење. Интеграција вештачких неуронских мрежа у информационе процесе омогућила је интелигентну обраду интересовања корисника и пружање најадекватнијих информација свима.

Решавање проблема са дистрибуцијом и приступом померило је тежиште информационе делатности на процесе асимилације информација и њиховог претварања у знање – информацију која се перципира, вреднује и примењује у даљим активностима, како у случају сваког појединца тако и на нивоу друштва у целини. Најближи синоним за „знање”, који наглашава његову највећу важност, јесте „веровање” – то јест, оно што чини основу погледа на свет сваке мислеће особе. Изузетно је важно да је знање данас главни капитал заједнице на било ком нивоу – од појединачне организације до државе у целини.

Знање, чији су носиоци сви мислећи субјекти, формира се комуникацијом, односно свим облицима комуникације, која се одвија сваке секунде у виду усменог разговора, запажања, читања текстова, перцепције било којег облика видео и аудио садржаја, практичне акције и, наравно, унутрашње рефлексije. Комуникација тако постаје главно оруђе за формирање знања, а њен квалитет пре свега одређује степен исправности донетих одлука и, у крајњој линији, степен успешности појединца и читавог друштва у целини.

Фундаментални утицај комуникационих процеса на квалитет живота служи као основа за преиспитивање мисије библиотека у друштву знања у настајању. Мисије коју у најопштијем облику можемо да формулишемо на следећи начин: библиотеке су дизајниране да обезбеде интелектуалну интеракцију у заједници којој служе, преузимајући на себе улогу отворених комуникационих простора за реализацију читавог низа когнитивних и креативних активности грађана.

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2,
год.
2024.

Модерна мисија, у складу са духом и потребама времена, остварује се кроз кључне функције библиотеке:

- активирање и модерирање размене знања, вештина и способности између грађана, слојева и група који чине заједницу, у циљу решавања њихових горућих проблема;
- обезбеђивање простора и алата, укључујући приступ плаћеном садржају, за спровођење креативних иницијатива и решавање свакодневних проблема корисничке публике;
- спровођење програма обуке (образовних програма) у циљу прилагођавања свих категорија грађана условима живота који се стално мењају.

У оквиру првог правца, библиотеке су позване да иницирају и организационо обезбеде дијалог у оквиру различитих слојева заједнице и између њих, да обезбеде стално упознавање са новим чињеницама, трендовима и идејама које су јој важне. Мисија библиотеке је да идентификује питања која треба да се размотри, укључи све заинтересоване стране у дијалог, омогући опширну дискусију, саопшти резултате и олакша доношење одлука. Облици дијалога могу бити различити, по жељи: предавања, конференције, разговори, платформе за дискусије, мајсторски курсеви (мастер клас), TED⁶ сесије итд.

У оквиру другог правца, библиотека делује као место за реализацију креативних иницијатива чланова заједнице, привлачећи све активне групе у свој простор и постајући прави интелектуални и креативни центар. Отворен, удобан и лако преобразив простор за индивидуални или колективни рад и креативно самоостварење делује као подршка иновативним активностима грађана. Неопходна опрема која чини „јавну радионицу” купује се и ставља на располагање јавности бесплатно: таблети, рачунари са специјализованим софтверима, *flipchart* табле, 3D штампачи, роботски комплети, кациге или собе за виртуелну реалност итд. Сви уређаји служе и као средство за решавање свакодневних проблема становника, и као неопходан услов за упознавање грађана са перспективним технологијама у оквиру реализације програма обуке.

Наравно, библиотека наставља да пружа приступ плаћеном делу садржаја и потребним алатима: штампаним публикацијама,

⁶ ТЕД је скраћеница за непрофитну организацију која омогућава и олакшава релевантним и кредибилним говорницима из свих научних, хуманистичких и уметничких области да пласирају нове идеје, открића и изуме; настала је након конференције одржане 1984, чији је циљ, између осталог, био да, представљајући иновативне производе попут компакт диска или електронске књиге, демонстрира конвергенцију и међусобно прожимање технологије, забаве и дизајна (*technology, entertainment, design* – TED). – Прим. ур.

електронским базама података, плаћеним курсевима на даљину, софтверима за образовне и рекреативне сврхе.

Ако су се у претходним епохама људи углавном рађали и умирали у оквиру исте слике света и непромењеног система вредности, онда се данас и једно и друго мења неколико пута током живота једне генерације, а темпо таквих промена само се повећава. Стога је, у оквиру трећег правца деловања, библиотека позвана да припомогне прилагођавању грађана на стално променљиве захтеве новог начина живота успостављањем свих врста образовних програма – од развијања креативних способности деце и комуникацијских вештина тинејџера, до обуке за коришћење нових уређаја и апликација, упознавања са новим професијама које се стално множе и омогућавања онлајн приступа новим специјалистичким курсевима.

Активан развој наведених функција омогућиће библиотекама да пређу у следећу фазу сопствене еволуције, трансформишући се у институције за којима ће потражња у догледно време само расти. Ново схватање библиотеке мора се огледати и у њеној дефиницији, оличавајући њену сврху и циљеве у складу са измењеним условима. Као радна опција предлаже се следећа дефиниција: **Библиотека је социјална установа која обезбеђује сазнајну и креативну активност заједнице којој служи организовањем интелектуалне интеракције, реализацијом образовних и рекреативних програма, давањем на коришћење простора неопходног за реализацију јавних иницијатива, хардверских и софтверских алата и приступа изворима информација.**

Горе или доле, питање је сад

Садашња фаза развоја библиотека, како у Русији, тако и широм света, може се окарактерисати као предреволюционарна. За разлику од класичне дефиниције, према којој до револуција долази када виши слојеви не могу, а нижи слојеви више не желе да живе на стари начин, револуционарност ситуације у библиотечкој делатности узрокована је катастрофално растућим јазом између потреба друштва и онога што су библиотекари, игноришући глобалну промену у потражњи корисника изазвану технолошким променама, спремни да понуде друштву. Данас су се противречности толико погоршале да, ма колико се трудили, не можете да их не приметите. Истовремено, поларизација библиотечке делатности изузетно је важна: поред библиотека које су се мумифицирале и које своју сврху виде у обезбеђивању приступа фонду, издавању сертификата и спровођењу владиних „планираних” догађаја, појавиле су

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2,
год.
2024.

се библиотеке новог типа, које показују правце и методе рада усмерене на задовољавање истинских потреба грађана. Поређење ефикасности традиционалних библиотека и библиотека нове генерације показује апсолутну предност ових других, што изазива разумљиву жељу оснивача да све подређене библиотеке преобрази у њима сличне. Ово јача јаз између библиотека старог и новог формата и доводи до интензивирања сукоба, који сада обухвата читаву делатност и манифестује се као сукоб погледâ на циљеве и задатке библиотечке праксе, који се одвија у оквиру колектива библиотеке, продубљујући контрадикције између представника или огранака једне исте библиотеке који заступају различите ставове и воде интензивну дискусију на научним скуповима и страницама стручне штампе. Све изразитије противречности дају убедљиве основе да у блиској будућности избије „велика библиотечка револуција”, која ће на крају довести до трансформације највећег броја библиотека у квалитативно другачије институције.

Несигурност ситуације доводи до неминовности избора за све библиотекаре између старог и новог модела рада. Процес трансформације, одређен током историјског развоја, не може се зауставити, али ће његов интензитет у великој мери бити одређен избором руководиоца библиотека и библиотечких система. Наглашавам – у великој мери, не у потпуности. „Правило првог лица” – заинтересованост првог руководиоца не може зауставити објективни процес, може га само успорити или убрзати.

Дилема са којом се сада суочавају руководиоци делатности гласи: да ли да се до краја држе уобичајеног и стога веома удобног начина рада или да иницирају трансформацију библиотеке у институцију која је далеко функционалнија, што је неупоредиво с њеним тренутним значајем? Неће бити могуће заузети средину: нови модел се суштински разликује по правцима и облицима активности, што захтева другачије приступе, пре свега, приликом формирања кадрова. Другим речима, кључна улога управника је да преоријентише рад библиотеке у складу са новим задацима и ослободи је кадровског баласта, а да истовремено бира и промовише креативне раднике – носиоце новог библиотечког мишљења.

Последице ових одлука су јасно видљиве. Избор да „библиотека буде библиотека”, који у ствари крије жељу самог вође да и даље егзистира у познатом и самим тим комфорном окружењу, доводи до тога да библиотека буде бачена на најдаљу периферију друштвеног развоја. Одређену нелагоду, у овом случају, изазива само свакодневни страх да ће се регулаторни органи озбиљно позабавити проучавањем стварне ефикасности радова који се обављају

и коришћења заузетог простора, или страх од изненадног открића оснивача који је схватио да би за упоредиве буџетске расходе могао да има много живља и кориснија средства. Након овог избора, који не захтева улагање напора, директор остаје главни талац постојећег поретка ствари: хронично фалсификованих статистичких извештаја и очувања архаичне праксе под изговором „увек смо тако радили”. Општи принцип деловања своди се на жељу да се привуче минимална пажња на себе, прожету покушајима да се сви, укључујући и самог руководиоца, убеде у непролазне вредности пружених услуга.

Време постојања у оваквом затвореном режиму зависи искључиво од напредног размишљања оснивача и заправо је лакмус папир за степен искрености државних функционера у њиховој стварној жељи за развојем друштвене сфере. Одабир пута реформе од самог почетка за руководиоца значи губитак личног мира, будући да је нови тип библиотеке сам по себи далеко од концепције „мирног места”. Увођење иновација истовремено захтева радикалну реорганизацију кадровских, просторних и услужних система, док свакодневне активности нове библиотеке захтевају сталне управљачке одлуке. Нагли пораст стреса, међутим, надокнађује се повећањем ауторитета директора због преласка библиотеке у категорију кључних институција које су веома тражене и понос су територије.

Руководилац нове библиотеке добија моћног савезника – заједницу којој служи, која се уместо у корисника услуга претвара у партнера-суорганизатора различитих области деловања, имплементирајући у библиотеци облике рада који су најпопуларнији и у складу са захтевима времена. Заједно са новим људима који долазе, стварају се нове услуге и отварају се могућности за све категорије грађана, појављује се додатна енергија, компетенције, материјални ресурси, а стварно радно време значајно се продужава. Раст обима пружених услуга и могућности које се отварају доводе до континуираног прилива корисничке публике – уз непромењени буџет, повећава се обим и степен активности библиотеке.

Овакви позитивни процеси природно привлаче пажњу буџетских органа, заинтересованих за ефикасније трошење издвојених средстава. Власти, којима је обновљена библиотека у стању да пружи много већу, стварну помоћ у побољшању друштвене климе и повећању степена развијености територије, сарађују све радије, једноставно зато што нови модел, у поређењу са традиционалним моделом, обезбеђује већи поврат улагања. Осим тога, проширење садржаја активности омогућава, уместо буџетских издатака за формирање нових структура, коришћење постојеће библиотечке

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2,
год.
2024.

мреже, јер данас просечна јавна библиотека може да реши проблеме прилагођавања становништва на услове дигиталне економије, да служи као кварталски центар, да буде „јавна радионица” и да функционише као волонтерски центар или простор за сараднички рад и да обавља друге једнако важне функције.

Међутим, људи неће долазити са предлозима, као што ни надлежни неће пунити буџет ако библиотека прва не преузме иницијативу, ако гласно, јасно и самоуверено не истакне своју нову улогу и могућности које се за грађане отварају, тј. док се не покаже као иницијатор, предузимајући одлучне кораке на путу ка самообнови.

Закључак

Радити по новом или не – лични је избор сваког руководиоца. Постојећи законодавни и регулаторни оквир библиотечке делатности у Русији и даље је фокусиран на библиотеку у њеној претходној верзији, и тешко је очекивати било какву судбоносну државну директиву која би наложила библиотекама да раде на нов начин у наредним годинама. Међутим, ток историјског развоја јачи је од било каквих директива, а уз стварну жељу и одлучност, могућа је потпуна трансформација старог библиотечког модела у нови модел, у постојећим законским оквирима.

Актуелни период је за библиотекарe време за добијање одговора на најважније питање: да ли ће се структуре које задовољавају интелектуалне потребе друштва знања формирати на бази традиционалних библиотека или уместо њих? Сваки руководилац сноси личну одговорност за то да ли ће се библиотека претворити у живу, свима корисну институцију, која ради за истинску добробит своје заједнице, земље и читавог човечанства, или ће поделити судбину поштанских кочија које су потонуле у заборав након изградње пруге.

Literatura i izvori:

1. Zemljanova, L. M. *Zarubežnaja komunikativistika v preddverii informacionnogo obščestva: tolkovyj slovar' terminov i koncepcij*. Moskva: Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta, 1999.
2. Rossijskaja gosudarstvennaja biblioteka; Rossijskaja knižnaja palata. *Statistika pečati. Statističeskie pokazateli 2023 goda*. Moskva, 2024.
3. AIS «Statistika»; GIVC Minkul'tury Rossii. *Osnovnye pokazateli raboty otrasli: Statističeskie dannye po vidam učreždenij kul'tury, iskusstva i obrazovanija*. Moskva, 2024. stat.mkrf.ru/indicators (preuzeto 28. 7. 2024).
4. Flood, A. „Britain has closed almost 800 libraries since 2010, figures show”. *The Guardian*. Dec. 6. 2019. <https://www.theguardian.com/books/2019/dec/06/britain-has-closed-almost-800-libraries-since-2010-figures-show> (preuzeto 10. 2. 2023).
5. Nejman, F. „435 bibliotek har lagts ner – på 22 år”. *Vi*. 29. apr. 2022. <https://www.vi.se/artikel/sN1dDomY-aN9ZPzgp-455c5> (preuzeto 9. 2. 2023).

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2.
год.
2024.

Вадим Константинович Степанов
Институт научной информации по
общественным наукам РАН;
Московский государственный лингвистический университет
Москва, Российская Федерация
e-mail: stepanov@vadimstepanov.ru

ПОЧЕМУ БИБЛИОТЕКА НЕ МОЖЕТ ОСТАВАТЬСЯ ПРЕЖНЕЙ, ИЛИ ДИЛЕММА ДЛЯ РУКОВОДИТЕЛЯ

РЕЗЮМЕ: Статья, обращенная к руководителям отрасли, рассматривает текущее состояние и перспективы развития библиотек в эпоху цифровой революции. Автор анализирует изменения в способах создания, хранения и распространения информации, а также влияние этих изменений на роль библиотек в обществе. Отмечается снижение спроса на печатные издания и соответствующее сокращение их выпуска, что приводит к уменьшению как общего числа библиотек, так и сокращению персонала, занимаемых площадей и финансовых ассигнований. Утверждается, что традиционная модель библиотеки, основанная на обеспечении доступа к фонду, становится устаревшей и не соответствует потребностям современного общества. Предлагается переосмыслить миссию библиотек, рассматривая их как открытые коммуникационные пространства, где осуществляется интеллектуальное взаимодействие и реализуются творческие инициативы. Также затрагиваются потенциально возможные направления развития библиотек, включая активизацию обмена знаниями, предоставление пространства для творчества и реализацию обучающих программ. Автор подчеркивает, что выбор между сохранением традиционной модели и переходом к новой зависит от руководителей библиотек и их готовности к изменениям.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: библиотека, цифровая революция, информация, общество знаний, интеллектуальное взаимодействие, обучающие программы, пространство, инструменты, творческая самореализация, руководитель, трансформация, устаревшая модель, статистические данные, спрос, фонды, общество информации, обмен знаниями, законодательство.

Vadim K. Stepanov

Institute of Scientific Information on Social Sciences, Russian
Academy of Sciences;
Department of Information and Analytical Activities, Moscow
State Linguistic University

e-mail: stepanov@vadimstepanov.ru

WHY THE LIBRARY CANNOT REMAIN THE SAME, OR A DILEMMA FOR THE MANAGER

SUMMARY: The paper addresses library managers and examines the current state and development prospects of libraries in the era of the digital revolution. The author analyzes changes in the way information is created, stores, and disseminated, as well as the impact of these changes on the role of libraries in society. There is a notable decrease in demand for printed publications and a corresponding reduction in their production, which leads to a decrease in the total number of libraries and the reduction of staff, space, and financial allocations. It is argued that the traditional library model based on providing access to the collection is becoming outdated and does not meet the needs of modern society. It is proposed to rethink the mission of libraries, considering them as open communication spaces where intellectual interaction takes place and creative initiatives are implemented. Potential directions for the development of libraries are also touched upon, including the activation of knowledge sharing, the provision of space for creativity, and the implementation of training programs. The author emphasizes that the choice between maintaining the traditional model and moving to a new one depends on library leaders and their readiness for change.

KEYWORDS: library, digital revolution, information, knowledge society, intellectual interaction, educational programs, space, tools, creative self-realization, leader, transformation, outdated model, statistical data, demand, funds, information society, knowledge exchange, legislation.

С руског превела Верица Шево

Примљено: 18. августа 2024.

Прихваћено: 23. септембра 2024.

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2.
год.
2024.



Пракса

ПАВЛЕ БЕЉАНСКИ (1892–1965): СКРИВЕНО БЛАГО У ПРИВАТНОЈ БИБЛИОТЕЦИ

САЖЕТАК: У овом раду описана је приватна библиотека Павла Бељанског (1892–1965), српског дипломате, колекционара и добротвора. Наслови 400 књига откривају широк спектар професионалних и приватних интересовања једног колекционара: од историје, историје права, преко дипломатије до филозофије, историје уметности и лепе књижевности. Музеолошком и библиотечком обрадом, дигитализацијом и обрадом дигиталних објеката, ова колекција књига, која има личну, уметничку, културну, историјску и националну вредност, постала је јединствена музеолошка целина и трајно је сачувана. Приватна библиотека Павла Бељанског сада је доступна широј јавности у електронској форми, ван Спомен-збирке Павла Бељанског, у којој се трајно чува деценијама.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Павле Бељански (1892–1965), приватна библиотека, Спомен-збирка Павла Бељанског, Централна библиотека Универзитета у Новом Саду

Увод

Приватна библиотека српског дипломате, колекционара и добротвора Павла Бељанског (1892–1965)¹ од 1966. године налази се у Спомен-збирци Павла Бељанског у Новом Саду и део је амбијен-

¹ За више драгоцених података о Павлу Бељанском и шире увиде у његов лични и професионални живот видети званични сајт Спомен-збирке Павла Бељанског: <https://beljankimuseum.rs/>; Јасмина Јакшић-Субић и Марта Ђармати, *Господин Павле Бељански (1892–1965)* (Нови Сад: Спомен-збирка Павла Бељанског, 2015); Јасна Јованов, ур., *Zbornik radova – Naučni skup posvećen Pavlu Beljanskom (1892–1965)* (Novi Sad: Spomen-zbirka Pavla Beljanskog, 2012) и Вера Јовановић, *Павле Бељански и његова збирка* (Нови Сад: Тиски цвет, 2009).

талне поставке Меморијала Павла Бељанског.² Захваљујући колекционарским законским наследницима, породицама Исаковић, Јоксимовић и Џордески, поред књига у Меморијалу, похрањени су и предмети из београдског породичног стана Бељанског у Господар Јевремовој улици бр. 33.³ Вера Јовановић, дугогодишњи кустос и руководилац Спомен-збирке Павла Бељанског, забележила је следећи податак: „Од Исаковића смо преузели 16 слика, 4 пластике, салон у чипендејлу, салон у бидермајеру, бифе, писаћи сто, витрину бифеа, шкрињу с балдахином, 8 ситних предмета примењене уметности, грамофонске плоче, свечано одело, орман за библиотеку, књиге, писма, дипломе, ордење, разна документа и фотографије⁴.

Данас Спомен-збирка Павла Бељанског не поседује све публикације које су некада биле у власништву овог колекционара. Неке је поклањао за живота, а неке су, након његове смрти, дароване. Познато је, наиме, да је Павле Бељански 205 наслова из своје библиотеке 1964. године поклонио Библиотеци Одељења за историју уметности Филозофског факултета у Београду. Реч је о књигама о историји уметности ренесансе на француском језику. У поседу Павла Бељанског такође су се налазиле и књиге које су припадале његовом млађем брату – фармацеуту Николи Бељанском, који је погинуо 1944. године. Те књиге, а реч је о 132 наслова, после смрти Бељанског, доспеле су у Спомен-збирку заједно са његовим другим књигама. Оне су тематски одударале од осталих публикација у заоставштини и због тога су 2005. године поклоњене Музеју града Новог Сада, за Збирку фармације.⁵

Збирка књига Павла Бељанског

Садашња колекција књига броји 400 библиографских јединица. Реч је о публикацијама које је Павле Бељански годинама прикупљао током својих дипломатских службовања и путовања по свету. Наслови у Збирци књига Павла Бељанског откривају широк спектар професионалних и приватних интересовања ко-

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

² Меморијал Павла Бељанског настао је након колекционарове смрти, 1966. године. За ширу јавност је отворен 1968. године, а реконструисан 2003. године. Сви изложени експонати су настали у различитим временима, на различитим географским дужинама и ширинама и речито сведоче о историји приватног живота Павла Бељанског и његове породице. Више о Меморијалу Павла Бељанског погледати на сајту: <https://beljanskimuseum.rs/memorijal-pavla-beljanskog/> (16.02.2024) и у књизи: Вера Јовановић, *Меморијал Павла Бељанског* (Нови Сад: Спомен збирка Павла Бељанског, 1994).

³ Vuk Dautović, „Svet ličnih predmeta i privatni prostor Pavla Beljanskog“, u *Memorijal Pavla Beljanskog*, ur. Jasna Jovanov (Novi Sad: Spomen-zbirka Pavla Beljanskog, 2013), 91–113.

⁴ Вера Јовановић, *Павле Бељански и његова збирка* (Нови Сад: Тиски цвет, 2009), 343.

⁵ Милица Орловић Чобанов, *Књиге Павла Бељанског: од београдског салона до музејске збирке* (Нови Сад: Спомен-збирка Павла Бељанског, 2024), 14–15.

бр.
2.
год.
2024.

лекционара: од историје, историје права, преко дипломатије до филозофије, историје уметности и лепе књижевности. Такође, откривају дух оновременог интелектуалца који покушава да разуме комплексне односе у свету, посебно у Европи, као и место Србије у њима. Правник по образовању и професионални дипломата по занимању, Павле Бељански је на својим полицама имао немали број књига из историје, посебно Медитерана, Балкана, Краљевине Југославије и Србије. Зауоставимо се на примерима као што су: *Политичка историја Србије у другој половини XIX века* Живана Живановића (Београд, 1924–1925); *Histoire de Dalmatie* од Луја Војновића (Париз, 1934); *Il Mediterraneo nella politica europea* од Ђузепеа Луиђија (Напуљ, 1925).

Павле Бељански је предано прикупљао литературу која се бавила узроцима избијања Првог светског рата. Та тема је провоцирала интелектуалну елиту између два светска рата. Куповао је мемоаре разних учесника Великог рата и тако је настојао да критички сагледа и разуме догађаје из аутентичних сећања учесника и сведока рата. Покушавао је да докучи разлоге и донесе свој закључак о стварима које су се догодиле. О томе, на пример, говори наслов *Causes déterminantes de la Guerre Mondiale*, генерала Хосеа-Естевама Мораеса Сармента (José-Estevam de Moraes Sarmiento) (Бруг, 1930). Занимали су га животи бројних историјских личности. Велика група књига говори о суверенима из владарских династија од старих цивилизација до његових савременика: Рамзес II, Јулије Цезар, Марко Аурелије, Хенри VIII Тјудор, краљица Марија I Тјудор, краљица Елизабета I Тјудор, Марија Стјуарт, Луј XIV, Марија Терезија, Марија Антоанета, краљица Викторија, Франц Јозеф, аустријска царица Елизабета Баварска, Теодор Рузвелт, Николај II Романов, Александра Фјородовна Романов итд.

Интересовао се и за појединачне чланове утицајнијих европских породица какве су биле породице Борџија или Бонапарта. Поседовао је књигу о злогласној Лукрецији Борџија, док је, када је о породици Бонапарте реч, читао књиге о Наполеону Бонапарти, Каролини Бонапарта, Наполеону III Бонапарти. Занимљиви су му били политичари и јавне личности које су имале значајну улогу у догађајима који се тичу Француске буржоаске револуције, балканских ратова, Великог рата. Бељанског је посебно интересовала немачка политика. Имао је поверења у мемоаре, па су тако у збирци и сећања на принца Бизмарка, мемоари канцелара принца Фон Билова, Клеменса Венцела фон Метерниха, маршала Галијенија, сећања британског дипломате сер Џорџа Бјукенана и других. Сигурно је желео да зна више о Октобарској револуцији у Русији и о Распућину.

Међу књигама налазе се и имена класичних писаца, па су ту Хомер, Софокле, Данте, Бајрон, Гете, Достојевски, Сервантес и други. Као културан и образован човек, читао је и књиге о музици Бетовена, Вердија и других композитора. Интересовале су га старе цивилизације, посебно египатска, грчка и старо Римско царство. Набављао је књиге из историје религија, посебно хришћанства, о Исусу из Назарета, Мартину Лутеру, будизму и о Буди. Један део књига је правне и дипломатске провенијенције (протоколи који се примењују у разним земљама, *Traité pratique de diplomatie moderne* барона Ђуле Силашија (Gyula de Szilassy) (Париз, 1928), *Histoire Diplomatique de l'Europe (1871-1914)* (Париз, 1929), итд.⁶

Павле Бељански је књиге волео да чита у оригиналу, није уживао у преводима. Са поверењем у сопствено знање језика и сопствено расуђивање прочитаног, ређали су се наслови на латинском, немачком, француском, италијанском, енглеском, српском језику и они датирају од средине XVIII до средине XX века. Међу књигама на латинском језику налазе се, на пример, две књиге Руђера Бошковића: *De litteraria expeditione per Pontificiam ditionem suscepta a patribus societ. Jesu Christophoro Maire et Rogerio-Josepho Boscovich* (Рим, 1755) и *De Solis ac Lunae defectibus* (Венеција, 1761). Занимљиво је да се у библиотеци налази и књига аустријског политичара и државног канцелара Курта фон Шушнига *Dreimal Österreich* (Беч, 1937), која је штампана готицом. Интересантно је да су многе књиге на француском језику написали, у ствари, руски аутори (што закључујемо на основу изостанка података о преводиоцу), нпр. Mikhail Vladimirovitch Rodzianko, *La Règne de Raspoutine* (Париз, 1928) или *Mémoires de Alekxandre Iswolsky, ancien ambassadeur de Russie à Paris (1906-1910)* (Париз, 1923). Употреба француског језика је била манир руске аристократије, још од XVIII века. Многе књиге немају годину издавања, али имају имприматур, односно одобрење за штампање, на почетној или последњој страници, на основу чега се књиге могу оријентационо датирати.

Део колекције чине књиге које је Бељански добио на поклон од сликара Милана Коњовића и то су углавном каталози и друге публикације о Надежди Петровић, Милану Коњовићу, Петру Лубарди, сликарству, вајарству у ФНРЈ, таписеријама у Југославији и слично. Ту су и књиге које је куповао наменски да би се обавештавао о одређеним уметничким делима (*Catalogue illustré du Salon...*

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2,
год.
2024.

⁶ Комплетан попис књига Павла Бељанског, које се данас налазе у Спомен-збирци Павла Бељанског, дала је Милица Орловић Чобанов у каталогу изложбе *Књиге Павла Бељанског: од београдског салона до музејске збирке* (Нови Сад: Спомен-збирка Павла Бељанског, 2024), 40–107.

1882), а ту су и књиге које се тичу слике Влаха Буковца „Велика Иза” из 1882. године (Alexis Bouvier, *La Grande Iza*, 1879).

Известан број књига Павла Бељанског садржи и посвете. У њима аутори књига из земље и иностранства исписују речи захвалности и поштовања. Такве су посвете Ферда Шишића, Милана Кашанина, Момчила Стевановића и Милана Коњовића. На пример, у књизи *Милан Коњовић* од Катарине Амброзић (Сомбор, 1965) стоји посвета: *Srbiji Pavla Beljanskog velikog kolekcionara i velikog čoveka s poštovanjem njegov sam odani mu prijatelj Milan Konjović, Sombor 10/IX 66.*

С друге стране, у књизи *Giuseppe Verdi (1813–1901)* од Артура Ланђелотија (Рим, 1939), постоји посвета Павлу Бељанском од аутора: *All amico, Paul Beljanski, cordialmente Arturo Lancellotti.* Међутим, у књизи *Le Sculture delle Porte di S. Petronio in Bologna* (Фиренца, 1914), стоји посвета Павла Бељанског: *Драћом љријайшељу Срејшену Сћојановићу, скулпћору ради сећања на дане љроведене заједно у Ићћалији. Павле Бељански, савейћник II, Јун 1937. Рим.* То значи да књига никад није стигла до Сретена Стојановића.

Павле Бељански књиге није куповао стихијски, већ плански, систематично и с разлогом. Све што је излазило у више томова куповао је у комплету, што показује да је у колекционарском смислу имао истанчан став да све мора бити уређено и комплетно заокружено. Књиге су сачуване у изузетно добром стању, што показује да их није посућивао. Врло ретко би се у њима могла пронаћи било каква забелешка унета руком Бељанског. Ако би нешто писао на страницама књиге, урадио би то графитном оловком, што сведочи о његовој високој свести да је књига не само извор знања и средство информисања већ је за њега подједнако била и уметничко дело.

Да ништа код Бељанског није било непромишљено показује и идеја о изгледу колекционарове библиотеке. Пошто би купио књиге, опремао би их полукожним (француским) повезом какав се и данас може наћи у антикварној понуди. Књиге поседују луксузан књиговезачки рукопис и уједначеног су стила и формата. Оне одражавају и високе естетске критеријуме њиховог колекционара. Мали број књига има сачуване оригиналне корице (уколико је књига претходно изашла као броширана, током прекоричавања изостављан је оригиналан повез). Мали број књига никада није коришћен, јер је приликом њихове обраде било неопходно да се странице прво опсеку. Може се претпоставити и да је Павле Бељански књиге куповао антикварно. Те су књиге обично биле јефтине, јер нису до краја прошле процес штампарске обраде.

Обрада књига у Централној библиотеци Универзитета у Новом Саду

Међуинституционална сарадња на нивоу културе, уметности и науке увек даје плодноне резултате и доноси корист стручној, научној и широј заједници. Централна библиотека Универзитета у Новом Саду је закључила сарадњу са Спомен-збирком Павла Бељанског с циљем да се каталогизује и дигитализује Збирка књига Павла Бељанског. Уговором о сарадњи је утврђено да се посао каталогошке обраде и дигитализација обави у Централној библиотеци Универзитета у Новом Саду, од 24. октобра 2023. до 25. децембра 2023. године и да се све књиге Павла Бељанског пренесу у магацин Централне библиотеке. Спомен-збирка се обавезала да ће читав фонд књига доставити Централној библиотеци и након завршеног посла вратити их у своје просторије.

Централна библиотека је први пут учествовала у каталогској обради и дигитализацији ретких и специјализованих књига које су у власништву музеја. Каталогизација се темељила на првобитном музеолошком инвентару. Испоштовано је раније сигнирање, инвентарни бројеви као и распоред одлагања на полицама аутентичних ормара за књиге. Библиотечки опис је урађен компјутерски и подразумевао је формалну и садржајну обраду библиографских јединица по Међународном стандарду за библиографски опис (ISBD). Каталогизација је урађена у софтверу БИСИС, верзија 3.0. Књиге су добиле сиглу ЗКПБ (Збирка књига Павла Бељанског) да би се разликовале од других публикација са сиглом „К” из Спомен-збирке, али је сачуван нумерус куренс који су књиге претходно добиле у музеолошкој обради. У сигнатури нема назнаке формата, али је смештај књига пратио њихов формат.

Каталогска обрада књига Павла Бељанског рађена је *de visu*, односно са књигом у руци. Током каталогизације, обрађивач се сусретао са спорадичним изазовима. Део књига штампан је без датирања, па су година и број издања остали непознати. Неке књиге нису имале ни податке о ауторству ни о тачном наслову. Каталогизовање оваквих књига било је изазовно. Тако је једна од књига на почетној страници имала само наслов „Histoire de la littérature grecque”. Установљено је да књига не поседује првих 12 страница, односно не поседује предлист, насловну страницу и цео предговор – „Préface” (стр. [I]–VII), као ни четири странице на самом крају, које су чиниле аналитички регистар – „Table analytique des matières” (стр. 577–579) и табелу под називом „Table des chapitres” (стр. 580). Аутентичност књиге (исти прелом, идентични садр-

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2.
год.
2024.

жаји страница) утврђена је на основу електронског издања, које је пронађено на интернету, у оквиру бесплатних Гуглових књига – Google books.⁷ Реч је о књизи штампаној у Паризу, у штампарији Луја Ашета (Librairie de L. Hachette et Compagnie), 3. издање, година издања је 1863, а име аутора је Алексис Пјерон (Alexis Pierron) (1814–1878), под насловом *Histoire de la littérature grecque (Историја грчке књижевности)*. Подаци на предлисту дигитализованог издања показују да је књига део Едиције „Универзална историја” (Histoire Universelle), коју је издало друштво професора и научника под управом француског историчара и државника Виктора Дирија (Victor Duruy). Ово је уједно био један од највећих изазова током каталогизације, јер је увек најтежи задатак за каталогизатора да датира књигу којој недостају основни подаци, који се налазе управо на првим и последњим страницама.

За дигитализацију и обраду дигиталних објеката у техничком смислу Централна библиотека је у потпуности опремљена. Роботизовани скенер Киденус (Qidenus) омогућио је брзу дигитализацију старих и ретких књига. *Приручник за обраду материјала након скенирања*⁸ консултован је током обраде дигитализованих слика у програму АБВУУ FineReader 12. Изазови током дигитализације искључиво су се односили на књиге које су биле нестандарних димензија и које су својим форматом превазилазиле могућности дигитализације помоћу роботизованог скенера. Реч је о два књигама: *Le Sculture delle Porte di S. Petronio in Bologna* (Фиренца, 1914) и *Јужна Србија: Црпљежи Љубе Ивановића* с предговором Богдана Поповића (Београд, 1928), које су одмах препознате као превелике. Додатно дигитализовање захтевали су и прилози у књигама нестандарних димензија (географске карте, табеле, генеолошке и родословне карте, и слично). Такви прилози су накнадно снимљени у Завичајној збирци Градске библиотеке у Новом Саду.

Захваљујући онлајн каталогу Збирка књига Павла Бељанског убудуће ће бити лако претражива у Спомен-збирци. Такође, дигитализована Збирка књига похрањена је на екстерној меморији у pdf формату и служиће за интерну употребу у Спомен-збирци Павла Бељанског, као и за индивидуално коришћење. Наредни пројекти Спомен-збирке требало би да обезбеде покретање платформе за

⁷ Alexis Pierron, *Histoire de la littérature grecque 1863*, Google Books, https://www.google.rs/books/edition/Histoire_de_la_litt%C3%A9rature_grecque/WItBAAAACAAJ?hl=en&gbpv=1&dq=Histoire%20de%20la%20litt%C3%A9rature%20grecque%201863&pg=PP1&printsec=frontcover (преузето 14. 2. 2024).

⁸ Mirjana Brković i Jasna Negovanović, Igor Lekić, *Приручник за обраду материјала након скенирања* (Нови Сад: Филозофски факултет, 2019), <http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2019/978-86-6065-576-1> (преузето 20. 1. 2024).

представљање дигитализоване грађе у просторијама Спомен-збирке (на великим екранима), као и на интернету, на званичном сајту Спомен-збирке Павла Бељанског, али и на музејским свечаностима, изложбама и конференцијама, кроз стручне и научне радове и каталоге.

Закључак

Музеолошком и библиотечком обрадом, дигитализацијом и обрадом дигиталних објеката, описана колекција књига постала је јединствена музеолошка целина. Тиме је заокружена трајна заштита једног међу националним културним добрима српског народа.⁹ Подухват је значајан за генерације које долазе и које се баве изучавањем лика и дела чувеног српског колекционара и ренесансног ерудите Павла Бељанског. Приватна библиотека је професионални, лични и уметнички портрет једног човека и део историје једног времена. Дела која је Павле Бељански читао и која су формирала његов укус и целокупан поглед на свет сада ће бити доступна широј јавности и у електронској форми.

Literatura:

1. Brković, Mirjana i Jasna Negovanović, Igor Lekić. *Priručnik za obradu materijala nakon skeniranja*. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2019, <http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2019/978-86-6065-576-1> (preuzeto 20. 1. 2024).
2. Dautović, Vuk. „Svet ličnih predmeta i privatni prostor Pavla Beljanskog”. U *Memorijal Pavla Beljanskog*, ur. Jasna Jovanov, 91–113. Novi Sad: Spomen-zbirka Pavla Beljanskog, 2013.
3. Jakšić-Subić, Jasmina i Đarmati Marta. *Gospodin Pavle Beljanski (1892–1965)*. Novi Sad: Spomen-zbirka Pavla Beljanskog, 2015. (na ćirilici)
4. Jovanov, Jasna. ur. *Zbornik radova – Naučni skup posvećen Pavlu Beljanskom (1892–1965)*, Novi Sad: Spomen-zbirka Pavla Beljanskog, 2012.
5. Jovanović, Vera. *Pavle Beljanski i njegova zbirka*. Novi Sad: Tiski cvet, 2009. (na ćirilici)

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2.
год.
2024.

⁹ *Стратегија развоја културе Републике Србије од 2017. до 2027.* <http://slovinci.rs/wp-content/uploads/2017/10/Nacrt-strategije-razvoja-kulture-Republike-Srbije-od-2017-do-2027.pdf> (preuzeto 20. 2. 2024).

6. Jovanović, Vera. *Memorijal Pavla Beljanskog*. Novi Sad: Spomen-zbirka Pavla Beljanskog, 1994. (na ćirilici)
7. Orlović Čobanov, Milica. *Knjige Pavla Beljanskog: od beogradskog salona do muzejske zbirke*. Novi Sad: Spomen-zbirka Pavla Beljanskog, 2024. (na ćirilici)
9. Spomen-zbirka Pavla Beljanskog: <https://beljanskimuseum.rs/> (pristupljeno 12. 12. 2023).
10. *Strategija razvoja kulture Republike Srbije od 2017. do 2027.* <http://slovenici.rs/wp-content/uploads/2017/10/Nacrt-strategije-razvoja-kulture-Republike-Srbije-od-2017-do-2027.pdf> (preuzeto 20. 2. 2024). (na ćirilici)

Ivana T. Ikonić

University of Novi Sad, Central Library, Novi Sad

ivanaikonic81@gmail.com

PAVLE BELJANSKI (1892–1965): HIDDEN TREASURE IN THE PERSONAL LIBRARY

SUMMARY: Pavle Beljanski (1892–1965) was a Serbian diplomat, collector, and philanthropist. This paper describes his donated personal library. The titles of 400 books reveal a wide range of collector's professional and personal interests—from history, legal history, and diplomacy to philosophy, art history, and fine literature. This collection of books has become a unique museological entity through museological and library cataloguing, digitization, and digital object processing. This way, a collection of books with personal, artistic, cultural, historical, and national value has been permanently preserved. Pavle Beljanski's personal library is now available to the general public in electronic form, outside the Pavle Beljanski Memorial Collection where it has been preserved for decades.

KEYWORDS: Pavle Beljanski (1892–1965), personal library, Pavle Beljanski Memorial Collection, Central Library of the University of Novi Sad.

Примљено: 8. јула 2024.

Прихваћено: 23. септембра 2024.

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2.
год.
2024.

Valentina Mikec
valentina@knjiznica-koprivnica.hr

PREGLEDNI RAD
УДК 021.65(497.5)

<https://doi.org/10.18485/bibliotekar.2024.66.2.5>

Ana Škvarić
ana@knjiznica-koprivnica.hr

Ljiljana Vugrinec
ljiljana@knjiznica-koprivnica.hr

Knjižnica i čitaonica „Fran Galović” Koprivnica, Hrvatska

RAZVOJ I DRUŠTVENA ULOGA BIBLIOBUSNIH SLUŽBI NA PRIMJERU BIBLIOBUSNE SLUŽBE KNJIŽNICE I ČITAONICE „FRAN GALOVIĆ” KOPRIVNICA

SAŽETAK: Cilj ovoga rada je predstaviti razvoj Bibliobusne službe Knjižnice i čitaonice „Fran Galović” Koprivnica, u kontekstu razvoja djelatnosti pokretnih knjižnica u Republici Hrvatskoj u cjelini. Posebno, cilj je, kroz opisane programe i usluge koprivničke Bibliobusne službe, istaknuti društvenu ulogu pokretnih knjižnica jer su one u mjestima koja obilaze važni faktori u oblikovanju kulturnog života, a njihova podržavajuća uloga u radu odgojno-obrazovnih ustanova je nezamjenjiva. Rad, naposljetku, predstavlja promjene koje u poslovanju koprivničke Bibliobusne službe nastupaju nabavom novog bibliobusnog vozila, trećeg po redu u službi, čije je opremanje dovršeno u prvoj polovici 2024. godine, a koje je prostornom organizacijom, tehničkom opremom i specifikacijama primjereno potrebama korisnika knjižnica 21. stoljeća.

KLJUČNE RIJEČI: bibliobus, bibliobusna služba, pokretne knjižnice, mreža knjižnica, narodne knjižnice.

Uvod

Bibliobusna služba Knjižnice i čitaonice „Fran Galović” u 2024. godini obilježava 45 godina postojanja i djelovanja. U istoj godini izvršena je, nakon 20 godina, zamjena sada već dotrajalog bibliobusa, nabav-

ljenog 2004. godine, novim vozilom. Time je započelo novo razdoblje u radu službe, s tehnološki naprednijim i suvremeno opremljenim bibliobusom, koji pruža i nove mogućnosti. Stoga ovaj rad predstavlja svojevrsan pogled unatrag, s naglaskom na ključne točke u razvoju Bibliobusne službe u proteklih 45 godina, u kontekstu razvoja ukupne djelatnosti pokretnih knjižnica u Republici Hrvatskoj. Također, kroz pregled programa i usluga bibliobusa ističe se njegov značaj za stanovništvo malih i udaljenih mjesta koje pokretna knjižnica obilazi, te razmatraju pravci u kojima Bibliobusna služba nadalje želi razvijati svoju djelatnost i knjižnične usluge za korisnike.

Mnogo toga nije se promijenilo od samih početaka postojanja Bibliobusne službe u Koprivnici: kao i prije, bibliobus ima važnu društvenu i kulturnu, ali i socijalnu ulogu u mjestima koja obilazi, donoseći kulturne i obrazovne sadržaje, a time i veću kvalitetu života mještanima kojima bi ovakve usluge bile nedostupne kada ne bi bilo bibliobusa. S druge strane, ima i mnogo promjena, jer je koprivnička Bibliobusna služba tijekom godina mijenjala i prilagođavala metode i način rada, uvažavajući potrebe korisnika i trendove u razvoju narodnih knjižnica, te uvela brojne nove programe od kojih su neki detaljnije opisani u nastavku.

U članku je, također, opisano novo vozilo koprivničke bibliobusne službe koje je svojom prostornom organizacijom i opremom osmišljeno upravo u skladu s novim ulogama pokretne knjižnice, pritom ne zaneamarujući njene tradicionalne zadatke.

Pokretne knjižnice kao dio mreže narodnih knjižnica u Republici Hrvatskoj

Bibliobusi kao pokretne knjižnice u Hrvatskoj imaju dugu tradiciju. Još 1911. u okolici Karlovca zabilježene su prve „prenosne knjižnice” kad su u kočijama s konjskom zapregom knjige prevožene do čitatelja po karlovačkoj okolici.¹ Prvi bibliobus u današnjem značenju – specijalno uređeno vozilo s funkcijom pokretne knjižnice, pušten je u rad 9. 6. 1969. u Rijeci, kao prvi namjenski bibliobus u tadašnjoj Jugoslaviji.² To znači da suvremene pokretne knjižnice u Hrvatskoj kontinuirano djeluju već više od 55 godina. Nakon Rijeke, 70-ih godina 20. stoljeća nabavljeni su namjenski bibliobusi i u drugim gradovima pa tako sada već više od 40 godina neprekinuto djeluju bibliobusne službe u Zagrebu, Karlovcu, Bjelovaru, Koprivnici i Čakovcu; bibliobusne službe u Zadru

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

¹ Ljiljana Črnjar i Ljiljana Vugrinec, „Pokretne knjižnice u Hrvatskoj: pogled iz prošlosti u budućnost”, *Pokretne knjižnice u Hrvatskoj: zbornik radova*, 10 (Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011).

² Ljiljana Črnjar i Ljiljana Vugrinec, „Pokretne knjižnice u Hrvatskoj: pogled iz prošlosti u budućnost”, 12.

бр.
2.
год.
2024.

i Vinkovcima bilježe dvadesetak godina postojanja, a u Križevcima je služba osnovana prije 15 godina.

Osobito veliki zamah djelatnost pokretnih knjižnica doživljava 2023. kada je u okviru EU projekta *Čitanjem do uključivog društva* sredstvima iz Europskog socijalnog fonda³ u Hrvatskoj samo u jednoj godini nabavljeno čak 11 novih bibliobusa te osnovano sedam novih bibliobusnih službi.⁴ Na početku 2024. stanje bibliobusnih službi u Hrvatskoj iznosi: 16 službi s ukupno 20 bibliobusa koji djeluju u 15 županija (od ukupno 21 županije), uključujući i područje grada Zagreba. Od ukupno 20 bibliobusa, dva su izgrađena na kamionskom podvozju, sedam na autobusnom podvozju, a 11 je bibliobusa u kombi vozilima koja su namjenski uređena i opremljena za bibliobusnu funkciju.

Djelatnost narodnih knjižnica, pa tako i pokretnih knjižnica, u Republici Hrvatskoj uređena je *Zakonom o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti*⁵ te podzakonskim aktima – standardima i pravilnicima. Zakon o knjižnicama propisuje obvezu osnivanja narodnih knjižnica u svim jedinicama lokalne samouprave, s tim da su općine i gradovi s manje od 3000 stanovnika koji nemaju vlastitu narodnu knjižnicu dužni posebnim ugovorom obavljanje djelatnosti narodne knjižnice povjeriti narodnoj knjižnici u drugoj općini ili gradu, ili za svoje područje osigurati usluge pokretne knjižnice – bibliobusa. Standard za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj⁶ navodi bibliobusno stajalište kao odgovarajuće ispunjenu zakonsku obavezu općine da svom stanovništvu osigura dostupnost knjižničnih usluga.

Ministarstvo kulture i medija u jesen 2023. donijelo je *Program razvoja mreže pokretnih knjižnica u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2023. do 2032.*⁷ strateški dokument koji predstavlja bitan temelj za osiguravanje sustavnog i stabilnog razvoja pokretnih knjižnica u budućnosti, kao važnog dijela mreža narodnih knjižnica u svim hrvatskim

³ Europski socijalni fond, Čitanjem do uključivog društva. <http://www.esf.hr/natjecaji/socijalno-ukljucivanje/citanjem-do-ukljucivog-drustva/> (preuzeto 11. 4. 2024).

⁴ Ljiljana Vugrinec, „Međunarodna suradnja putujućih knjižničara – krugovi koji se šire”, *Pokretne knjižnice – prije, za vrijeme (i poslije) pandemije korona virusa, 15. okrugli stol o pokretnim knjižnicama u Republici Hrvatskoj i 9. festival hrvatskih bibliobusa*, 108 (Vinkovci: Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci, 2021).

⁵ Ministarstvo kulture i medija, „Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti”, *Narodne novine* 17/2019, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_02_17_356.html (preuzeto 15. 4. 2024).

⁶ Ministarstvo kulture i medija, Standard za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj, *Narodne novine* 103/2021, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_09_103_1834.html (preuzeto 15. 4. 2024).

⁷ Ministarstvo kulture i medija, Program razvoja mreže pokretnih knjižnica u Republici Hrvatskoj od 2023. do 2032 (Zageb, 9. listopada 2023). <https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/knji%C5%BEnice//PROGRAM%20razvoja%20mre%C5%BEe%20pokretnih%20knji%C5%BEnica%209%20lis.pdf> (preuzeto 12. 4. 2024).

županijama. U ovom dokumentu, ističe se da su upravo pokretne knjižnice „... jedan od temeljnih promicatelja kulturnih sadržaja u ruralnim i slabo nastanjenim područjima RH, ponajprije vezanih uz poticanje čitanja, razvoja korisničke publike te uključivanja u kulturu stanovnika koji žive udaljeno od kulturnih središta ... u malim i razasutim naseljima te gradskim četvrtima koje nemaju uvjete za druge oblike djelovanja narodne knjižnice”.

Mreža narodnih knjižnica u Koprivničko-križevačkoj županiji

Koprivničko-križevačka županija jedna je od manjih u Hrvatskoj (površine 1772 km²). Nalazi se na sjeveru zemlje, uz rijeku Dravu i uz granicu s Republikom Mađarskom. Najveće naselje u županiji, ujedno i županijsko središte – grad Koprivnica, ima 29.000 stanovnika, a od glavnog grada Zagreba udaljeno je oko 100 km. U Koprivničko-križevačkoj županiji postoje četiri narodne knjižnice koje djeluju kao samostalne ustanove u kulturi: uz Knjižnicu i čitaonicu „Fran Galović” u Koprivnici, matičnu za ovo područje, tu su još Gradska knjižnica „Franjo Marković” Križevci i Gradska knjižnica Đurđevac te Narodna knjižnica Virje u istoimenoj općini Virje.

Prema Popisu stanovništva 2021, u županiji živi 101.221 stanovnik.⁸ Radi se o pretežno ruralnom i poljoprivrednom kraju, s prosječno 57 stanovnika po km². Upravo geografsko-demografske karakteristike područja, sastavljenog najvećim dijelom od vrlo malih, rastrkanih naselja, razlozi su zbog kojih se u županiji već više od 40 godina kontinuirano potiče razvoj pokretnih knjižnica, kao najracionalnijeg oblika narodnih knjižnica koji ujedno omogućuje dostupnost knjižničnih usluga najvećem mogućem broju stanovnika.

U županiji u 2024. djeluju dvije bibliobusne službe, u sastavu gradskih knjižnica u Koprivnici i Križevcima. Koprivnički bibliobus izgrađen je na kamionskom podvozju, ima dva člana posade (knjižničarku – voditeljicu Službe i vozača/knjižničarskog tehničara), a pruža uslugu u 17 općina gdje ima 55 stajališta u 39 naselja, 2 ustanove i 1 poduzeću. Bibliobusna služba Križevci s jednim zaposlenikom koji je ujedno i vozač i knjižničar (u manjem vozilu, kombi tipa) obilazi 35 stajališta u četiri okolne općine i na širem području grada Križevaca⁹. Upravo zahvalju-

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

⁸ Državni zavod za statistiku, Objavljeni konačni rezultati Popisa 2021. <https://dzs.gov.hr/vijesti/objavljeni-konacni-rezultati-popisa-2021/1270> (preuzeto 11. 4. 2024).

⁹ Knjižnica i čitaonica „Fran Galović” Koprivnica, Izvješće o radu Županijske matične razvojne službe za narodne i školske knjižnice u Koprivničko-križevačkoj županiji za 2022. godinu. <https://www.knjiznica-koprivnica.hr/wp-content/uploads/2024/01/Izvjescje-o-rad-u-zupanijske-maticne-sluzbe-za-2022.pdf> (preuzeto 15. 4. 2024).

бр.
2.
год.
2024.

jući bibliobusima, od 2015. cijela je županija pokrivena uslugama narodnih knjižnica, tj. ove su usluge dostupne u svim jedinicama lokalne samouprave u županiji.¹⁰ Bibliobusi uslužuju korisnike u svim općinama bez knjižnice – tj. u 21 općini, s ukupno oko 50.000 stanovnika.

Rezultati dobre organizacije i kvalitetnog stručnog rada knjižnica i bibliobusa u Županiji pokazuju se u podacima o njihovom korištenju. Usluge četiri narodne knjižnice i dva bibliobusa u 2023. koristilo je 16.722 aktivnih korisnika, tj. 16 % stanovnika ili svaki šesti stanovnik Županije. Zanimljivo je da su u 2023. čak 19 % ukupnog članstva (tj. 3.143 aktivnih korisnika) činili građani, djeca i odrasli, upisani u bibliobuse, što dovoljno govori o velikoj potrebi za pokretnim knjižnicama u svim naseljima koja bibliobusi posjećuju.¹¹

Obje bibliobusne službe dobile su nedavno (Križevci 2023; Koprivnica 2024), nova vozila koja su zamijenila dotrajale bibliobuse, stare 15 i 20 godina. Novi i moderni bibliobusi, tehnički napredniji i suvremeno opremljeni bili su preduvjet za nastavak pružanja usluga za sve aktualne i potencijalne nove korisnike pokretnih knjižnica u Koprivničko-križevačkoj županiji.

Kratak pregled razvoja Bibliobusne službe Knjižnice i čitaonice „Fran Galović Koprivnica” od osnivanja (1979) do danas

Bibliobusna služba djeluje u okviru Knjižnice i čitaonice „Fran Galović” u Koprivnici od 1979. godine, kada je i nabavljen prvi namjenski bibliobus – specijalno uređeno vozilo na autobusnom podvozju, namijenjeno pružanju knjižničnih usluga. U početku, bibliobus je pružao uslugu u 20 naselja na širem području (tadašnje) Općine Koprivnica. Posebno je oduvijek bila važna njegova uloga u općinama koje tada nisu imale nikakve knjižnice, pogotovo uz male područne škole.

Drugi po redu bibliobus u službi, koji je bio korišten sve do 2024. godine, nabavljen je 2004. Svojevremeno, u trenutku nabave, bilo je to suvremeno vozilo izgrađeno i opremljeno po najmodernijim europskim standardima. U prikupljanju sredstava za nabavu novog bibliobusa značajnu su ulogu odigrali upravo građani koji su kroz akciju „S.O.S. za bibliobus”, koju je pokrenula Knjižnica i čitaonica „Fran Galović” Koprivnica prikupili inicijalna sredstva te dali poticaj lokalnim i državnim

¹⁰ Ljiljana Vugrinec, „Pokretne knjižnice – bibliobusi Koprivničko-križevačke županije 1979.–2019.”, *Podravski zbornik* br. 46 (2020): 130. <https://hrcak.srce.hr/en/clanak/357916>, (preuzeto 15. 4. 2024).

¹¹ „Stigli novi bibliobusi koji dolaze u sve gradove i općine: 45 godina putujućih knjižnica u Županiji”, *Županijski list* br. 19/15(2024): 43. <https://www.kckzz.hr/hr/component/k2/item/4310-zupanijski-list-broj-19> (preuzeto 11. 6. 2024).

vlastima da se uključe u sufinanciranje nabave novog bibliobusnog vozila. Bio je to još jedan dokaz koliko je „knjižnica na kotačima” potrebna i omiljena među svojim korisnicima. Novo vozilo omogućilo je u to vrijeme, ranih 2000-ih, značajno proširenje područja obilaska i povećanje broja stajališta širom Koprivničko-križevačke županije.

Prijeloman trenutak u radu Službe dogodio se prije desetak godina, 2014. godine – igrom slučaja, upravo u godini obilježavanja 35 godina postojanja koprivničke Bibliobusne službe i 10 godina rada tadašnjeg vozila, došlo je i do velikih kadrovskih promjena u bibliobusu: dvojica dugogodišnjih članova posade, vozač i knjižničar, koji su vodili ovu Službu od samih njenih početaka, otišli su u zasluženu mirovinu. Nova, mlada posada preuzela je mrežu od 48 stajališta u 17 općina koprivničke Podravine,¹² te postupno započela s osuvremenjivanjem rada bibliobusa i uvođenjem novih programa i usluga. Daljnji razvoj Službe išao je u smjeru širenja mreže stajališta te pozicioniranja pokretne knjižnice kao podrške odgojno-obrazovnim ustanovama u županiji¹³; uvedeni su novi programi za djecu, ali i za odrasle, posebno nastavnike i odgajatelje u školama i dječjim vrtićima.

Danas (2024), u sklopu dvotjednoga rasporeda, bibliobus posjećuje ukupno 55 stajališta u 17 općina širom županije te u prigradskim naseljima grada Koprivnice. Od ukupnog broja stajališta, njih 27 se nalazi se uz škole, 12 uz vrtiće, a 11 ih je na lokacijama gdje se vrtić i škola nalaze jedno do drugoga. U 2023. godini u bibliobus je bilo učlanjeno ukupno 2149 korisnika. Najbrojniji članovi su djeca dobi od 7 do 15 godina koja čine gotovo 50 % ukupnoga članstva. Po brojnosti, slijede bebe i mala djeca do 7 godina s udjelom nešto manjim od 30 % u ukupnom članstvu. Zaposlenih korisnika je 12 %, umirovljenika 5 %, nezaposlenih oko 2 %. Skupine koje najmanje koriste bibliobus jesu srednjoškolci i studenti koji čine ispod 1 % od ukupnog broja članova, ali to nije ni neobično, s obzirom na to da bibliobus dolazi na svoja stajališta radnim danima prijepodne, kada ni srednjoškolci ni studenti u pravilu nisu kod kuće jer su u školi i na fakultetima.

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

¹² Ana Škvarić i Ljiljana Vugrinec, „Uloga pokretnih knjižnica – bibliobusa u mreži narodnih knjižnica: primjer grada Koprivnice i Koprivničko-križevačke županije u Republici Hrvatskoj”, *Kragujevačko čitalište* br. 40 (2015): 2. https://issuu.com/nbkg/docs/kragujevacko_citaliste_decembar_201 (preuzeto 10. 4. 2024).

¹³ Ana Škvarić, „Mogućnosti pokretne knjižnice kao podrške odgojno obrazovnim ustanovama na području Koprivničko-križevačke županije”, 16. *Okrugli stol o slobodnom pristupu informacijama*, 146–155 (Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2016).

бр.
2.
год.
2024.

Pregled novijih usluga i programa Bibliobusa Koprivnica za korisnike

Tradicionalna funkcija bibliobusa – mjesta kamo se dolaze posuditi knjige i vratiti one pročitane – u koprivničkoj Bibliobusnoj službi značajno je promijenjena u posljednjih desetak godina. Važna uloga bibliobusa kao javnog prostora i mjesta okupljanja, što je jedna od osnovnih funkcija svake narodne knjižnice¹⁴ postojala je od samog osnutka službe, ali od 2014. nadalje posvećuje joj se posebna pažnja. Uz razvijanje novih programa i usluga, izraženo je nastojanje da se ti programi u što većoj mjeri provode upravo u samom bibliobusu (a ne, primjerice, u alternativnim prostorima, kao što su učionice u seoskim školama sl.). Tako se nastoji potaknuti korisnike na neobavezan dolazak i ležeran boravak u bibliobusu, npr. radi razonode i druženja – a ne samo radi posudbe knjiga – jednako kao što korisnici često provode vrijeme i u klasičnim knjižnicama. Popularizacijom prostora pokretne knjižnice kao mjesta okupljanja i susreta, čitanja, pričanja priča, igranja, razmjene korisnih informacija, razvija se društvena uloga bibliobusa, što značajno doprinosi kvaliteti života u malim i udaljenim mjestima u županiji.

Primjerice, djeca – korisnici stacioniranih narodnih knjižnica često imaju priliku sudjelovati u pričaonicama i igraonicama, u čitanju slikovnica i razgovoru o njima i slično, budući da su to programi koji se praktično na dnevnoj bazi organiziraju kao redovni sadržaji rada dječjih odjela u knjižnicama. No, mališani koja žive u mjestima gdje nema knjižnica, nemaju priliku u svojoj sredini uopće sudjelovati u takvim aktivnostima. Zato je u koprivničkom bibliobusu pokrenut program pod nazivom *Čitamo i družimo se u bibliobusu*,¹⁵ namijenjen djeci predškolske i osnovnoškolske dobi, a zamišljen kao redovno okupljanje djece u bibliobusu uz čitanje priča i slikovnica.¹⁶ Najmlađim korisnicima na seoskim stajalištima to je bilo nešto potpuno novo i za njih je predstavljalo pravo otkriće. Zato je program jednako popularan i danas, kao i prije 10 godina, kada je pokrenut. Djeca se jako raduju svakom dolasku bibliobusa u njihovo mjesto i jedva čekaju da vide koju će im zanimljivu slikovnicu ovaj put pročitati knjižničarka. Nakon čitanja, obično slijedi i razgovor o pročitanoj, a djeca, ponekad i samoinicijativno, izrade i likovne radove prema motivima iz priče, koje donesu sljedeći put kad

¹⁴ Hrvatsko knjižničarsko društvo, *IFLA-ine Smjernice za narodne knjižnice* (Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011), 21.

¹⁵ Ana Škvarić, „Čitamo i družimo se u Bibliobusu, novi program koprivničke bibliobusne službe”, *Svezak* god. 17, br. 17 (2015): 20. https://www.drustvo-knjiznicara-bpkp.hr/svezak/svezak17/Svezak_17_2015.pdf (preuzeto 12. 4. 2024).

¹⁶ *Ibid.*, 21.

bibliobus dođe. Za druženja ove vrste knjižničari nastoje birati nove, kvalitetne slikovnice i lijepe, poticajne priče koje mogu probuditi dječju maštu te ih potaknuti da i sami posude i pročitaju istu ili neku sličnu slikovnicu.

Još jedna, djeci vrlo omiljena, edukativna radionica *Tužna slikovnica* ima za cilj podučiti i pokazati im kako i zašto čuvati knjige.¹⁷ U ovoj radionici djeca kroz poučnu i zabavnu priču, koju im ispriča knjižničarka, uče kako se knjigom koristiti, gdje pravilno odlagati knjige u vlastitom domu, kako ih zaštititi od kućnih ljubimaca i slično. Također, imaju priliku s knjižničarkom praktično “popraviti” jednu od starijih, oštećenih slikovnica, te joj tako produžiti životni vijek.

Vrlo popularna usluga bibliobusa, koju je prije desetak godina također pokrenula tada nova posada bibliobusa, zove se *Vrećica znanja i zabave*.¹⁸ Naime, knjižničari su primijetili da većina odgajateljica iz dječjih vrtića koje dolaze u bibliobus, u određeno doba godine traže literaturu s istim ili sličnim temama. U daljim kontaktima s odgajateljicama, napravljen je odabir tema koje se obrađuju s djecom u okviru odgojno-obrazovnog programa dječjih vrtića, po različitim odgojnim skupinama. Formirane su posebne tematske „vrećice”, odnosno torbe koje sadrže slikovnice, igračke, prijedloge za zajedničke aktivnosti i popise online izvora s idejama za kreativan rad – namijenjene zajedničkom radu s djecom u dječjim vrtićima. U bibliobusu se tako mogu posuditi vrećice s građom i sadržajima o životinjama, zanimanjima, godišnjima dobima, vatrogascima, obitelji, ekologiji, o emocijama itd., a prema potrebi i u skladu s mogućnostima dodaju se i nove teme.

Projekt Bibliobusa *Rastemo čitajući*¹⁹ osvojio je 2016. godine nagradu INELI Balkans Innovation Award za inovativnu knjižničnu uslugu, te ga je zahvaljujući tome financirala međunarodna organizacija Future Library. Projekt je pokrenut 2017, a uključio je kreiranje knjižničnih kutija koje sadrže slikovnice, radne materijale za učenje i pripremu za polazak u osnovnu školu, literaturu koja potiče njegovanje različitosti, građu za stručno usavršavanje odgojiteljica i po jedno tablet računalo opremljeno edukativnim aplikacijama za učenje i igru.²⁰

Ciljevi projekta su poticanje čitanja i razvoj informacijske i informatičke pismenosti djece predškolske dobi, podrška vrtićima i školama u usvajanju odgojno-obrazovnih ishoda planiranih Nacionalnim

¹⁷ Ana Škvarić, „Mogućnosti pokretne knjižnice kao podrške odgojno obrazovnim ustanovama na području Koprivničko-križevačke županije”, 150.

¹⁸ Ibid., 150.

¹⁹ Ana Škvarić, „Rastemo čitajući: program poticanja rane pismenosti u ruralnim područjima Koprivničko-križevačke županije”, *Svezak* god. 19, br. 19 (2017): 25. <https://issuu.com/drustvoknjinicarabilogorepodravineik/docs/svezak-19-2017> (preuzeto 10. 4. 2024).

²⁰ Ibid., 25.

kurikulumom za rani i predškolski odgoj i obrazovanje,²¹ promicanje svijesti o važnosti socijalne inkluzije i njegovanja tolerancije, promicanje svijesti roditelja djece predškolskog uzrasta o važnosti poticanja čitanja od najranije dobi te obrazovnim i kreativnim mogućnostima informacijsko-komunikacijske tehnologije. Ciljevi projekta također su bili i podržavanje profesionalnog razvoja i cjeloživotnog učenja djelatnica vrtića uključenih u program, ali i osnaživanje i nadogradnja postojećih kvalitetnih odnosa Bibliobusne službe i odgojno-obrazovnih ustanova u mjestima koja obilazi koprivnički bibliobus.

„Knjižnične kutije” se tako već 7 godina redovito distribuiraju u dječje vrtiće gdje odgajateljice i djeca mogu slobodno koristiti sav njihov sadržaj kroz određeno vrijeme. Evaluacija je pokazala pozitivan utjecaj materijala koji su se našli u kutijama na razvoj predčitalačkih vještina i navika, te na jačanje svijesti o važnosti tolerancije i socijalne inkluzije kod djece predškolske dobi. Materijali namijenjeni odgajateljicama pokazali su se kao kvalitetna podrška cjeloživotnom učenju. Danas se projekt provodi uz podršku županije i Ministarstva kulture i medija RH, a trenutno (2024) je uključeno 16 vrtića, sa oko 320 djece predškolske dobi i preko 30 zaposlenika vrtića.

Na tragu praćenja aktualnih potreba korisnika, posada koprivničkog bibliobusa se 2018. godine uključuje u nacionalni projekt *STEM revolucija se nastavlja: knjižnice* i kreće s održavanjem radionica po školama s *micro:bit* računalima u cilju promoviranja digitalne uključenosti i informatičke pismenosti među djecom osnovnoškolske dobi.²² Program danas ima naziv *Nove tehnologije u bibliobusu*, te se kontinuirano nadograđuje nabavom opreme i osmišljavanjem novih radionica za djecu predškolske i osnovnoškolske dobi. Od školske godine 2019/2020. pokrenut je program *U(čitaj mi) knjižnicu* u sklopu kojega se u najmanjim školama otvaraju knjižni kutci s građom iz bibliobusa na dugoročnoj posudbi kao dodatna potpora fondovima školskih knjižnica.²³

Iako puna izazova, 2020. Godina – prva godina obilježena pandemijom COVID-a 19 – donijela je i jedan neočekivan i vrijedan projekt u Bibliobusu Koprivnica. Te je godine u izdanju Knjižnice i čitaonice „Fran Galović” Koprivnica izašla slikovnica *Magdalenina knjižnica na kotačima* autorice Željke Horvat-Vukelja, jedne od najznačajnijih hr-

²¹ Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, <https://mzo.gov.hr/istaknute teme/odgoj-i-obrazovanje/nacionalni-kurikulum/nacionalni-kurikulum-za-rani-i-predskolski-odgoj-i-obrazovanje/3478> (preuzeto 10. 4. 2024).

²² Petra Dravinski, „Četrdeset godina pokretne knjižnice u Koprivnici”, *Svezak* god. 21, br. 21 (2019): 27–29. http://www.drustvo-knjiznicara-bpkp.hr/svezak/svezak21/Svezak_21_2019.pdf (preuzeto 15. 4. 2024).

²³ Petra Dravinski i Ljiljana Vugrinec, „U(čitaj mi) knjižnicu – novi program koprivničkog bibliobusa”, *Svezak* god. 22, br. 22 (2020): 32. http://www.drustvo-knjiznicara-bpkp.hr/svezak/svezak22/Svezak_22_2020.pdf (preuzeto 15. 4. 2024).

vatskih dječjih književnica, s ilustracijama Andreje Živko. Zanimljivost je u vezi ove slikovnice to što je priča koja je pretvorena u slikovnicu inspirirana autoričnim gostovanjima u školama i dječjim vrtićima u mjestima koja obilazi upravo Bibliobus Koprivnica.²⁴ Slikovnica je našla svoje mjesto u gotovo svim hrvatskim narodnim knjižnicama, a 2022. objavljeno je i novo izdanje na engleskom jeziku.

Najnoviji bibliobusni programi nastoje što više, uz djecu, u svoje aktivnosti uključiti i odrasle korisnike. Tako je od 2022. pokrenut program *U obitelji čitatelji svi* u sklopu kojega su u posebnim torbicama/naprtnjačama formirani kompleti građe koji cijeloj obitelji omogućuju zajedničko čitanje, igru, kreativne aktivnosti i učenje kroz zabavu. Također, kroz program *Bibliobus vam dovodi u goste* organiziraju se edukativno-zabavne predstave za učenike viših razreda osnovnih škola, njihove roditelje i ostale članove obitelji, a bibliobus nudi i uslugu *Knjiga na kućnom pragu* kojom se starijim osobama, osobama s invaliditetom ili s poteškoćama kretanja knjižnična građa dostavlja na kućni prag.

Spomenute usluge i programi osmišljeni i uvedeni u rad bibliobusa tijekom posljednjih desetak godina, kontinuirano se provode, uz prilagodbe za kojima se ukaže potreba na temelju praćenja interesa i zahtjeva korisnika. U skladu s mogućnostima, bibliobus također povremeno posjećuje institucije gdje inače nema svoja redovita stajališta - na primjer, Centar za odgoj, obrazovanje i rehabilitaciju Podravsko sunce, domove za starije, vrtiće u samom gradu Koprivnici i slično). Populariziranje bibliobusa i njegovih zadaća na ovaj način također pridonosi poticanju čitanja i širenju dostupnosti knjiga i kulturnih sadržaja građanima.

Prostorna i tehnička ograničenja u radu službe sa starim vozilom i njihova rješenja u novom vozilu

Opisani programi i usluge u koprivničkom bibliobusu godinama su se provodili uz brojne prostorne i tehničke izazove. Stari bibliobus imao je tradicionalno opremljen prostor koji je bio osmišljen ponajprije za pružanje osnovnih knjižničnih usluga, odnosno za posudbu i vraćanje knjiga. Malen, mračan i oskudno opremljen kutak za sjedenje sugerirao je što kraće zadržavanje korisnika u bibliobusu, što nije bilo u skladu s funkcijom moderne knjižnice ni s trendovima u opremanju knjižničnih prostora. Nasuprot tome, suvremene knjižnice, pa i pokretne, orijentirane su prvenstveno na korisnike tako da im omogućuju ugodan boravak, samostalnost u korištenju usluga, kvalitetnu opremljenost informacijsko-komunikacijskom tehnologijom i mogućnost da se u takvom nači-

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2,
год.
2024.

²⁴ Ana Škvarić, „Magdalenina knjižnica na kotačima: od priča u bibliobusu do priče o bibliobusu“, *Arhivi*, br. 9 (2021): 28. <https://hrcak.srce.hr/clanak/392379>, (preuzeto 15. 4. 2024).

nu rada prostor knjižnice može lako i jednostavno prilagoditi različitim potrebama korisnika, programima i uslugama.

Procesi transformacije i promišljanja narodnih knjižnica o vlastitim ciljevima i uslugama, načinu rada, a u sklopu toga i o prostorima u kojima djeluju kontinuirano se odvijaju oduvijek, ali možemo reći da su osobito intenzivni u posljednjim desetljećima.²⁵ Veliki odjek u svijetu u viđenju organizacije prostora, načina poslovanja s korisnicima i promišljanju zadataka narodne knjižnice imala je, primjerice, izgradnja i otvorenje zgrade Dokk1 u Aarhusu u Danskoj 2015, javnog prostora koji okuplja brojne funkcije, a jedna od njih je i funkcija gradske knjižnice.²⁶

U Knjižnici i čitaonici „Fran Galović” Koprivnica i njejoj Bibliobusnoj službi čvrsto je bilo uvjerenje da ovakav smjer u organizaciji prostora – koji će biti multifunkcionalan i prilagođen potrebama samih korisnika – trebaju slijediti i bibliobusi, unatoč vrlo ograničenoj kvadraturi i drugačijoj organizaciji poslovanja. Prije svega, to znači da u bibliobusu treba biti omogućen ugodan dulji boravak korisnika, učenje, provođenje programa za različite korisničke skupine, te pristup informacijsko-komunikacijskim tehnologijama. Stoga su se u planiranju opremanja novog, budućeg vozila koprivničke Bibliobusne službe ove potrebe i ciljevi nastojali ostvariti u najvećoj mogućoj mjeri.

Proces nabave novog vozila započeo je kao dvogodišnji projekt 2022. godine, kada je knjižnica nabavila kamionsko podvozje marke Iveco. U drugoj godini projekta, 2023. godine, nastavljena je nadogradnja i opremanje vozila. Radovi su povjereni tvrtki Fera Avto iz Maribora, a dovršeni novi bibliobus isporučen je sredinom 2024. godine.

Novo vozilo izrađeno je na kamionskom podvozju koje je najprimjerenije nizinskom i umjereno brežuljkastom terenu koprivničke Podravine. U opremanju prostora, osim što se pazilo da se ostvare sve tehničke pretpostavke za ugodan boravak korisnika i djelatnika u vozilu (kvalitetan sustav grijanja i hlađenja, dovoljno dnevnog svjetla, prozori s mogućnošću otvaranja, kvalitetno LED osvjetljenje unutrašnjosti), posebna pažnja posvećena je činjenici da ulazak u vozilo treba biti dostupan svima pa je ono opremljeno i rampom za osobe s invaliditetom, te rukohvatima primjerenima djeci i odraslima.

Budući da je novi bibliobus zamišljen kao mjesto u kojem će se korisnici rado okupljati, družiti, zadržavati, čitati i sl., ključno je bilo organizirati interijer kako bi u njemu bilo što više sjedećih mjesta za ko-

²⁵ Dennis Pierce, 21st Century Libraries: Changing from the Ground Up, libraryjournal.com, 21. 7. 2021. <https://www.libraryjournal.com/story/2-st-century-libraries-changing-from-the-ground-up-lj210616> (preuzeto 12. 4. 2024).

²⁶ Dokk1, <https://www.dokk1.dk/english> (preuzeto 15. 4. 2024).

risnike, pozivajućih kutaka za zadržavanje, mjesta za sve vrste knjižnične građe, a ne samo za knjige. Stoga je novo vozilo opremljeno velikom kutnom sjedećom garniturom, cijela jedna bočna strana vozila umjesto donje police za knjige ima ugrađena velika korita za slikovnice koja, osim što mogu na adekvatan način primiti velik broj slikovnica (koje je jednostavno pregledavati i pretraživati), ujedno imaju i tapecirane pomične poklopce koji po potrebi služe i kao sjedala. Sjedeće mjesto za korisnike smješteno je i pored posudbenog pulta. Ovako velik broj sjedećih mjesta u kombinaciji s kvalitetnim osvjetljenjem čini ugodan prostor koji poziva na zadržavanje, listanje knjiga, čitanje novina, igranje društvenih igara, korištenje igraćaka, crtanje, razgovor, druženje.

Osim što je osiguran ugodniji boravak korisnicima, isto je omogućeno i osoblju – umjesto dosadašnjeg (pre)malog posudbenog pulta i loše pozicioniranog priručnog stolića za knjižničara (usred vozila), novo vozilo organizirano je tako da su glavni posudbeni pult i radni stol za knjižničara izdvojeni iz korisničkog prostora, ali vidljivi i dostupni svakom korisniku. Pri tome je knjižničaru ipak omogućeno ugodnije i funkcionalnije obavljanje organizacijskih i administrativnih poslova, koji se obavljaju na terenu, tj. u samom u vozilu. Bibliobus je također opremljen umivaonikom s tekućom vodom, mikrovalnom pećnicom i hladnjakom, kako bi posadi bibliobusa barem djelomično bili omogućeni uvjeti rada koji su za njihove kolege u stacionarnim knjižnicama uobičajeni.

Novost je i stajaće mjesto za računalo za sve korisnike kojima je potreban pristup informatičkoj opremi i internetu te višenamjenski uređaj printer/skener/kopirka, koji je također na usluzi korisnicima bibliobusa. Ugrađeni su projektor i projektorsko platno koje u slučaju potrebe tj. provođenja specifičnih programa može poslužiti i kao pregrada u korisničkom prostoru. Naposljetku, novi bibliobus ima ugrađenu vanjsku tendu dužine 4 m, koja omogućuje boravak na otvorenom uz bibliobus, kad vremenske prilike i vremensko trajanje zadržavanja na stajalištu to dopuštaju koja, osim što štiti od sunca, omogućuje i kreiranje svojevrsnog alternativnog prostora izvan bibliobusa, vizualno povezujući vanjske i unutarnje sadržaje.

Budućnost Bibliobusne službe s novim vozilom

Nabava novog vozila bila je pretpostavka ne samo za daljnji razvoj, već i za sam opstanak Bibliobusne službe u Koprivnici, jer prethodno vozilo iz 2004, nakon 20 godina vožnje i rada na terenu više nije bilo ni pouzdano za rad, niti primjereno suvremenim potrebama. Novi bibliobus donio je mogućnost ostvarivanja dodatne kvalitete rada i pružanja usluga za korisnike. Osim ugodnog boravka korisnika i djelatnika u samom vozilu, te veće prilagodljivosti i pristupačnosti, uz novu prilago-

đenu signalizaciju, od novog prostora u bibliobusu ujedno se očekuje da će omogućiti brže i lakše snalaženje, te veću samostalnost korisnika u samom bibliobusu. Odgovarajućom suvremenom opremom, novi bibliobus će omogućiti i pružanje novih usluga, npr. korištenje igračkaka, ali i računalne opreme (interneta, programa za pisanje itd.), obavljanje tehničkih usluga na zahtjev (printanje, skeniranje) te provođenje novih programa, posebice vezanih uz razvoj informacijske, informatičke i medijske pismenosti među korisnicima svih životnih dobi.

Nakon rješavanja pitanja novog vozila, a time i ostvarivanja prostornih pretpostavki za daljnji rad pokretne knjižnice, što je u starom bibliobusu najviše nedostajalo, glavni izazov za Bibliobusnu službu Knjižnice i čitaonice „Fran Galović” Koprivnica ostaje potencijalno širenje mreže stajališta. Potreba i zahtjeva za uvođenjem novih stajališta na terenu i dalje ima sve više, ali ih trenutno nije moguće zadovoljiti. Glavni je razlog tome činjenica da s jednom dvočlanom posadom u bibliobusu koja radi samo u jednoj smjeni, trenutno ni fizički ni vremenski nije izvedivo daljnje dodavanje novih stajališta jer je postojeći raspored bibliobusa već prenapregnut. Čak niti druga, poslijepodnevna smjena rada postojećeg bibliobusa ne bi mogla u potpunosti riješiti problem jer su potrebe za bibliobusnim stajalištima većinom prijedodne (uz vrtiće, škole i sl.). Zbog toga se u Knjižnici i čitaonici „Fran Galović” Koprivnica razmatra opcija nabave još jednog, manjeg bibliobusa kombi tipa za koprivničku Bibliobusnu službu s kojim bi se u raspored moglo dodati još stajališta, pogotovo uz prometno slabije dostupne područne škole i vrtiće, te domove za starije i nemoćne kojih je sve više u ovom kraju. Takvo, prilagodljivo bibliobusno vozilo omogućilo bi i pristup najmanjim naseljima do kojih vode vrlo uske ceste i strmi putevi, do kojih postojeći veliki, desetmetarski bibliobus trenutno ne može dolaziti.

Dok se ne realizira nabava dodatnog vozila, u koprivničkoj Bibliobusnoj službi će se i dalje nastaviti pratiti promjene u načinima rada i poslovanja suradničkih ustanova na terenu – škola, vrtića i slično – kako bi se rad bibliobusa i raspored njegovih dolazaka te mjesta na kojima stoji na terenu što bolje prilagodili njihovim potrebama i kako bi postojeći bibliobus došao do što većeg broja postojećih i potencijalnih korisnika.

Zaključak

Pokretne knjižnice značajno doprinose poboljšanju uvjeta života i kulturnog i obrazovnog standarda za sve stanovnike mjesta koja obilaze, djecu i odrasle. Osim što korisnicima donose mogućnost samostalnog izbora knjiga u vozilu, bibliobusi su i važna podrška odgojno-obrazovnom radu škola i vrtića. Pokretna knjižnica osigurava dopunu ponude školskih knjižnica te pruža podršku odgojno-obrazovnom radu predš-

kolskih ustanova kroz prilagođene usluge za roditelje, nastavnike i odgajatelje. Usluživanje starih i nemoćnih korisnika, kao i osoba s invaliditetom, odlaskom do njihovog kućnog praga, također je važan dio misije pokretne knjižnice.

Dostupnost knjižničnih programa i usluga u malim mjestima Koprivničko-križevačke županije putem bibliobusa doprinosi smanjenju razlika u pristupu kvalitetnim sadržajima, pa tako i mogućnostima za učenje i razvoj za njihove stanovnike. Sadržaji koje donosi bibliobus obogaćuju kulturni život te osnažuju cijelu zajednicu kroz priliku za druženje i učenje. Sve navedeno upućuje na izuzetno važnu društvenu ulogu koju pokretne knjižnice imaju u životima stanovnika malih, udaljenih i nerijetko prometno loše povezanih ruralnih mjesta. Bibliobusi su mjesta okupljanja, druženja, susreta, što koprivnička Bibliobusna služba planski i sustavno potiče i razvija.

Osim razvijanja odgovarajućih programa i usluga, osnovni preduvjet za održavanje postojeće društvene uloge pokretne knjižnice, te za njezino jačanje i razvoj jest suvremeno, tehnički kvalitetno opremljeno vozilo koje odgovara potrebama korisnika 21. stoljeća. Takvo vozilo pored tradicionalne informacijske usluge i posudbe knjiga u svom prostoru može ponuditi i brojne druge programe kulturnog, edukativnog i zabavnog sadržaja, kao i pristup internetu i tehničke usluge onima koji ih ne mogu dobiti na drugim mjestima.

Novo vozilo koprivničke Bibliobusne službe kreirano je da bi zadovoljilo upravo takve, iskazane i neiskazane, ali prepoznate potrebe korisnika. Stoga su njegova nabava i opremanje bili presudni za opstanak službe i njezin daljnji razvoj. Koprivnička Bibliobusna služba s novim će vozilom i dalje pružati podršku stanovnicima koprivničke Podravine u svim aspektima njihovih života i biti podrška razvoju zajednice i društva u cjelini.

Literatura:

1. Črnjar, Ljiljana i Ljiljana Vugrinec. „Pokretne knjižnice u Hrvatskoj: pogled iz prošlosti u budućnost”, *Pokretne knjižnice u Hrvatskoj: zbornik radova*, 10, uredile Ljiljana Vugrinec, Ljiljana Črnjar, Frida Bišćan, 9–29. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011.
2. Dokk1, <https://www.dokk1.dk/english> (preuzeto 15. 4. 2024).
3. Dravinski, Petra, „Četrdeset godina pokretne knjižnice u Koprivnici”, *Svezak god. 21, br. 21 (2019): 27–29*. http://www.drustvo-knjiznicara-bpkp.hr/svezak/svezak21/Svezak_21_2019.pdf (preuzeto 15. 4. 2024).

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2.
год.
2024.

4. Dravinski, Petra i Ljiljana Vugrinec. „U(čitaj mi) knjižnicu – novi program koprivničkog bibliobusa”, *Svezak* god. 22, br. 22 (2020): 32. http://www.drustvo-knjiznicara-bpkp.hr/svezak/svezak22/Svezak_22_2020.pdf (preuzeto 15. 4. 2024).
5. Državni zavod za statistiku, *Objavljeni konačni rezultati Popisa 2021*. <https://dzs.gov.hr/vijesti/objavljeni-konacni-rezultati-popisa-2021/1270> (preuzeto 11. 4. 2024).
6. Europski socijalni fond, Čitanjem do *uključivog društva*. <http://www.esf.hr/natjecaji/socijalno-ukljucivanje/citanjem-do-ukljucivog-drustva/> (preuzeto 11. 4. 2024).
7. Hrvatsko knjižničarsko društvo, *IFLA-ine Smjernice za narodne knjižnice*, Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011.
8. Knjižnica i čitaonica „Fran Galović” Koprivnica, *Izješće o radu Županijske matične razvojne službe za narodne i školske knjižnice u Koprivničko-križevačkoj županiji za 2022. godinu*. <https://www.knjiznica-koprivnica.hr/wp-content/uploads/2024/01/Izjesce-o-radu-zupanijske-maticne-sluzbe-za-2022.pdf> (preuzeto 15. 4. 2024).
9. Ministarstvo kulture i medija, *Program razvoja mreže pokretnih knjižnica u Republici Hrvatskoj od 2023. do 2032*. Zagreb, 9. listopada 2023. <https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/knji%C5%BEnice//PROGRAM%20razvoja%20mre%C5%BEe%20pokretnih%20knji%C5%BEnica%209%20lis.pdf> (preuzeto 12. 4. 2024).
10. Ministarstvo kulture i medija, *Standard za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj*, Narodne novine 103/2021, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_09_103_1834.html (preuzeto 15. 4. 2024).
11. Ministarstvo kulture i medija, *Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti*, Narodne novine 17/2019, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_02_17_356.html (preuzeto 15. 4. 2024).
12. *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje*, <https://mzo.gov.hr/istaknute-teme/odgoj-i-obrazovanje/nacionalni-kurikulum/nacionalni-kurikulum-za-rani-i-predskolski-odgoj-i-obrazovanje/3478> (preuzeto 10. 4. 2024).
13. Pierce, Dennis. *21st Century Libraries: Changing from the Ground Up*, libraryjournal.com, 21. 7. 2021. <https://www.libraryjournal.com/story/2-st-century-lbraries-changing-from-the-ground-up-lj210616> (preuzeto 12. 4. 2024).

14. „Stigli novi bibliobusi koji dolaze u sve gradove i općine: 45 godina putujućih knjižnica u Županiji”, *Županijski list* br. 19/15 (2024): 43. <https://www.kckzz.hr/hr/component/k2/item/4310-zupanijski-list-broj-19> (preuzeto 11. 6. 2024).
15. Škvarić, Ana. „Čitamo i družimo se u Bibliobusu, novi program koprivničke bibliobusne službe”, *Svezak* god. 17, br. 17 (2015): 20–21. https://www.drustvo-knjiznicara-bpkp.hr/svezak/svezak17/Svezak_17_2015.pdf (preuzeto 12. 4. 2024).
16. Škvarić, Ana. „Rastemo čitajući: program poticanja rane pismenosti u ruralnim područjima Koprivničko-križevačke županije”, *Svezak* god. 19, br. 19 (2017): 25. <https://issuu.com/drutvoknjiznicarabilogorepodravineik/docs/svezak-19-2017> (preuzeto 10. 4. 2024).
17. Škvarić, Ana. „Magdalenina knjižnica na kotačima: od priča u bibliobusu do priče o bibliobusu”, *Arhivi* br. 9 (2021): 28. <https://hrcak.srce.hr/clanak/392379> (preuzeto 15. 4. 2024).
18. Škvarić, Ana. „Mogućnosti pokretne knjižnice kao podrške odgojno obrazovnim ustanovama na području Koprivničko-križevačke županije”, *16. Okrugli stol o slobodnom pristupu informacijama*, 146–155. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2016.
19. Škvarić, Ana i Ljiljana Vugrinec. „Uloga pokretnih knjižnica – bibliobusa u mreži narodnih knjižnica: primjer grada Koprivnice i Koprivničko-križevačke županije u Republici Hrvatskoj”, *Kragujevačko čitalište* br. 40 (2015): 2. https://issuu.com/nbkg/docs/kragujevacko_citaliste_decembar_201 (preuzeto 10. 4. 2024).
20. Vugrinec, Ljiljana. „Međunarodna suradnja putujućih knjižničara – krugovi koji se šire”, *Pokretne knjižnice – prije, za vrijeme (i poslije) pandemije korona virusa, 15. okrugli stol o pokretnim knjižnicama u Republici Hrvatskoj i 9. festival hrvatskih bibliobusa*, 93–113. Vinkovci: Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci, 2021.

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2.
год.
2024.

Valentina Mikec
valentina@knjiznica-koprivnica.hr

Ana Škvarić
ana@knjiznica-koprivnica.hr

Ljiljana Vugrinec
ljiljana@knjiznica-koprivnica.hr
“Fran Galović” Public Library, Koprivnica, Croatia

DEVELOPMENT AND SOCIAL ROLE OF MOBILE LIBRARY SERVICES ON THE EXAMPLE OF “FRAN GALOVIĆ” PUBLIC LIBRARY IN KOPRIVNICA

SUMMARY: This paper aims to present the development of the Bookmobile Service of the “Fran Galović” Public Library in Koprivnica in the context of developing mobile library activities in the Republic of Croatia. It also aims to highlight the social role of mobile libraries as important factors in shaping the cultural life of the places they visit. Their support of educational institutions with which they cooperate daily is irreplaceable. The paper presents the changes in the development of the Bookmobile Service of the “Fran Galović” Public Library in Koprivnica brought about by the acquisition of a new bookmobile (third in a row). The new bookmobile was launched in the first half of 2024. Its spatial organization and technical equipment are suitable for the needs of mobile library users in the 21st century.

KEYWORDS: bookmobile, bookmobile service, mobile library service, library network, public libraries.

Примљено: 10. маја 2024.
Прихваћено: 23. септембра 2024.

ЕДУКАТИВНИ ПРОГРАМИ У РАЗВОЈУ САВРЕМЕНЕ АРХИВСКЕ ДЕЛАТНОСТИ У СРБИЈИ

САЖЕТАК: Стручно-научна и промотивна улога едукативних програма архива огледа се и у њиховој изложбеној и издавачкој делатности. Образовање будућих архивиста на свим нивоима студија и едуковање кадрова у архивима путем организовања научних и стручних скупова, радионица, семинара и других облика усавршавања, предуслов су за успешно промовисање културне баштине организовањем изложби архивске грађе, публиковањем архивских докумената и објављивањем научних и стручних публикација са конференција и скупова. Прихватање нових технологија у промовисању докумената из фондова архива значи њихову неупоредиво лакшу доступност јавности и наглашавање значаја архивске делатности у друштву бурне историје и често уништаваног архивског наслеђа. Ауторка рада кроз анализу едукативних програма у архивима, сугерише неопходност уске сарадње архива и институција образовања као услов за стицање компетенција за суочавање с изазовима нове парадигме у архивистици. Такође покушава да одговори на питање – да ли се у виртуелном приступу грађи класичног архива скривају веће могућности за развој едукативних програма архива у складу с временом.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: културна баштина, наука, архиви, едукација, изложбена делатност, издаваштво.

Увод

Архиви савременог доба се, уз своје основне делатности, све интензивније баве организовањем низа едукативних програма заснованих на богатим изворима архивске грађе из својих фондова. Путем различитих облика промотивних активности, као традици-

онални чувари културне баштине и колективног памћења и преко њих идентитета народа, нације и појединца, промовишући своје едукативне програме преко јавних средстава информисања, популарних друштвених мрежа и својих веб-сајтова, архиви подстичу интересовање јавности, првенствено младих, за историјске националне вредности као основу за развој савременог друштва. Стицање потребних компетенција за суочавање са свим захтевима и изазовима друштва, у времену брзог развоја нових технологија и њихове примене у теорији и пракси архивистике, захтева мултидисциплинарни приступ образовању архивиста.

Кад се говори о институционалном образовању студената чије је професионално опредељење бављење архивистиком, а по том рад у архивима или научним установама, нагласак се с правом ставља на комплексне програме образовног рада на основним и докторским студијама Филолошког факултета у Београду: „Студенти Катедре за библиотекарство и информатику добијају подробне и детаљне информације о сврси публикавања докумената, врстама публикација, припремама докумената за публикавање (...) те о самом зборнику докумената и потребном научном апарату. Овим питањима прилази се с архивистичког и са библиотечко-библиографског становишта”.¹

Питањем развоја архивске педагогије у Србији, као путу ка развоју неформалног образовања деце предшколског и школског узраста, бави се Зорица Смиловић.² Велико интердисциплинарно подручје архивске педагогије, ауторка рада сматра местом сусрета архивске теорије и праксе. Разматрајући едукативне програме архива за децу, указује на потребу њиховог продубљивања како би могли бити коришћени у неформалном образовању, а повезивања архива са институцијама свих нивоа институционалног образовања и културе сматра неопходним у проширивању архивских делатности.

У фокусу теме рада групе загребачких аутора³ је разматрање односа теорије и праксе у архивистици. Уз прихватање основне поделе архивистике на теорију и праксу, аутори износе став да су наука

¹ Бојан Ђорђевић, „Настава архивистике на Филолошком факултету у Београду”, *Архив* бр. 1/2 (2012): 16–17.

² Зорица Смиловић, „Архивска педагогија – анализа, искуства, значај”, *Зборник радова. 6: Међународно архивистичко савештовање [Архивска праћа у теорији и пракси], Чувамо прошлости мислимо на будућности, 5–7. октобар 2022, Међавник, уредник Слободанка Цветковић* (Београд: Архивистичко друштво Србије, 2023): 618–631, www.arhivistickodrustvosrbije.org.rs (преузето 18. 12. 2023).

³ Arian Rajh i Hrvoje Stančić, Željko Trbušić, „Odnos arhivističke teorije i arhivske prakse u kontekstu razvoja suvremenih tehnologija u arhivima i edukacije arhivista”, *Na pragu 3. desetljeća 21. stoljeća – inkluzivnost kao uvjet. 6. kongres hrvatskih arhivista, 26–29. listopada 2021* (Split: Hrvatsko arhivističko društvo i državni arhiv u Splitu, 2021), 79.

и пракса у нераскидиво повезаним дискурсима и да проистичу једна из друге. Истичу да наука образује стручњаке, али да образовање подразумева праксу и рад у архивима. Наглашавајући условљеност, и теорије, и праксе, културом, аутори закључују да је потребно оснаживати добру комуникацију међу њима како би се резултати савремених истраживања континуирано уграђивали у праксу.

Оно што је заједничко у свим теоријама за даљи развој архивистике као науке је указивање на потребу међуинституционалне сарадње, што, наравно, није ново гледиште. На такву сарадњу је указивано и у претходним деценијама развоја и она се спроводила на начине који су у датом тренутку сматрани адекватним. Нова је потреба архивиста за интензивирањем и продубљивањем сарадње са образовним установама и установама културе, за чвршћом повезаношћу дискурса теорије и праксе, на шта указују савремене теорије. Суочавање архивистике и архивиста с изазовима дигитализације је оно што прати трансформисање архива и почиње начином гледања на архивски документ. Он више није само статичан, заштићен сведок прошлости, већ динамичан виртуелни концепт, што је резултат промене парадигме „која подразумева удаљавање од идентификације архива и архивиста као пасивних чувара наслеђеног завештања, ка истицању њихове улоге активних делатника у процесима колективног и друштвеног памћења”.⁴

Представљањем аналогних архивских докумената електронским средствима, тј. њиховом дигиталном сликом и организовањем у датотеке, архиви испуњавају своју промотивну и информативну улогу, актуелизују архив као установу и успостављају комуникацију с јавношћу. Међутим, при процесу обављања дигитализације архивске грађе јавља се низ дилема, од оних практичне до оних теоријске и методолошке природе, чије решавање захтева праћење и брзо превођење аналогних информација у дигитални облик. Како дигитализација архивске грађе није ни лак, ни једноставан, ни јефтин процес, то изискује бројне промене у архивистици и архивима.

Мирослав Новак разматра непосредан утицај информационих технологија на обликовање модерне архивске доктрине. Како се савремена архивска доктрина темељи на разматрању начела целовитости архивског фонда и с тим повезаног начела оригиналног аранжмана – провенијенције, указује да се применом нових технологија на подручју управљања документима јављају велике могућности миграције садржаја из околине где се примењују начела провенијенције у околину с ваљаном релевантношћу и обрнуто: „У

⁴ Мирослав Јовановић, „Архиви и архивистика у Србији”, у Мирослав Јовановић и Весна Башић, *Архиви у Србији*, књ. 1 (Београд: Архив Србије, 2016), 13.

том контексту се архивска струка мора посебно пажљиво суочити с виртуализацијом информативних система примарних архивских извора. То теоретски омогућава враћање архивске струке на третман целина архивских садржаја а не само њених саставних делова. С методолошког аспекта за решавање комплексних проблема потребно је интензивније имплементирати методе рада с подручја утемељене теорије”⁵

Питање чувања електронских записа је као прворазредни проблем предмет разматрања бројних аутора, који сматрају да је временска одредница „трајно” чување дискутабилна када је реч о дигитализацији културне баштине у архивима и библиотекама. „Суштина и традиционалних и дигиталних архива и библиотека јесте интелектуални производ, коме дигитална форма, педантан библиографски податак и нормативна датотека обезбеђују трајање и широку распрострањеност. Дигиталне збирке почивају на формалном, предметном, стручном, али и регионалном, завичајном, националном принципу. Дигитализоване специјалне колекције наше су културно наслеђе, историјска ретроспектива, наша топла национална идентификација у ‘отуђеном свету’. Сигурније и трајније решење види се у примени вишеструкост(и) медија, јер за сада није пронађен ниједан носилац информација који обезбеђује вечну трајност”⁶

Изложбена делатност архива

Изложбена делатност архива у Србији је један од начина селективног представљања јавности архивске грађе сачуване у фондovima архива и библиотека. Евидентно је да су баш изложбе архива, приређиване у физичком или електронском облику, доступне на класичан начин у физички ограниченом простору галерија или у безграничном виртуелном простору, управо велики корак ка осавремењавању архивске делатности, јер су истовремено слика савремене стварности архива и начина њиховог представљања културне баштине. По свом карактеру изложбе архива и архивских фондова библиотека и музеја увек су едукативне.

⁵ Miroslav Novak, „Vplivi informacijskih tehnologij na oblikovanje arhivske doktrine”, *Atlanti* letnik 23, številka 1 (2013): 251–258. <http://www.dlib.si/?URN:NBN:SI:DOC-37A035RR>. (preuzeto 24.05.2023). Цитат на изворном језику: „V tem kontekstu mora arhivska stroka posebej skrbno obravnavati virtualizacijo informacijskih sistemov primarnih arhivskih virov. To teoretično omogoča vračanje arhivske stroke k obravnavanju celot arhivskih vsebin in ne žgolj njenih sestavnih delov. Z metodološkega stališča pa bo za reševanje kompleksnih arhivskih problemov potrebno intenzivneje implementirati metode dela s področja utemeljene teorije”. Превод цитата са словеначког Ана Митровски.

⁶ Александра Вранеш, „Библиотеке и архиви ‘на отвореном путу’”, *Архив* бр. 1/2 (2008): 27.

Прву архивску изложбу у Србији реализовао је Архив Србије, 1948. године. Изложба је била јубиларна, приређена поводом 50. годишњице доношења *Закона о Државној Архиви*. Изложени су документи из ослободилачких ратова између 1904. и 1918. године и конституисању српске државе и друштва до Првог светског рата. Циљеви ове изложбе и потоњих изложби, све до 1954. године, били су преваходно популаризовање архива и подстицање на прикупљање разасуте архивске грађе, како у коауторској исцрпној хронологији развоја изложбених активности у Србији, наводе Љубинка Шкодрић и Слободанка Цветковић.⁷ О изложбама Државног Архива Србије подробније говори Иванка Јанча у чланку „Изложбе Државног Архива Србије”⁸ у *Архивском алманаху*, који је као гласило архивских радника Србије излазио од 1958. до 1962. године. Почетак друге половине 20. века може се сматрати временом започињања интензивнијег развоја едукативне делатности архива. Изложбе су, у организацији Архива Србије, приређиване по школама. Потреба за бржим развојем културно-просветне и научне делатности изражена је закључцима са Скупштине Савеза друштава архивских радника ФНР Југославије, одржане 1958. године. Ипак, идеолошки обојене, сврсисходне изложбе у социјалистичкој Југославији, наручиване и организоване на сличне теме (НОБ; АВНОЈ; Раднички покрет и слично), без икаквих стратегија развоја едукативних изложбених активности, приређиване су све до деведесетих година 20. века, с тим што су се седамдесетих година изложбе приређивале чешће, а започета је и сарадња међу архивима и са другим институцијама културе. Друштвено-политичка криза деведесетих година довела је до смањених изложбених активности архива. После 2000. године дошло је до важних промена у изложбеној делатности – приређују се изложбе које карактеришу комплексност, нове теме и другачије концепције. Сарадња с другим архивима, библиотекама, музејима и институцијама образовања је интензивнија, број посетилаца је повећан.

Појава нових технологија је у архивску изложбену делатност, кроз промене у теоријском дискурсу архивистике оличене у начину гледања на архивски документ и архивске збирке, утицала и на промену класичних изложби. Стрепња за њихов опстанак и истовремени изазов могућности да се виртуелним представљањем изађе из локалних граница, резултирали су тиме да се садашњи

⁷ Љубинка Шкодрић, Слободанка Цветковић „Искорак у јавност – изложбена делатност архива” (2012), <https://arhivistika.edu.rs/clanci/kulturno-prosvetna%20delatnost/29-ljubinka-%20skodric-slobodanka-%20cvetkovic-iskorak-u-javnost> (преузето 25. 6. 2024).

⁸ Иванка Јанча, „Изложбе Државног Архива Србије”, *Архивски алманах* бр. 2/3 (1960): 182.

архиви често опредељују за паралелно представљање грађе из својих фондова, па су актуелне поставке и класичне и електронске, а каталози о њима готово увек и у електронској форми. Чини се да се оваквим опредељивањем постиже остваривање већег броја циљева архива путем изложби, али није занемарљива чињеница да је улагање материјалних средстава у њихову реализацију неупоредиво веће. Електронски селективним начином представљања архивских докумената фондови архива постају лако доступни светској јавности, видљиви су независно од времена и простора, што и јесте један од важних циљева развоја савремене изложбене делатности. Архиви путем изложби испуњавају своју промотивну, представљачку и едукативну улогу, али залазе и у домен заштите архивског документа склоног пропадању.

Прву виртуелну изложбу промовисао је History of Science Museum, августа 1995. под називом *The Measurers: a Flemish Image of Mathematics in the Sixteenth Century* (1995),⁹ у Музеју историје науке у Оксфорду. Била је то специјална изложба с фокусом на веома значајну фламанску слику „Мерачи” из друге половине 16. века, из колекције Музеја. Виртуелној верзији изложбе претходила је класична, из чијег је каталога настала електронска верзија. Каталог, који је пратио класичну изложбenu поставку, добио је улогу извора при изради виртуелне верзије.

Да су корисници архивских збирки у неким глобалним околностима данашњег времена упућени искључиво на изложбе у виртуелној стварности, доказује време када је Светска здравствена организација 11. 3. 2000. прогласила пандемију изазвану вирусом Sars-KoV-2. У готово два месеца трајања ванредног стања (укинута је 6. 5. 2000) и потребе за појачаном здравственом безбедношћу смањивањем кретања, архиви су, као и све друге институције, морали да свој рад прилагоде околностима – „највећи број активних архива је објављивао дигиталне садржаје (своја издања, изложбе и сл. – Државни архив Србије, Архив Војводине, Историјски архив Београда, Историјски архив Пожаревац...)”.¹⁰ Виртуелни садржаји архива су били једини доступни за посетиоце, у време трајања пандемије. Организовали су их бројни велики национални и светски архиви.

Уз прихватање нових могућности развоја у изложбеној делатности, архиви у Србији организују различите врсте изложби за научну, стручну и широку јавност. Оне су тематски условљене са-

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

⁹ History of Science Museum, „The Measurers: a Flemish Image of Mathematics in the Sixteenth Century” (University of Oxford, 1995), <https://www.mhs.ox.ac.uk/measurer/text/title.htm> (preuzeto 15. 6. 2023).

¹⁰ Слободанка Цветковић, „Архиви у Србији у време пандемије”, *Архивски гласник* бр. 16 (2021): 12–14.

држајем фондова прворазредне архивске грађе, којима располажу и који су основа свих врста истраживања заснованих на доказима. Архивској грађи, осим изворних, припадају и репродуковани документи рукописа, преписке, цртежа, мапа, филмова, фотографија, каталога, водича, билтена и других облика архивских докумената од посебног значаја за науку и културу и под посебном законском заштитом. Техничку заштиту оригиналне грађе омогућава доступност њене електронске верзије на интернету и реализује се дигитализацијом архивске грађе од изузетног значаја. Захтеван процес дигитализације се у Србији, као и у Европи, спроводи кроз пројектне активности, уз подршку Министарства културе. Крајњи циљ дигитализације је повезивање база дигиталних докумената свих архива у Србији и њихова онлајн доступност повезивањем у национални виртуелни архив. Како би се дуг процес дигитализације омогућио и убрзао, у свим архивима у Србији је имплементиран јединствени информациони систем за дигитализацију, управљање и чување архивске грађе (АРХИС).¹¹

У сврху промовисања културног наслеђа – грађе која се чува у архивима, библиотекама, музејима и културним центрима, Министарство културе и информисања Републике Србије покренуло је 2013. године, као први национални пројекат, интернет портал „Претраживач културног наслеђа”.¹² Техничку подршку је као партнер пројекта пружио „Мајкрософт Србија”. Претраживач прикупљене дигитализоване базе установа културе разврстава у четири базе – за архиве, непокретна културна добра, базу музеја и галерија и старих и ретких књига из фондова библиотека и јавних библиотека. Претраживање је могуће на српском и енглеском језику. „Као поуздан и референтан извор информација он на најбољи могући начин доприноси едукацији, научноистраживачком раду и образовању, али и јачању културног идентитета и подизању свести о значају културног наслеђа.”¹³

Архивски портал Европа (Archives Portal Europe) прикупља информације о архивском наслеђу у Европи и грађи о Европи разасутој по светским архивима. Информацијама о грађи из преко 700.000 архива из 30 земаља и 650.000 збирки, приступа се преко

¹¹ Државни архив Србије, „Информациони систем АРХИС представљен архивима у Србији”, 26. 12. 2018. <https://arhivsrbiije.rs/> (преузето 27. 12. 2022).

¹² Културно наслеђе Србије на АМРЕС мрежи, <https://www.amres.ac.rs/cp/vesti/kulturno-nasledje-srbije-na-amres-mrezi> (преузето 16. 5. 2023).

¹³ Зорица Нетај, „Претраживач културног наслеђа – место промоције архивских збирки фотографије”, *Зборник радова. 3: Међународно архивистичко саветовање [Архивска грађа у теорији и пракси]*, 9–11. октобар 2019, Чачак; [уредник Слободанка Цветковић]. (Београд: Архивистичко друштво Србије, 2020), 41.

кључних речи, тема или институција. Омогућене су и напредне опције претраге, као и истовремено истраживање институција у различитим земљама и на различитим језицима. Визија портала је, како се наводи, дељење приступа „европском памћењу”. Да ли територијална одредница којом се обједињавају национална памћења, значи и обједињавање различитих културних идентитета, тема је за посебна разматрања. С обзиром на чињеницу да овај портал нуди описе архивских докумената, а не и њихов садржај, најкориснији су за информисање о локацији документа.

Као упечатљиве примере разноврсности тема и начина излагања разнородне архивске грађе на класичним тематским изложбама новијег времена у Србији, реализованим у неједнаким окружењима и с истом едукативном улогом, наводимо избор неколико различитих типова изложби. Критеријуми избора примера били су комплексност поставки, њихова тематика, историјски значај представљане грађе, обједињени поимањем едукативног деловања.

Државни архив Србије је изложбом на отвореном простору, у дворишту Архива, 9. 12. 2019, под називом „Зграда Архива Србије – архитекта Николај Краснов”¹⁴ зашао у саме зачетке свога настанка и представио историју најзначајније архивске установе у Србији. Наменска зграда Државне Архиве Краљевине Србије, и сама споменик културног наслеђа, у којој се и данас налази Државни архив Србије, изграђена је 1928. године по пројекту Николаја Петровича Краснова (Николаи Петрович Краснов),¹⁵ коме је изложба посвећена. Том приликом, откривен је споменик Краснову у парку преко пута Државног архива, на 80. годишњицу његове смрти. Представљени су и планови здања Архива Србије које је Краснов пројектовао у урбаном окружењу у духу академизма, за институцију од темељног значаја у процесу конституисања модерне Србије. Аутори изложбе су Ана Кос Вујовић и Оливера Антонић.¹⁶ Едукативна улога ове поставке огледа се у пружању могућности долажења до спознаје да је синкретизмом различитих споменика културног наслеђа (непокретног културног добра и архивске грађе

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2,
год.
2024.

¹⁴ Зграда Архива је проглашена културним добром 1984. године, што је објављено у *Службеном листу града Београда* бр. 23/84, https://beogradskonasleđe.rs/kd/zavod/palilula/zgrada_arhiva_srbije.html (преузето 5. 1. 2023).

¹⁵ Краснов Петровић, Николај (Подмосковље, 23. 10. 1864 – Београд, 8. 12. 1939) је најзначајнији представник академизма у архитектури Србије између два рата. Као руски емигрант у Србију је стигао 1922. године. Као запослени у Архитектонском одељењу Министарства грађевина на Одсеку за монументалне грађевине и споменике Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца / Краљевине Југославије и као дворски архитекта оставио је дубок траг у архитектури и дизајнирању ентеријера бројних монументалних објеката у Србији.

¹⁶ Државни архив Србије, Изложба Зграда Архива Србије – архитекта Николај Краснов (2019), <https://arhivsrbiје.rs/izložbe/49/kompletna-objava>.

о његовом настанку у фонду самог Архива), остварена тежња ка целовитости у представљању, коју омогућава интердисциплинарност.

Архив Војводине је 17. и 18. маја 2014. у свом изложбеном простору организовао изложбу „Празници и култура сећања – Архив Војводине”.¹⁷ Из обиља грађе (извештаји, плакати, расписи, обавештења, насловне стране новина, говори, фотографије...), 129 одабраних докумената разврстано је у осам тематских целина. Критеријуми одабира грађе били су њено временско настајање током једне календарске године, историјски значај, културно-уметничка вредност. Кроз визуру празника представљено је послератно друштво социјалистичке Југославије и његов културно-уметнички живот. Како је том приликом наглашено, кроз одабир докумената и њихову ликовно-графичку припрему за излагање, истакнуто је да је Архив Војводине место на коме се непосредно сусрећу документи и посетиоци. Аутори изложбе су Драгана Катић, Ивана Петровић и Јелена Субић. Каталог изложбе *Празници и култура сећања* приредиле су Драгана Ђираковић Продановић, Ивана Петровић и Јелена Субић. Драгана Ђираковић Продановић у уводном делу каталога истражује феномен празновања, његову зависност од историјских околности и актуелне политичке климе, трансформисање облика слављења у социјалистичкој Југославији, када се пројектима идеолошких празника с образовном и педагошком функцијом, вршио притисак на народну традицију, обичаје и веровања.¹⁸ Изложба је пропраћена и илустрованим издањем електронског каталога. Кроз тему ове изложбе промовише се култура сећања и истиче њен значај, али изложба заправо говори о развоју српског друштва и разумевању колективног памћења у његовим оквирима у различитим периодима развоја. О комплексности колективног памћења Мирослав Јовановић наводи: „Друштвено или колективно памћење потребно је друштвеним групама као податак о претходном искуству, али и као неопходна слика прошлости која ће им објаснити и оправдати садашњост, понекад по цену историјске тачности”.¹⁹

Повод за приређивање изложбе архивских докумената Архива Југославије „Иво Андрић у дипломатији” било је обележавање 50 година од доделе Нобелове награде Иви Андрићу за књижевност. Изложба је отворена 10. октобра 2011. године и документима

¹⁷ Arhiv Vojvodine, Praznici i kultura sećanja – Arhiv Vojvodine (2014), <https://arhivvojvodine.org.rs/> (преузето 18. 7. 2023).

¹⁸ Драгана Ђираковић Продановић, предговор у *Празници и култура сећања* (Нови Сад: Архив Војводине, 2013), 10–19, <https://arhivvojvodine.org.rs/praznici-i-kultura-secanja-u-arhivskoj-gradji/> (преузето 18. 7. 2023).

¹⁹ Мирослав Јовановић, „Архив и друштво: три тезе о просторима памћења”, *Архиви у Србији*. 1, уредници Мирослав Јовановић, Весна Башић (Београд: Архив Србије, 2016), 23.

из фонда Архива представља Иву Андрића као дипломату у бројним европским земљама. Указима о постављењу, дипломатским извештајима и фотографијама дипломатских представништава Краљевине СХС/Југославије у којима је Андрић радио, документује се период Андрићевог бављења дипломатијом од 1920. до 1941. и напредовање до опуномоћеног министра и изванредног посланика Краљевског посланства у Берлину, где се завршава његова дипломатска каријера. У уводном тексту Каталога изложбе, Миладин Милошевић²⁰ кроз биографију Иве Андрића износи чињенице из Андрићевог рада у дипломатији. Наглашава да „изложба враћа писцу део потиснуте и мање познате биографије која, тек уклопљена у јединствен ’животни мозаик’, одгонета Андрића дипломату – писца и писца – дипломату”. Аутори изложбе и каталога су Душан Јончић и Јелена Ђуришић. Треба истаћи да је ова комплексна изложба и одраз плодноне сарадње Архива Југославије с другим значајним архивским институцијама – Архивом САНУ, Музејом града Београда и Министарством спољних послова Србије.

Каталози су неизоставни и све значајнији пратиоци изложби. Као штампане публикације, а у новије време све чешће и у електронском облику, каталози публици презентују истраживања грађе на одређене теме из области архивистике, библиотекарства, историје и других наука. Од изложбе коју прате, публиковани каталози се разликују по трајности, јер је већина изложби углавном привременог карактера, а каталози су сведоци прошлих догађаја. Тема и концепт изложбе често су обрађени у уводном стручном тексту каталога. Публикација је најчешће обогаћена репродукцијама експоната, уз поштовање принципа да током репродуковања архивске грађе репродукција остане што прецизнија и што вернија оригиналу. Од рађења преписа докумената руком, манускрипата у 14. веку, преко фотокопирања и фотографисања дошло се у данашњем времену до дигиталних облика репродуковања – дигиталног фотографисања и скенирања. Документарну фотографију из ратних времена управо због својства бележења онога о чему често нема других записа, историографија сматра архивским материјалом с истраживачким потенцијалом. То је и основни разлог што је ова врста фотографија чест сегмент архивских изложби, где се најчешће представљају репродуковане фотографије. Осим бројних предности, коришћење најновије врсте репродуковања намеће дилеме из домена меморисања копије ради сигурности, верности

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2,
год.
2024.

²⁰ Миладин Милошевић, „Иво Андрић у дипломатији”, у Душан Јончић и Јелена Ђуришић, *Иво Андрић у дипломатији: каталог изложбе* аутори изложбе и каталога (Београд: Архив Југославије, 2011), 5–52, https://www.arhivu.rs/izlozbe/izlozbe-arhiva/2011_ivo_andri_u_diplomatiji (преузето 27. 3. 2023).

оригиналу – ради различитих могућности мењања оригинала које коришћење нових технологија омогућава и из домена ауторских права. Данас се дигитално настала фотографија, сачувана на носачу информација и машински читљива, сматра примарним извором и може се трајно чувати у архивима.

За организовање архивских изложби од значаја су и пратећи материјали – водичи, билтени, плакати, позивнице, разгледнице, цртежи, графике и слично, под заједничким називом илустративни материјал. Најдужу историју међу њима има плакат. Некада називан уличном уметношћу, био је пратилац важних друштвених догађаја и манифестација. У данашњем времену често је носилац садржаја рекламног и комерцијалног карактера. Великог формата, направљен да привуче пажњу, плакат садржи податке који упућују на актуелну изложбу или неку другу манифестацију у култури. Као уметнички предмет може имати колекционарску вредност. Такође, може бити у служби политике, идеологије, различитих друштвених кретања, или против њих као критика друштва. Као аутентичан историјски извор, плакат може да садржи непознате информације о догађајима и духу времена у коме је настао.

Водич као информативно средство архива, чија је израда регулисана *Законом о архивској грађи и архивској делатности*, током трајања изложби служи као обавештајно средство о изложеној грађи. Сви архиви у Србији имају обавезу израде водича кроз своје фондове. Садржину и начин израде водича прописује Државни архив Србије. Водичи се израђују ради „заштите архивске грађе и давања информација о њој и из ње”, како се у Члану 26 *Закона о архивској грађи и архивској делатности*²¹ наводи.

Билтен је у архивистици најчешће повремена публикација којом се извештава о текућим активностима. У неким случајевима билтен означава стручни часопис архива. Данашњи часопис *Архивски њреплед* започео је своје излагање у облику билтена *Архивски њреплед*, 1955. године, као први архивистички часопис у Србији. *Билтен* је био и назив првог часописа Архива Југославије. Под уредништвом Сиде Марјановић, тадашње директорке Архива, први број је изашао јуна 1980. године. Излазио је до октобра 1986. и доносио стручне прилоге запослених на актуелне теме. Највећи допринос часописа из данашње перспективе је визионарско настојање да се јавност упозна с потребом публиковања архивских фондова.²²

²¹ „Закон о архивској грађи и архивској делатности”, *Службени гласник РС* бр. 6 (2020).

²² Слободанка Цветковић, *Библиографија Архивској њреплега 1995–1999* (2003) (Београд: Архивистичко друштво Србије, 2017), 19.

Публиковање архивске грађе

Издавачка делатност је једна од веома важних културно-образовних делатности архива. Публиковање архивске грађе обухвата стручне и научне публикације, научно-информативна средства о грађи у архивима, зборнике, каталоге изложби, дела документарне књижевности из личних и породичних фондова архива, периодичне и серијске публикације.

Зборници докумената и зборници радова углавном се издају након одржаних научних скупова, конференција и саветовања. Први број зборника радова Архивистичког друштва Србије *Архивска грађа у теорији и пракси* штампан је 2016. године у Београду, након међународног саветовања одржаног на Тари, 13. и 14. октобра 2016, у организацији Архивистичког друштва Србије и Историјског архива Ужице, под уредништвом Зорана Вељановића. Сада већ традиционална, Саветовања Архивистичког друштва Србије пропраћена су редовним издавањем зборника радова, чији прилози с темама из различитих аспеката теорије и праксе доприносе развоју архивистике.

Архивска периодика је као сведок прошлих времена, веома значајан извор информација за истраживаче и „готово да нема архивских установа у Србији, односно Војводини, које данас, или у неком периоду, нису имале властиту периодику”, закључује Вељановић у разматрању архивске периодике у Војводини.²³ У раду о периодици од Другог светског рата до 2013, Вељановић²⁴ архивску периодику разматра у контексту валоризације грађе и њеног значаја у едукацији кадрова у запослених у архивима. Истичући поларизване ставове по питању места и улоге архивске периодике, тј. издавачке и изложбене делатности међу архивистима, аутор износи мишљење да се ставови могу ујединити сагледавањем истине, тј. селективним узимањем у обзир аргумената обе стране на путу развоја савремене архивистике. Коауторски рад Милорада Јовановића и Слободанке Цветковић²⁵ фокусира се на преглед и анализу часописа и билтена у издању архивских установа у Србији.

²³ Зоран Вељановић, „Архивска периодика у Војводини и валоризација архивске грађе”, у *Зборник радова. 1: Међународно архивистичко саветовање „Архивска грађа у теорији и пракси”, Тара, 13–14. октобар 2016* (Београд: Архивистичко друштво Србије, 2016), 152–154.

²⁴ Зоран Вељановић, „Архивска периодика у нас од Другог светског рата до савременог доба 1951–2013”, *Attendite* 10 (2013–2014): 15–26.

²⁵ Милорад Јовановић, Слободанка Цветковић, „Периодичне публикације архивских установа у Србији”, у *Зборник радова. 4: Међународно архивистичко саветовање [Архивска грађа у теорији и пракси], 7–9. октобар 2020, Ниш*; [уредник Слободанка Цветковић] (Београд: Архивистичко друштво Србије, 2020), 109–149.

Применом углавном *de visu* методологије и подробних анализа од концепција и садржаја до визуелног идентитета и начина финансирања, проблематизује се релативно богата продукција часописа издања архива и указује „на негативне последице таквог стања у смислу разводњавања стручне и научне мисли у области архивистике”. Аутори могуће решење виде у „укрупњавању издавачке делатности у погледу стручних и научних часописа”,²⁶ и подизању критеријума објављивања у њима, што би било од утицаја на референтни ниво гласила.

Архивску периодику карактеришу углавном стручна гласила. У њима објављени текстови тичу се науке и струке, али имају и важну улогу у укупном друштвено-културном животу. Она су својеврсне хронике развоја српских архивских установа и архивистике. Наводимо само неке од часописа:

Архивист је часопис који је, као Орган Главног архивског савета ФНРЈ и Савеза архивских радника Југославије, покренут 1951. у Београду. Био је први и једини часопис те врсте и, по оцени српских архивиста, бавио се више теоријским него практичним питањима.²⁷

Архив, часопис Архива Југославије покренут је 2000. године. Карактеришу га редовна динамика у излагању и готово сасвим устаљене рубрике. У рубрикама Архивистика и Историографија објављује рецензиране прилоге из Архивистике и историје. Рубрика Документа доноси избор докумената из фонда грађе самог Архива. Следи рубрика Информације у с информативном улогом прилога. У рубрици Прикази доносе се осврти на најновију издавачку продукцију Архива. Рубрика Изложбе често представља тешко доступну грађу Архива на одређене теме. У неизоставним публикованим каталозима изложби представљену грађу често прате фотографије које су и саме документи из фондова Архива или из других установа културе. Каталогси су доступни и у електронском облику преко сајта Архива, у ПДФ формату.

Архивски њреїлед (1965–1999) је покренут 1955. као билтен Друштва архивских радника НР Србије. Његово тромесечно излагање је трајало до краја 1956. Након две године (1956) почело је излагање годишњака *Архивски алманах*. Четири броја *Алманаха* изашла су двогодишње, да би 1966. часопис поново почео да излази као *Архивски њреїлед*, гласило Друштва архивских радника Србије. Угашен је 2003, када је изашао последњи број за 1998/1999. годину.²⁸

²⁶ Исто, стр. 109.

²⁷ Слободанка Цветковић, *Библиографија Архивскої њреїледа 1995–1999* (2003), 19.

²⁸ Архивски преглед, <https://www.arhivistickodrustvosrbije.org.rs/index.php/izd-v-sh-v/rhivs-i-pr-gl-d> (преузето 2. 6. 2023).

Помоћу већ поменуте, исцрпне *Библиографије Архивској ирејледа 1955–1999 (2003)* могу се сазнати бројне појединости о историјату часописа и његовим техничким одликама.

Оснивање виртуелних архива је оно што прати дух времена и потребу за брзим долажењем до информација, па се у Европи, а у новије време и на нашим просторима, у оквиру различитих пројеката израђују портали на којима се јавности по сегментима презентује архивска грађа. Поменућемо дигитални портал ICARUS, MONASTERIUM,²⁹ који се континуирано развија од 2002. год. у Аустрији. Бави се дигиталном обрадом архивске грађе, за почетак повеља из манастира Доње Аустрије. Тренутно се може приступити садржају од 500.000 примарних извора из више од 100 европских архива. Документи су класификовани по архивским фондовима и истраживачким збиркама. За нас је посебно значајан јер је Архив Војводине 2013. године, након изложбе оригиналних докумената од изузетног значаја – Збирке повеља и диплома из средњег и раног новог века (1565–1793. и 1801–1861) из свог фонда, донео одлуку да педесет ових јединствених и тешко доступних докумената преко портала MONASTERIUM учини доступним светској јавности. Повеље су писане на латинском, немачком, мађарском, старословенском, италијанском, грчком и словачком језику. Већину повеља су издали владари Аустроугарске монархије. Повељама се потврђују или додељују привилегије – титуле, право на земљу, именују се лица за обављање разних световних функција и слично. Фонду виртуелног архива је придружено и осам повеља из периода од 1763. до 1932. година из Историјског архива Новог Сада.³⁰ MONASTERIUM је портал интернационалног карактера, прикупља грађу из различитих архива многих европских земаља.

Закључак

Архиви, библиотеке и музеји афирмишу се као незаменљиве установе културне баштине од почетка 21. века. Паралелно с редефинисањем њихове улоге у процесима друштвеног памћења, архиви се први пут суочавају и са изазовима дигиталних технологија, другачијег виђења архивске грађе, архивског документа, збирки – који постају електронски, лако доступни, често се користе као извори сврсисходних друштвених потреба. У редефинисању улоге архива, мења се и улога архивиста. Како би одговорили на захте-

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2.
год.
2024.

²⁹ ICARUS – Међународни центар за архивска истраживања, <https://www.icar.org/index.php/about-us-icar-facts/smarter-eu-project/>.

³⁰ Monasterium (2002), <https://www.monasterium.net/mom/home>.

ве савременог пословања у времену мултимедијалног колективног памћења, где више нису само у улози чувара културног наслеђа, образовање архивиста мора да прати промене које задиру у све делатности архива. Класично широко стицање систематично организованог знања у образовним установама, допуњује се сазнањима из различитих области (информационих наука, историје, социологије, педагогије...) која се стичу путем научних конференција, стручних скупова, семинара и других облика усавршавања, из којих проистичу штампане и електронске публикације.

Како се из изложеног може закључити, процес дигитализације културног наслеђа у Србији одвија се у пуном замаху и оставља трага у свим делатностима архива, па и у оним едукативним, оличеним у изложбама и издаваштву. Класичне изложбе архивске грађе више нису сасвим класичне, ни када су организоване у реалном простору. Њихова припрема, утемељена на архивској грађи, која подразумева заштиту најпре документа, а потом и свих неизоставних пратилаца изложби и издавачке делатности архива, сада је поједностављена коришћењем савремених технологија у обради грађе. То уноси промену у поимању појма класичног. Зборник докумената из архивске збирке, монографија, периодика или изложбени каталог, на пример, више не морају имати само своју штампану верзију или је све чешће уопште не морају имати. Излагање архивске грађе на виртуелним изложбеним поставкама је атрактивно, али код посетилаца подстиче нове начине размишљања у смислу тражења одговора на питање о веродостојности документа у виртуелном простору, које пружа техничка могућност за његово појављивање и нестајање у различитим временским интервалима, што се даље може довести у везу с законском регулативом и ауторским правима.

И на крају, садржаји изложених експоната и штампаних публикација у архивима, архивима библиотека и музеја су сугестије тимова који раде на њиховим припремама у електронском облику. Истовремено, то су и отворена врата ка брзом приступу историјској грађи, њеном сагледавању, анализирању из различитих аспеката и представљању јавности, што је простор повећаних могућности за даљи развој едукативне делатности архива.

Литература и извори:

1. Arhiv Vojvodine. 2014. „Praznici i kultura sećanja u arhivskoj građi”. <https://arhivvojvodine.org.rs/praznici-i-kultura-secanja-u-arhivskoj-gradji/> (preuzeto 18. 7. 2023).
2. Arhiv Jugoslavije. *Bilten*. (1980-1986). <https://www.arhivyu.rs/izdanja/bilten> (preuzeto 28. 3. 2023, stranica sajta ažurirana 22. 2. 2022).
3. Cvetković, Slobodanka. „Arhivi u Srbiji u vreme pandemije”. *Arhivski glasnik* br. 16 (2021): 12–14. (na ćirilici)
4. Cvetković, Slobodanka. *Bibliografija Arhivskog pregleda*. Beograd: Arhivističko društvo Srbije, 2017. <https://arhivstickodrustvosrbije.org.rs/images/izdanja/bibliografija%20ap%20pdf.pdf> (preuzeto 28. 3. 2023). (na ćirilici)
5. Ćiraković Prodanović, Dragana. „Predgovor” u *Praznici i kultura sećanja*, 10–19. Novi Sad: Arhiv Vojvodine, 2013. <https://arhivvojvodine.org.rs/praznici-i-kultura-secanja-u-arhivskoj-gradji/> (preuzeto 18. 7. 2023). (na ćirilici)
6. Državni arhiv Srbije. *Zgrada Arhiva Srbije – arhitekta Nikolaj Krasnov*. (2019). <https://arhivsrbiye.rs/izlozbe/49/kompletna-objava> (preuzeto 7. 7. 2022). (na ćirilici)
7. Đorđević, Bojan. „Nastava arhivistike na Filološkom fakultetu u Beogradu”. *Arhiv* br. 1/2 (2012): 11–18. (na ćirilici)
8. History of Science Museum, University Oxford. (1995). <https://www.mhs.ox.ac.uk/measurer/text/title.htm> (preuzeto 15. 6. 2023).
9. Istorijski arhiv Beograda. *Verski objekti u Beogradu – projekti i ostvarenja u dokumentima Istorijskog arhiva Beograda*. (2013). <https://www.arhiv-beograda.org/rs/verski-objekti> (preuzeto 20. 1. 2023). (na ćirilici)
10. Janča, Ivanka. „Izložbe Državnog Arhiva Srbije”. *Arhivski almanah* br. 2/3 (1960): 178–186. (na ćirilici)
11. Jovanović, Milorad i Slobodanka Cvetković. „Periodične publikacije arhivskih ustanova u Srbiji”. U *Zbornik radova. 4: Međunarodno arhivističko savetovanje [Arhivska građa u teoriji i praksi]*, 7–9. oktobar 2020, Niš, [urednik Slobodanka Cvetković], 109–149. Beograd: Arhivističko društvo Srbije, 2020. (na ćirilici)
12. Jovanović, Miroslav. „Arhivi i arhivistika u Srbiji”. Tom 1. *Zbornik radova. 4: Međunarodno arhivističko savetovanje [Arhivska građa u teoriji i praksi]*, 7–9. oktobar 2020, 13–16. Niš, urednici Miroslav Jovanović, Vesna Bašić. Beograd: Arhiv Srbije, 2016. (na ćirilici)

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2.
год.
2024.

13. Jovanović, Miroslav. „Arhiv i društvo: tri teze o prostorima pamćenja”. U *Arhivi u Srbiji*, tom 1, urednici Miroslav Jovanović, Vesna Bašić. Beograd: Arhiv Srbije, 2016. (na ćirilici)
14. Mandić, Slobodan. Archives portal Europe. (2019). https://www.digitalnaistorija.net/_tematski/arhivi/archives-portal-europe/ (preuzeto 23. 6. 2024).
15. Milošević, Miladin. „Ivo Andrić u diplomatiji”. U Dušan Jončić i Jelena Đurišić, *Ivo Andrić u diplomatiji: katalog izložbe*. Beograd: Arhiv Jugoslavije, 2011: 5–15. https://www.arhivyu.rs/izlozbe/izlozbe-arhiva/2011_ivo_andri_u_diplomatiji (preuzeto 27. 3. 2023). (na ćirilici)
16. Monasterium. (2002). <https://www.monasterium.net/mom/home> (preuzeto 5. 6. 2024).
17. Netaj, Zorica. „Pretraživač kulturnog nasleđa – mesto promocije arhivskih zbirki fotografije”. *Zbornik radova. 3: Međunarodno arhivističko savetovanje [Arhivska građa u teoriji i praksi]*, 9–11. oktobar 2019, Čačak; [urednik Slobodanka Cvetković]. Beograd: Arhivističko društvo Srbije, 2020: 41–49. (na ćirilici)
18. Novak, Miroslav. „Vplivi informacijskih tehnologij na oblikovanje arhivske doktrine”. *Atlanti* br. 23 (2013): 251–258.
19. Rajh, Arian, Stančić, Hrvoje, Trbušić Željko. „Odnos arhivističke teorije i arhivske prakse u kontekstu razvoja suvremenih tehnologija u arhivima i edukacije arhivista”. *Na pragu 3. desetljeća 21. stoljeća – inkluzivnost kao uvjet: 6. kongres hrvatskih arhivista, 26–29. listopada 2021* (Split: Hrvatsko arhivističko društvo i državni arhiv u Splitu, 2021), 63–81. Split: Hrvatsko arhivističko društvo i državni arhiv u Splitu, 2021.
20. Smilović, Zorica. „Arhivska pedagogija – analiza, iskustva, značaj”. *Zbornik radova. 6: Međunarodno arhivističko savetovanje [Arhivska građa u teoriji i praksi]*, Čuvamo prošlost mislimo na budućnost, 5–7. oktobar 2022, Mećavnik, urednik Slobodanka Cvetković, 618–631. Beograd: Arhivističko društvo Srbije, 2023. www.arhivisticodrustvosrbije.org.rs (pristupljeno: 18. 12. 2023). (na ćirilici)
21. Škodrić, Ljubinka, Cvetković, Slobodanka. „Iskorak u javnost – izložbena delatnost arhiva”. *Arhivistika* (2012). <https://arhivistika.edu.rs/clanci/kulturno-prosvetna%20delatnost/29-ljubinka-%20skodric-slobodanka-%20cvetkovic-iskorak-u-javnost> (preuzeto 25. 6. 2024). (na ćirilici)

22. Škodrić, Ljubinka. *Istorija fondova Arhiva Srbije: 1900–1922*. Tom 1. Beograd: Arhiv Srbije, 2019. (na ćirilici)
23. Veljanović, Zoran. „Arhivska periodika u Vojvodini i valorizacija arhivske građe”. U *Zbornik radova. 1: Međunarodno arhivističko savetovanje „Arhivska građa u teoriji i praksi”*, Tara, 13–14. oktobar 2016, 147–161. Beograd: Arhivističko društvo Srbije, 2016. (na ćirilici)
24. Veljanović, Zoran. „Arhivska periodika u nas od Drugog svetskog rata do savremenog doba 1951–2013”. *Attendite* god. 10 (2013–2014): 15–26. (na ćirilici)
25. Vraneš, Aleksandra. „Biblioteke i arhivi ‘na otvorenom putu’”. *Arhiv* br. 1/2 (2008): 15–32. (na ćirilici)
26. „Zakon o arhivskoj građi i arhivskoj delatnosti”. *Službeni glasnik Republike Srbije* br. 6 (2020). (na ćirilici)
27. „Zakon o kulturnim dobrima”. *Službeni glasnik Republike Srbije* br. 71 (1994). (na ćirilici)

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2.
год.
2024.

Ana B. Mitrovski

University of Belgrade, Faculty of Philology

anaivk44@gmail.com

EDUCATIONAL PROGRAMS IN THE DEVELOPMENT OF MODERN ARCHIVE ACTIVITIES IN SERBIA

SUMMARY: The professional scientific and promotional role of the educational programs in archives is reflected also in their exhibition and publishing activities. A prerequisite for the successful promotion of cultural heritage through exhibitions of archival material and publishing of archival documents and scientific and professional publications from conferences and gatherings is the education of future archivists at all levels of study and the education of personnel in archives through scientific and professional gatherings, workshops, seminars, and other forms of training. Acceptance of new technologies in promoting archival documents implies their incomparably easier accessibility and emphasizes the importance of archival activity in a society of turbulent history and often destroyed archival heritage. Through the analysis of educational programs in archives, the author suggests the necessity of close cooperation between archives and educational institutions as a condition for acquiring competencies for facing the challenges of the new paradigm in archival science. The paper also tries to answer the question of whether virtual access to the material of the classic archive offers greater opportunities for the development of educational programs in archives in accordance with the times.

KEYWORDS: cultural heritage, science, education, exhibition activity, publishing, virtual archives.

Примљено: 8. септембра 2024.

Прихваћено: 3. октобра 2024.



Хроника

БИБЛИОТЕЧКА ГРАЂА У АРХИВУ СРБА У ХРВАТСКОЈ

САЖЕТАК: У раду се представља библиотечка грађа Архива Срба у Хрватској. Говори се о библиотеци овога архива као специјалној библиотеци научног типа и о монографијама и периодици коју ова библиотека посјеђује. Такође се указује на то да овакве грађе има и у фондовима и збиркама похрањеним у Архиву Срба у Хрватској, а посебно се анализира Збирка сепарата снимљених у Националној и свеучилишној књижници у Загребу.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Архив Срба у Хрватској, библиотека, библиотечка грађа, збирке.

Увод

Национално питање, тј. равноправност нација и националних мањина под геслом братства и јединства, било је једно од приоритета нових југословенских социјалистичких власти у првим годинама након Другог свјетског рата. У Хрватској је то било посебно изражено због усташких злочина над Србима. Због тога је Србима дат статус конститутивног народа у тадашњој Народној Републици (доцније Социјалистичкој Републици) Хрватској. То је подразумевало и оснивање и дјеловање српских културних установа. Прва таква установа, и на неки начин кровна, било је Српско културно друштво „Просвјета”, основано већ 18. новембра 1944. на скупштини у Глини,¹ а угашено политичком одлуком, и то најприје тако што су се током 1971. и 1972. пододбори самоукидали, док је коначно и формално СКД „Просвјета” престала да постоји 1980. године.

¹ *Вјештом вијани: споменница Српској културној друштва „Просвјета”, уредник Станко Копаћ (Загреб: Главни одбор Српског културног друштва „Просвјета”, 1971), 13–51.*

Од 4. јануара 1948. у оквиру СКД „Просвјета” дјеловала је Централна библиотека, која је расформирана 1953, а грађа је предата другим институцијама: Музеју Срба у Хрватској, Националној и свеучилишној књижници, те Књижници Југословенске академије знаности и умјетности. Године 1946, ради заштите и класификације спасених умјетничких и богослужбених предмета из православних цркава и манастира, основан је Музеј Срба у Хрватској, замишљен као „дијелом умјетнички, а дијелом историјски”.² У почетку није био сасвим јасан његов статус, па је 1948. претворен у Одјел Повијесног музеја Хрватске, да би самостална установа поново постао 1952. и дјеловао до 1963, када је изнова припојен Повијесном музеју Хрватске и тако егзистирао – боље рећи таворио – до 1985, када је и као одјељење Повијесног музеја укинут, са образложењем да је највећи дио музејске грађе враћен Српској православној цркви. Судбину Централне библиотеке СКД „Просвјета” подијелила је још једна културна институција у окриљу овога друштва – Архив Срба у Хрватској. Тек утемељен и заправо у свом зачетку (идеја о оснивању овог архива прихваћена је 1949), 1953. је расформиран, а највећи дио грађе предат Музеју Срба у Хрватској, да би онда подијелила судбину музејских артефаката и била у највећој мјери распарчана. Нарочито много докумената и књига (посебно писаних ћирилицом) нестало је у ратном вихору 1991–1995. и непосредно након њега, а оно што је преостало биће језгро наново основаних културних институција Срба у Хрватској.

Архив Срба у Хрватској

Шеснаестог фебруара 1993, обновљено је Српско културно друштво „Просвјета”, које је након 1995. наставило да ради на његовању културноисторијске баштине Срба у Хрватској, те организовању умјетничког, књижевног, културног и научноистраживачког рада. Године 1996. обновљена је и Централна библиотека СКД „Просвјета”. Томе је с почетка овога вијека улиједила и обнова, тј. поновно оснивање Архива Срба у Хрватској.

Архив Срба у Хрватској основан је 1. новембра 2006. године. Основало га је Српско народно вијеће уз помоћ Српског културног друштва „Просвјета”. Циљ ове институције јесте да се прикупи што више докумената значајних за историју Срба у Хрватској. Стога највећи дио грађе архива чини тзв. посебна грађа, тј. снимљена документа из Хрватског државног архива и других

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2.
год.
2024.

² Andrej Vujnović, *Muzej Srba u Hrvatskoj: studija slučaja* (Zagreb: SKD „Prosvjeta”, 2021), 19.

архива у Хрватској, као и новински чланци снимљени у Националној и свеучилишној библиотеци. С временом, организовано је и систематско прикупљање документарне и мемоарске грађе из разних дијелова Хрватске, те преузимање материјала од институција које су га из различитих разлога одбациле, или оних које су престале са радом. Посебно вриједан дио грађе представљају личне збирке и фондови, углавном добијени као поклон или легат од сродника и насљедника власника фондова. Међу најзначајнијима су оставштине вајара Војина Бакића (1915–1992), револуционара и политичара Адама Дупала (1923–2014), историчара Славка Голдштајна (1928–2017),³ историчара умјетности Ервина Ператонера (1917–1996),⁴ фолклористе и културног историчара Дивне Зечевић (1937–2006), глумца Пере Квргића (1927–2020), научника Милојка Вуцелића (1930–2012). Приликом овог теренског рада одступало се од неких архивистичких начела, полазећи од чињенице да Архив Срба у Хрватској треба бити централна документалистичка институција за проучавање савремене историје српског народа на подручју Хрватске, али и дијелова Босне и Херцеговине и Србије који су за вријеме Другог свјетског рата били у саставу Независне државе Хрватске.

Архив Срба у Хрватској прикупља повеље, исправе, даровнице и остала документа везана за досељавање Срба, успостављање и дјеловање црквених општина, као и српских организација и установа на територији Хрватске. Грађа из Другог свјетског рата обухвата документа о прогону Срба, покатоличавању, концентрационим логорима, ратним злочинима, рушењу цркава и манастира, устанку и учешћу Срба у Народноослободилачкој борби. На то раздобље односе се збирке снимљених докумената из хрватских архива. Сем тога, овај архив прикупља и грађу везану за страдање Срба у Хрватској у рату 1991–1995, те српску споменичку баштину уопште.

Архив Срба у Хрватској израдио је и дигитални архив, тј. информациони систем са базом података и корисничким програмским алатима који омогућује ефикаснију организацију, чување и претраживање садржаја. Постоји седам база података: за грађу о културноисторијским споменицима, грађу о страдалима и несталима у рату 1991–1995, за фотографије, аудио-записе у дигиталном

³ О заоставштини Славка Голдштајна у Архиву Срба у Хрватској видјети: Boris Pavelić, „Neobjavljeni rukopisi Slavka Goldsteina u Arhivu Srba u Hrvatskoj”, *Tragovi* God. 6, br. 2 (2023): 151–171.

⁴ О овој заоставштини, поводом полемике Ервина Ператонера и Светозара Петровића, видјети: Predrag Brebanović, „Arhiv Srba u Hrvatskoj i zaostavština Ervina Peratonera”, *Зборник радова. [Књ.] 5, Архиви – прошлости која траје = Collection of Papers. [Book] 5, Archives – the past that last* (Београд: Архивистичко друштво Србије; Нови Сад: Архив Војводине, 2022), 50–65.

формату, видео-записе у дигиталном формату, скениране докумен-те и скениране новинске чланке. Посебан дио дигиталног архива чине изворни електронски документи сваковрсне провенијенције.

Библиотека Архива Срба у Хрватској

Централна библиотека Срба у Хрватској, при СКД „Просвје-та”, јесте средишња установа културе српског народа у Хрватској. Обнављана у посљедње двије деценије под тешким условима, по-сједује 23.000 публикација (године 1953, када је уташена, имала је преко 40.000 публикација).

Но, са обновом Архива Срба у Хрватској указала се потреба за стварањем посебне архивске библиотеке. Централна библиоте-ка Срба у Хрватској, иако са великим бројем публикација које се тичу Срба на подручју данашње Хрватске и уопште српско-хрват-ских односа, посједује и другу, веома разноврсну, монографску и периодичну грађу. Библиотека Архива Срба у Хрватској, пак, фо-кусирана је на књиге, брошуре и периодику која прати структуру архивске грађе и тичу се прије свега културе, науке и умјетности Срба у Хрватској, као и њихове политичке и економске историје.⁵

Прикупљање публикација почело је од самог оснивања Архи-ва Срба у Хрватској. Та обавеза прецизно је дефинисана и у *Стату-ту Архива Срба у Хрватској*, гдје као задатак стоји „прикупљање књижничког фонда за библиотеку Архива Срба у Хрватској”.⁶ Да-кле, несумњиво је да је оснивање ове специјалне библиотеке било планирано од почетка рада овог архива. Највећи дио грађе при-купљен је путем поклона и легата.⁷ Остала грађа, прије свега, јесте научног карактера и намијењена је истраживачима – историча-рима, књижевним историчарима, социолозима, политиколозима, правницима, па тако књиге из тих области предњаче по броју. Иако се већина публикација односи на историју Срба у Хрватској, јасно је да се циљано морају прикупљати и публикације које се тичу поли-тичке и културне историје бивше Југославије и Балкана, нарочито у периоду од 1918. године до данас. Стога је грађа, осим по обла-стима, подијељена и по периодима: Краљевина Југославија, Други

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2.
год.
2024.

⁵ О архивској библиотеци као специјалној библиотеци научног типа видјети: Богдан Ле-кић, *Архивистика* (Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2006), 254–255; Војан Ђорђевић, *Архивистички њомовник* (Београд: Филолошки факултет, 2010), 18–19.

⁶ Arhiv Srba u Hrvatskoj, Tekuća arhiva, Statut Arhiva Srba u Hrvatskoj.

⁷ „Архив нема потребе да утиче на структуру поклона и завештања библиотечког мате-ријала. Он ту треба да одигра улогу селектора и задржи онај материјал који је значајан за архив.” Богдан Лекић, *Архивистика* (Београд: Завод за уџбенике и наставна сред-ства, 2006), 255.

свјетски рат, Социјалистичка Федеративна Република Југославија, грађански рат 1991–1995, савремена историја. Поред њих, пошто је у питању архивска библиотека, у њој се налазе и публикације из области архивистике и помоћних историјских наука.

Периодичне публикације подијељене су у двије групе. У првој су научни часописи из различитих области (историја, право, социологија, филозофија, књижевна историја) и они се прикупљају ретроактивно, углавном прикупљањем из других библиотека и снимањем (ако је ријеч о часописима који су престали да излазе прије оснивања Архива Срба у Хрватској), или текућом набавком. Другу групу чине новине и часописи, како српске заједнице у Хрватској (*Новосићи*, *Просвјета*, *Летњици СКД „Просвјета“*), тако и значајни листови који су се издавали или се издају у Хрватској и Србији (*Вјесник*, *Данас*, *Јуџарњи лист*, *Полићика*, *Борба*), те локалне новине из хрватских области у којима живи српска заједница (*Извор*, *Наш глас*, *Бијела њела*, *Идентичије*).

За грађу у библиотеци Архива Срба у Хрватској израђено је више каталога: каталог наслова („Абecedни преглед наслова“), ауторски каталог („Особе“), класификациони каталог УДК („Стручне скупине“), каталог по издавачким цјелинама и областима („Накладничке цјелине“), као и предметни каталог („Кључне ријечи“). Каталогзи су доступни и у електронском облику и сваки од њих може се претраживати, при чему се као резултат претраживања добијају потпуни библиографски подаци. Каталог наслова свједочи да тренутно библиотека Архива Срба у Хрватској поседује 3850 наслова монографских и серијских публикација. Критеријуми за претраживање су аутор, наслов, издавач, година издања, мјесто издања, издавачка цјелина, ID, инвентарски број, ISBN, UDK, сигнатура, предметна одредница, ID жанра. Посебно значајан и детаљно урађен предметни каталог омогућава прецизно претраживање и јасна упутства за налажење одговарајуће библиотечке грађе о одређеној области, питању или личности. Урађене су и хронолошке предметне одреднице, најприје опште, а затим и одређених раздобља или година значајних за историју Срба у Хрватској.

Потом слиједи више од 1700 предметних одредница које знатно олакшавају рад истраживачима и другим корисницима библиотеке.

Електронски каталог⁸ омогућава разврставање грађе по годинама издања. Најстарија књига у фонду Библиотеке Архива Срба у Хрватској потиче из 1761. године. Ријеч је о књизи Јохана Лорен-

⁸ Каталог је доступан онлајн: <https://library.foi.hr/lib/index.php?B=1&H=&E=E1351&supit=&lang=it&lang=hr>.

ца Мошајма у редактури Јохана Петра Милера *Institvtiones historiae christianae*, која је у ствари редиговано и дорађено издање чувеног Калвиновог дјела које представља један од стубова протестантске религије. Осим тога, библиотека посједује још 58 монографских и периодичних наслова из деветнаестог вијека.

Посебан одјељак библиотеке чини хемеротека, са близу осам хиљада дигитализованих чланака из више од двије стотине новина и часописа. Сви чланци односе се на српски народ у Хрватској и историју Срба у тој земљи.

Библиотечка грађа у фондовима и збиркама Архива Срба у Хрватској

Ништа мање значајна од оне у библиотеци Архива Срба у Хрватској није библиотечка грађа сачувана у фондовима и збиркама самога Архива. Монографске публикације и периодици у архивским цјелинама представљају њихов саставни дио. Тако се у личном фонду (фонд се чува у петнаест кутија) пјесникиње, књижевне историчарке и етнолога Дивне Зечевић, која је радила у Музеју Срба у Хрватској, а потом у загребачком Институту за етнологију и фолклористику, поред докумената везаних за њен живот и рад (лична и службена документа, преписка, књижевни и научни рукописи), налази и њена лична библиотека, углавном са књижевним дјелима као и литературом (монографском и периодичном) из области етнологије и фолклористике.

У три кутије са 147 фасцикли, које чине лични фонд Ервина Ператонера, филозофа и историчара умјетности и дугогодишњег уредника Трећег програма Радио Загреба, налази се велики број књига и часописа те новинских исјечака из области социологије, филозофије, као и политичке теорије.⁹

Изузетно богату периодичну и монографску грађу о извиђачима и извиђаштву као специфичном феномену социјалистичке Југославије можемо наћи у Фонду Борне Шульца, активисте из Осијека који је и сам имао активну улогу у Савезу извиђача, те писао запажене студије о историји скаутског, па потом извиђачког покрета у Хрватској и Југославији.

У збирци прослављеног глумца Пере Квргића, осим фотографија, налази се богата периодична грађа која се тиче позоришта (позоришне новине и часописи из цијеле бивше Југославије), али и на стотине снимљених или исјечака чланака из југословенских и

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2,
год.
2024.

⁹ О самом фонду више: Predrag Brebanović, „Arhiv Srba u Hrvatskoj i zaostavština Ervina Peratonera”, str. 58–60.

страних часописа. Уосталом, и сам Квргић је писао есеје и студије о глумачкој умјетности и позоришту.

Осим у овим личним фондовима и збиркама, библиотечка грађа чува се и у другим фондовима. Дјелимично је има у фонду Српског културног друштва „Просвјета”, посебно редакције „Просвјетиних” издања (то је углавном периодика), али је по значају сигурно највриједнија она која се чува у фонду снимљене грађе Хрватског повијесног музеја. Наиме, овдје се налазе дигитализовани сви српски часописи на подручју Хрватске, Славоније и Далмације који су излазили до 1918. године. То овај фонд чини изузетно драгоцјеним за све истраживаче овога периода српске, па и хрватске историје.

Посебан случај представља Збирка сепарата која се под сигнатуром 3.3.3.22 чува у Архиву Срба у Хрватској. Само коју годину након установљавања овог архива, тадашњи руководилац Филип Шкиљан иницирао је снимање грађе из фондова Националне и свучилишне књижнице у Загребу. Ријеч је о грађи везаној за Србе у Хрватској. Снимање је вршено циљано и са јасним планом. Од тих снимака радова из стручних и научних часописа, али и дијелова монографија, настала је збирка сепарата (посебних отисака). Тако су на једном мјесту обједињени сви радови писани о политичком, културном и сваком другом аспекту историје Срба у Хрватској, као и о њиховим културноисторијским споменицима. Уз материјал који је везан за историју Срба, у Збирци сепарата налазе се и чланци и студије о већинском становништву уколико су у питању везе са српском културом. Тако су ту похрањени и радови на археолошке теме (локалитети који се налазе на подручју насеља која су била или су и данас настањена српским становништвом) као и чланци и студије везани за културноисторијску баштину хрватскога народа у областима гдје су живјели и Срби. У овом случају није увијек било могуће да се географске зоне поклапају са онима које су обухваћене већином сепарата, па је грађа смјештана у кутије према инвентарним бројевима.

Збирка сепарата формирана је управо по архивистичким начелима за комплетирање грађе, по областима и подручјима на којима су Срби чинили већину или знатан проценат становништва. Сав материјал је прецизно заведен, пописан и уређен. Сигнатуру чини ознака архива, ознака да је ријеч о сепаратима и инвентарни број (нпр. АСХ/С 1/08). Збирку чини 792 сепарата који су смјештени у укупно двадесет пет кутија. Но, самих чланака је, заправо, више, јер се у неколико случајева ради о адлигатима. Тако, рецимо, под сигнатуром АСХ/С 224/09 налазе се три увезана сепарата: Фрањо

Хорватић, *Устџаишки злочини и терор у Којривници и околици 1944. и 1945. године*, Јово Ројчевић, Ридњак је живио за Калник; Крешимир Шаламон, *Из њовијести и ђурђевачкој сџарој града*. Највећи број сепаратних цјелина формиран је на основу географских одредница:

Далмација: АСХ/С 1/08 – АСХ/С 18/08; АСХ/С 358/08

Лика: АСХ/С 19/08 – АСХ/С 39/08; АСХ/С 307/08 – АСХ/С 315/08
АСХ/С 558/09 – АСХ/С 559/09

Лика, Горски Котар, Кордун, Банија: АСХ/С 40/08 – АСХ/С 67/08

Горски Котар: АСХ/С 726/10 – АСХ/С 750/10

Банија, Истра, Источна Славонија: АСХ/С 68/08 – АСХ/С 90/08

Банија: АСХ/С 632/10 – АСХ/С 661/10

Западна и Источна Славонија: АСХ/С 91/08 – АСХ/С 116/08

Западна Славонија: АСХ/С 117/08 – АСХ/С 162/08; АСХ/С 359/09 –
АСХ/С 394/09; АСХ/С 425/09 – АСХ/С 461/09;
АСХ/С 597/10 – АСХ/С 620/10; АСХ/С 692/10
– АСХ/С 725/10

Источна Славонија: АСХ/С 621/10 – АСХ/С 631/10

Подравина: АСХ/С 163/08 – АСХ/С 224/08; АСХ/С 224/09 – АСХ/С
224/25/09

Мославина: АСХ/С 225/08 – АСХ/С 260/08

Билогора: АСХ/С 261/08 – АСХ/С 270/08

Сисак: АСХ/С 395/09 – АСХ/С 424/09

Карловац: АСХ/С 462/09 – АСХ/С 495/09

Славонија и Барања: АСХ/С 539/09 – АСХ/С 557/09

Сјеверозападна Хрватска: АСХ/С 662/10 – АСХ/С 691/10

Бјеловар: АСХ/С 779/10 – АСХ/С 790/10

Осим географских одредница, као логички контекст формирања одређене сепаратне цјелине појављују се и личности (под скупном ознаком, али и сепарати о Петру Прерадовићу) те хрватска историја и етнологија:

Повијест Хрватске: АСХ/С 271/08 – АСХ/С 306/08; АСХ/С 496/09 –
АСХ/С 538/09

Знаменити Срби из Хрватске: АСХ/С 316/08 – АСХ/С 337/08

Петар Прерадовић: АСХ/С 338/08 – АСХ/С 357/08

Хрватска етнологија: АСХ/С 560/10 – АСХ/С 596/10

Хрватска етнологија и повијест: АСХ/С 764/10 – АСХ/С 778/10

Извјестан број сепарата није могао бити увршћен ни у једну од ових група (АСХ/С 751/10 – АСХ/С 763/10; АСХ/С 791/10 – АСХ/С 792/10), те се налазе у посебној кутији.

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2,
год.
2024.

Премда овакво груписање и завођење сепарата одговара архивистичким принципима, оно помало отежава сналажење истраживачима. У архивском каталогу стоје, наиме, сигнатуре и називи сепаратних цјелина, али се претрага мора вршити детаљним проласком кроз цијели каталог. Стога би било неопходно урадити и други каталог, по библиотечким принципима, и то прије свега ауторски, што би омогућило лакшу претрагу, а и израду електронског каталога по угледу на онај који посједује Библиотека Архива Срба у Хрватској. Такође би нужно било, уз наслове, навести и библиографске одреднице часописа или монографија којима ови чланци и студије припадају, што је до сада учињено тек за неколико десетина сепарата.

* * * * *

Архив Срба у Хрватској изузетно је драгоцен извор документарне грађе о политичкој, демографској и културној историји српскога становништва за посљедња два и по вијека на просторима данашње Републике Хрватске. Брижљиво прикупљана, ова грађа данас омогућује дубља и свестранија истраживања. Као што смо показали, Архив Срба у Хрватској посједује драгоцену библиотечку грађу која је значајан историјски извор. Број и значај публикација указују на то да библиотечка грађа Архива Срба у Хрватској представља веома вриједну српску културну баштину. Осим тога, библиотечка грађа непрестано се обогаћује циљаном, осмишљеном набавком како за библиотеку овог архива, тако и као дио документалистичке грађе у фондовима и збиркама. У даљем раду ове важне културне институције за историју Срба у Хрватској морају се узети у обзир и монографске и периодичне публикације које, системски сакупљане и похрањене те класификоване и библиографски описане, представљају и историјски извор и грађу од великог културног значаја.

Literatura:

1. Arhiv Srba u Hrvatskoj, Tekuća arhiva, *Statut Arhiva Srba u Hrvatskoj*.
2. Brebanović, Predrag. „Arhiv Srba u Hrvatskoj i zaostavština Ervina Peratonera”. U [V] Međunarodno arhivističko savetovanje Arhivska građa u teoriji i praksi, Novi Sad, 6–8. oktobar 2021, Novi Sad = [5th] International Archival Conference Archival Materials in Theory and Practice, 6–8th October 2021, *Zbornik radova. [Knj.] 5, Arhivi – prošlost koja traje = Collection of Papers. [Book] 5, Archives – the past that last*, 50–65. Beograd: Arhivističko društvo Srbije; Novi Sad: Arhiv Vojvodine, 2022.
3. *Vjetrom vijani: spomenica Srpskog kulturnog društva „Prosvjeta”*, urednik Stanko Korać. Zagreb: Glavni odbor Srpskog kulturnog društva „Prosvjeta”, 1971. (na ćirilici)
4. Vujnović, Andrej. *Muzej Srba u Hrvatskoj: studija slučaja*. Zagreb: SKD „Prosvjeta”, 2021.
5. Đorđević, Bojan. *Arhivistički pojmovnik*. Beograd: Filološki fakultet, 2010. (na ćirilici)
6. Lekić, Bogdan. *Arhivistika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2006. (na ćirilici)
7. Pavelić, Boris. „Neobjavljeni rukopisi Slavka Goldsteina u Arhivu Srba u Hrvatskoj”. *Tragovi* God. 6, br. 2 (2023): 151–171.

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2.
год.
2024.

Blagoja Đukić
Eparchy of Slavonia
University of Belgrade, Faculty of Philology
blagojadj@gmail.com

LIBRARY MATERIAL IN THE ARCHIVE OF SERBS IN CROATIA

SUMMARY: The Archive of Serbs in Croatia was re-established on November 1, 2006, by the Serbian National Council. The largest part of the archives consists of special materials—recorded documents from the Croatian State Archive and other Croatian archives, and newspaper articles recorded in the National and University Library. With the re-establishment of the Archive of the Serbs in Croatia, the need for the creation of a special archival library emerged. The Library of the Archive of the Serbs in Croatia keeps books, brochures, and magazines that follow the structure of the archival material and are primarily about the culture, art, and science of the Serbs in Croatia. Gifts, donations, and legacies make up the largest part of that material. The material is primarily scientific and is intended for researchers. Library materials are also part of the Archives of Serbs in Croatia collection. Monographs, newspapers, and magazines represent an integral part of the archival units. The collection of offprints represents a special unit formed according to archival principles, concerning the areas where the Serbs in Croatia were the majority. The collection contains 792 offprints placed in 25 boxes. The number and importance of publications within the library collection of the Archive of Serbs in Croatia indicate that it is an important cultural heritage.

KEYWORDS: Archive of Serbs in Croatia, library, library material, collections.

Примљено: 1. септембра 2024.
Прихваћено: 28. септембра 2024.

Бора Наумовић: песник заборављен у архиви

САЖЕТАК: С тежњом да подстакне промишљање о међусобним односима библиотечких радника у различитим срединама и различитих степена и врста стручности, рад даје осврт на два докумената сачувана у архиви Библиотекарског друштва Србије, која су у вези с представљањем награђеног књижничара Боре Наумовића, песника и земљорадника, у часопису *Библиотекер* 1970. године. Борини оригинални одговори на питања редакције *Библиотекера*, који су за објављивање били језичко-стилски толико преправљени да се његов особени „глас” сасвим изгубио, као и касније писмо и пратеће песме, могу и треба да илуструју како се испољавао став културне и стручне елите према нижеквалификованим, чак и самоуким, нерепрезентативним колегама прегаоцима, као и према пожељном, нормативним језиком конструисаном моделу заслужног стручног радника – став који утиче и на савремене ревалоризације појединачних и групних доприноса струци. Тиме се, уједно, стручна јавност подсећа на једног у низу заборављених или сасвим маргинализованих књижничара, који су у давно затвореним и за непотребне проглашеним сеоским и другим малим библиотечким огранцима предано радили на популаризацији књиге и читања међу, углавном, тек описмењеним становништвом Србије.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: часопис *Библиотекер*, Бора Наумовић, сеоска књижница, награде у библиотечко-информационој делатности, Друштво библиотекара Србије / Библиотекарско друштво Србије.

С намером и упорном тежњом да „продре до најмање библиотеке”,¹ самим тим и до књижничара, запослених у многобројним мањим и малим провинцијским и сеоским библиотекама, како би се и они благовремено информисали о свим питањима, дешавањима и новинама од значаја за струку и делатност, и истовремено

¹ Архива Библиотекарског друштва Србије (АБДС), бр. 49 (2. јул 1948).

стручно усавршавали у границама својих могућности и потреба, часопис *Библиоџекар* је током првих тридесетак година свог постојања – пре но што су се редакције и уредништва, у складу с новим друштвеним оријентацијама и много снажнијим нагласком на професионализацији и теоретизацији, дефинитивно определили за стриктније научни, мање комуникативан прилаз библиотекарству – тражио начине да премости јаз између малобројних високообразованих библиотекара и далеко бројнијих књижничара без високе и више стручне спреме и без могућности да одлучније утичу на агенде и кретања у домену културе и струке. У друштву које је, макар на програмском нивоу, тежило смањивању свих класних разлика и неједнакости, па и оних које проистичу из драстично различитих нивоа писмености и образовања, самим тим и одговорности, и управе Друштва библиотекара Србије, и чланови редакција *Библиоџекара*, сматрали су да је неопходно да се успостави динамичнија и континуирана размена мишљења и увида између ауторитативнијих истраживачких и теоријских рефлексија и синтеза, регулатива, експликација и идеја с једне стране и, са друге стране, свакодневних, подразумеваних, практичних активности у домену популаризације и ширења књиге и читања, те непосредног рада с различитим групама корисника у различитим, али и веома неравномерно развијеним срединама, које међусобно нису увек довољно комуницирале, па се стога нису ни заиста узајамно разумевале.

Није, међутим, било лако пробудити и одржавати интересовање за заједнички стручни часопис, које би подразумевало и широко учешће библиотечких радника из свих крајева земље у његовом стварању и широки пријем вредности и стремљења која су се путем часописа имплицитно и експлицитно истицала и подстицала. Круг сарадника ширио се споро и неравномерно па су аутори прилога (а вероватно и њихови читаоци), и после више од две деценије постојања гласила, као и на почетку, били готово искључиво висококвалификовани запослени у неколико великих библиотека и сродних установа. Вести и сарадника из мањих библиотека скоро да и није било.² Међу предлозима и покушајима да се часопис учини занимљивијим и потребнијим за најширу стручну публику, као и да се анимирају колегинице и колеге из свих типова библиотека, без обзира на њихову величину и место у мрежи, био је и предлог да се више пише о награђеним библиотекарицама.³ И он је одражавао шире друштвене тенденције да се у свим врстама гласила портре-

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2,
год.
2024.

² Детаљније у: Виолета Стојменовић и Гордана Ђилас, „Библиотекар: 1948–1997”, *Библиоџекар* год. 65, бр. 2 (2023): 17–21. <https://doi.org/10.18485/bibliotekar.2023.65.2.1>

³ „Извештај о раду Друштва библиотекара СР Србије између петнаесте и шеснаесте скупштине: (4. 4. 1966 – 10. 5. 1968)”, *Библиоџекар* год. 20, бр. 3 (1968): 246.

тишу и интервјуишу не само управљачи и вође, већ и појединци с мањим квалификацијама, али вредни и пуни ентузијазма, „обични” посленици чије су заслуге видљиве и значајне на нивоу нижих сектора и јединица и који управо стога лакше и уверљивије могу да се представе као радни и идеолошки узор и примери пожељне праксе блиски циљној групи. И Друштво је очито сматрало да би се на тај начин и гласило библиотечких радника показало не само као колегијално већ и као противно дискриминацији колега по било којем основу, као отворено, такорећи инклузивно, и усредсређено на човека, не само као радника већ и као самосвојну личност.

Један од резултата споменуте одлуке јесте кратак, непотписани интервју са сеоским библиотечким радником и песником Бором Наумовићем из села Макца, поводом награде за најбољег сеоског књижничара у 1969. години, коју су му доделили Републичка заједница културе, Народна библиотека Србије и часопис *Расковник*.⁴ Објављени интервју са Бором, међутим, представља драстичну прераду оригиналних одговора,⁵ – текст је више него лекторисан и редигован, језик је синтаксички и стилски дотеран, усклађен са нормом, одговори скраћени или, једноставно, препричани тако да звуче ако не баш учено, онда свакако углађено и књишки, без икаквих примеса „нечисто” некњижевног говора. Разумљива је, наравно, потреба тадашње редакције и одговорне уреднице Љубице Којић да се човек који ради за књигу и на ширењу књиге, као изванредни љубитељ књига и читања, представи и као човек који одговара конвенционалној слици човека од књиге, као и да се „физиономија” часописа, коју је „красио” однеговани језик образованих људи, не нарушава – па ни зарад аутентичности. А можда је ту било и стида или пак бојазни да ће „сирови” формат редовним читаоцима *Библиоџекара* звучати гротескно и постати предметом поруге. Уосталом, жељено и планирано „подизање” кадрова у деценијама након Другог светског рата подразумевало је не само што ефикасније оспособљавање људи за делатности у експанзији, већ и подизање општекултурног и општеобразовног нивоа станов-

⁴ *Расковник* – часопис који је, као „часопис за књижевност и културу на селу”, 1968. године покренула дружина песника са села „Сунцокрет”. Уређивали су га Драгиша Витошевић и Владета Кошутић, истраживачи књижевности који су, уз саме песнике попут Добрице Ерића, највише допринели афирмацији и проучавању књижевног стваралаштва људи са села. После вишегодишњег прекида у излажењу, када га је 1980. преузела Народна књига, и ово је гласило постало само „за књижевност и културу” (као и толика друга). Исте године, и *Библиоџекар* је променио поднаслов, па је од часописа друштва постао часопис за теорију и праксу библиотекарства.

⁵ „Најбољи сеоски књижничар”, *Библиоџекар* год. 22, бр. 2 (1970): 152–153. Особа која интервјуише није наведена, док је питања послата Бори потписала, у име редакције, секретарка Бранка Поповић (АВДС, Редакција *Библиоџекара* бр. 5/70 (19. и 25. 2. 1970)).

ништва у целини, па треба приметити да је у истом броју *Библио-
текара* објављен и истраживачки рад о развоју и потребама библио-
отекарства на селу,⁶ у чијем се закључку инсистира, између осталог,
и на неопходној акултурацији па и урбанизацији мештана села, на
њиховом дословном „уздицању”, дакле. Такав је став наметнуо да
се, на пример, Борини „реворвераши”, као метонимија за вестерн у
књижевности и на филму, свугде замене термином криминалистич-
ки или криминални роман. „Народски” језик, са својим одступањима
од граматике и правописа, распричаност која губи синтаксичку
нит и која понеку реч измисли док другој измени значење, као и
„наивно” (у смислу наивне уметности) залажење у забран искреног
излива и превода емоција и сензибилитета у стилска онеобичења, за
културну и струковну елиту очито су били неприхватљиви. Толико
да се овакав „експеримент” више никада није поновио.

У наставку се, са готово 25 година закашњења, објављују ори-
гинални одговори Боре Наумовића, као и писмо које је управи
Друштва послао након посете Народној библиотеци Србије.⁷ Као
својеврсна студија случаја, сачувана преписка, у односу на објавље-
ни прилог, илуструје, између осталог, и један општији, чини се не-
искорењив а често амбивалентан, па и снисходљив однос стручне
елите према недовољно репрезентативним, самоукиим представни-
цима те струке као прегаоцима без чијег доприноса струка ипак не
може, као и начин на који се глас појединца присваја и прилагођава
за дискурзивно конструисање имплицитних модела, не само пона-
шања и делања већ и говора. Овога пута, сем неколико грубљих пра-
вописних грешака (које би можда отежале читање: неznam, дали) и/
или грешака у куцању – јер је Бора своја писма куцао на машини а
затим их руком исправљао – Борини текстови се преносе у целини,
без исправки и преправки, нелекторисани, заједно са песмама које
је Бора послао колегама у знак захвалности за пажњу коју су му по-
светили, а које до читалаца *Библиоотекара* тада нису стигле.

Доставља Вам се одговор на питања за часопис Библиотекар. Бора Наумовић, Макце, пош. Раброво.

1. Шта за Вас значи књига и од када другујете с њом?

Са основном школом имао сам да чувам и овце, о распусту по-
најчешће, у дружењу са књигом отпочињао сам да срећем све оно
које нисам имао међу дечацима мојих година, и свему другом које
ме је окруживало као малишана на селу. Отпочињао да ме привла-

⁶ Гвозден Јованић, „Књига у селу”, *Библиоотекар* год. 22, бр. 2 (1970): 125–141.

⁷ АВДС, Редакција *Библиоотекара* бр. 5/70 (19. и 25. 2. 1970) и АВДС, Редакција Библио-
текара бр. 6/71.

чи тај дотад мање познати свет јунака и доживљаја, и када сам доста касније као одрастао размишљао да се понајмање удаљим, било је касно, у књизи сам отприлике менталитетно пронашао све оно које нисам имао и могао у животу да пронађем на другој страни.

2. Како сте постали библиотекар и шта Вас је привукло библиотеци да у њој радите преко двадесет година?

Понајчешће сам се налазио у друштву више непознатог ђака онога времена, касније студента, који је са групом младих људи у 1936 год основао народну књижницу у Макцима, он ме је некако везивао и са првом колекцијом „Плаве птице”, са књигом Ловци вукова, злата,⁸ Кервуда, Киплинга, Ж. Верна и других, он ме је упознавао са послом књижничара, у 1946/7 години као да ме је завештао, да останем овде са људима и књигом све до сада.

3. После преко две деценије рада у библиотеци какво сте искуство стекли и шта можете рећи млађим генерацијама о књизи и библиотеци на селу?

Са пролазом година отпочео је да ме привлачи тај мали човек земљорадник, пожелео сам да у његовим домовима сретнем књигу, и у њему читаоца, где је прошлост гледано на село оставила све и свашта, понајмање писменост и књигу, тај ме је посао некако одушевљавао, и ако је сокацима презиран и исмејаван. Када ми је било понајтеже, имао сам храбрости да се нађем у одељењу усамљен са отвореним орманима, и отпочињао разговор са ћутљивим друговима који су ме окружавали, не знајући колико је потребно самоодрицања да ме приме у друштво мислилаца и саговорника.

За моје гледање до читаоца на селу доста се тешко долази пружити човеку књигу, везивати га за књижницу, створити код њега интересовање, да је заволи поред свакодневних послова на имању, и кога она као књига понајмање везује, поред свега другог што га окружује, и без по муке привлачи на трећу страну, колико треба јурити да га имаш, још више труда да га одржиш у окриљу, близини књиге.

Имајући у виду данашњи млађи свет, ако би рекао по мало у ери телевизије, очигледно се тешко задржава, и без размишљања много брже прилази реворверашу него и најпознатијем било нашем или страном писцу, бојим се да нам тај млади човек некако није испуштен, што уједно не значи да он мора да буде оно што смо били у своје време ми, јер време не чека, одлази, не запажавам ни овде интересовање, и да ли је довољно учињено да нам он не буде

⁸ Реч је о двама књигама, то јест о авантуристичким романима *Ловци вукова* и *Ловци злата* америчког писца Џејмса Оливера Кервуда, чије је илустроване преводе Геца Кон објавио у едицији „Плава птица: књига за младе и старе”, 1938. и 1939.

такав, што опет не значи да овде онде не сене, али више краткотрајно без неких већих устаљених навика.

4. Којим путем треба да крене библиотечки радник сеоске књижнице и шта очекујете од њега?

Рекли смо на који смо све начин ишли за читаоцем, желећи да имамо читаво село у кругу књижничке породице, имајући пред нама две ствари [-] човека и књигу, а то се није могло да учини преко ноћи, овде су године оставиле трага и потврду мукотрпног рада, радост је била подједнака огорчењу. Као да је само време пута људи створило читаоца, и ништа друго, који се већ данас у месту деле на активне и неактивне, са 25, [2]6 водећих одавде, по групама, интернационалаца, бродоломника, авантуриста, љубитеља НО [Народноослободилачког] рата, наших писаца, писаца наше прошлости, и осталог, на чије се интересовање за књигу у селу још и данас некако површно гледа.

Не знам колико је привлачан позив књижничара у месту, када прилике нису исте упоредо на једно време када сам се ја као земљорадник опредељивао за ово, књигу тамо у најшире масе, тамо где је кроз старину понајмање било, посао с доста менталитетног самоодрицања, не знам да ли постоји оправдања да се све ово и данас обавља без награде, плаћања, гледано на све данас. За мене је књижничар једно, магационер друго, ја сам за ово прво, уколико тај човек чита и труди се да познаје ствари ближи је успеху, рад са књигом није роба, усмена препорука за сеоског читаоца показала се код мене досад као најбоља, она је од сељака читаоца беспрекорно прихваћена. За читаоцем на селу треба јурити и када га већ имате онда се борити да не оде, везивати човека за књигу кога понајмање нешто везује и одржати га све донде докле време не учини своје, тек се тада може назрети успех, већ данас када га окружују многе ствари, и када се он понајбрже окреће свему другом понајмање књиги, а колико је тај посао захвалан и у самом селу нека кажу други.

Мене досад није нико упитао и ако сам провео толико време међу чисто читалачком публиком, можда би у разговору могли да пронађемо низ ствари које би обострано користиле, а верујте да би дошао па ма и о моме трошку, али ето, јер и ако је поднебље исто, средине и људи нису, на изглед доста разлике између сеоског живља, и градске цивилизације, село је овде још некако ниже, за љубитеља књиге и мало добре воље нема препрека, али и по мало лудачке човекове упорности.

5. Какву подршку очекујете од оснивача и месних друштвених организација?

О друштвеним организацијама у месту можда би понајмање

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2.
год.
2024.

рекао, уколко је реч о помоћи уздам се само у општину, јер лични интереси су у моме селу код руководећих људи у већини толико узели маха да је потиснуто све опште, упоредо на протекли период када је то све некако било другачије, и под доста тежим условима рада.

6. Шта мислите о помоћи коју би издавачке куће могле указати књижницама на селу?

Не знам што би' рекао о издавачким кућама, реворвераше да не сретнем и код њих, и још мање трговачке интересе и на књиги, гледано на њихову делатност уопште.

Поред ових одговора достављам Вам и ову слику која отприлике више и није тајна и ако је за ових двадесетак година и више и била.

Вискородна

Проневестане бројанице
заробљавају ми предвечерје
на видику црвенопуте
ластанице по дужима
опанци зарешеткани.

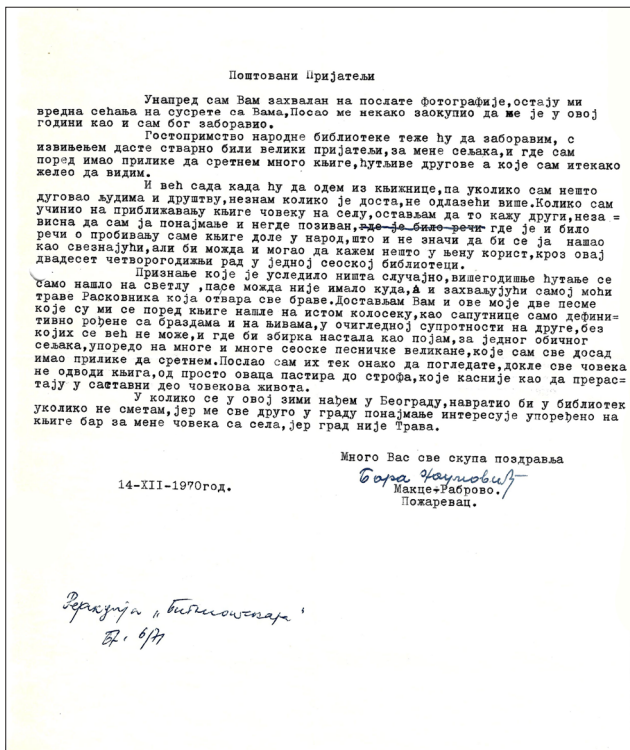
Укосницама јутра
гњиле ми жуте очи
да затетурам на пространствима
златокосих плетеница девојке
и оберучке загрлим, недрима
плаве дојке.

Класја ме врела уходе
осећам како ми малаксавају бедра
и понирем заљубљен свиралом
у развигорју твоје беле руке
на крилу златног инсекта
волим је што ми поткрада
рамена осмех багрема.⁹

⁹ С обзиром на то да је ова песма исте 1970. године и објављена, можемо констатовати да су и уредници књижевних часописа, или барем неки међу њима, донекле „дотеривали”, тачније исправљали сеоске уметнике и културне посленике, без обзира на то што је реч о деценијама правог процвата сеоског културног живота и јаке подршке стваралаштву на селу. Међу представницима те стваралачке струје био је и већи број сеоских песника, „Орфејџа” међу шљивама и на ораницама, како су их антологичари називали, чија се поезија објављивала не само у домаћој периодици и код домаћих издавача већ и у преводима. (О развоју сеоског песништва и покрету песника-сељака видети: Радмила Саратлић, „Писци сељаци”, у *Књижевни живот и unutrašnjosti Srbije*, пр. Vujadin Jokić, 121–165. Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, 1973). Сам Бора је до тада објавио

Ово је слика цветалог багрема у загрљају класале пшенице виђена мојим очима пре двадесетак година на мојој њиви.

Послаћете ми часопис за успомену, ако хоћете.
С извињењем уколико нисам боље ово написао.



Слика 1: Писмо које је Бора Наумовић послао Друштву библиотекара Србије, односно редакцији часописа *Библиошкар*, након посете Народној библиотеци Србије.

Поред „Високородне”, овог пута веома уредно откуцане на посебном листу папира, Бора је колегама послао и песму „Ја сам

неколико песама у чувеном *Расковнику*, с којим је сарађивао од првог броја, а заступљен је и у антологији *Предели њезије ситишких њесника*. Након тога, поред песама и прича објављених у часопису *Браничево*, објавио је и седам збирки, последњу (2003) као сопствено издање. Цитирана песма послата редакцији *Библиошкара* објављена је као једна строфа; поред других синтијних измена, и прелом стихова на неким је местима другачији, опанци су замењени ципелама, док је стих с двосмислено свиралом изостављен (*Предели њезије*, приредио Србољуб Митић (Пољаревац: „Браничево”, 1970), 14).

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2.
год.
2024.

Трава” (што објашњава последњу реченицу у писму захвалности).

Ја сам Трава

Нисам ли ја трава
земљин прапочетак пролазност
столећа, гранит ни утрина
ништавни прах света
који ме одводи храни уништава.

Са мојих извора протичу
два мора, поклонио би'
уморне очи планинским врховима
нека се престоје хумке
доста оружја
зуби вукова
никако да ме
мимоиђу без кавге.

Јато ждралова иза првог брда већ слеће,
тридесет и три
краљевића, безброј ветрова
што кажу птице, нисам ли ја
трава, са зеницом сунца.

Izvori:

Arhiva Društva bibliotekara Srbije

Literatura:

1. „Izveštaj o radu Društva bibliotekara SR Srbije između petnaeste i šesnaeste skupštine: (4. 4. 1966 – 10. 5. 1968)”. *Bibliotekar* god. 20, br. 3 (1968): 246. (na ćirilici)
2. Jovanić, Gvozden. „Knjiga u selu”. *Bibliotekar* god. 22, br. 2 (1970): 125–141. (na ćirilici)
3. Mitić, Srboljub (pr.). *Predeli poezije stiških pesnika*. Požarevac: „Braničevo”, 1970. (na ćirilici)
4. „Najbolji seoski knjižničar”, *Bibliotekar* god. 22, br. 2 (1970): 152–153. (na ćirilici)
5. Saratlić, Radmila. „Pisci seljaci”. U *Književni život u unutrašnjosti Srbije*, pr. Vujadin Jokić, 121–165. Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, 1973.
6. Stojmenović, Violeta i Đilas, Gordana. (2023). „Bibliotekar: 1948–1997”. *Bibliotekar: časopis za teoriju i praksu bibliotekarstva*, 65(2), 9–34. <https://doi.org/10.18485/bibliotekar.2023.65.2.1> (na ćirilici)

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2,
год.
2024.

Violeta Stojmenović
Bor Public Library
sloterdajk@gmail.com

BORA NAUMOVIĆ: A POET FORGOTTEN IN AN ARCHIVE

SUMMARY: Intending to prompt reflection on the mutual relations of library workers in unevenly developed environments and with various levels and types of qualifications, the paper provides an overview of two documents preserved in the archive of the Serbian Library Association. These documents are related to the portrayal of the awarded rural librarian Bora Naumović, a poet and agricultural worker, in the journal *Bibliotekar* (Librarian) in 1970. Bora's original responses to the questions of the *Bibliotekar* editorial team—which were so linguistically and stylistically altered for publication that Bora's distinctive 'voice' was entirely lost—along with a later letter and accompanying poems, could and should illustrate the attitude of the cultural and professional elite towards lower-qualified, even self-taught, unrepresentative colleagues and library workers, as well as towards the desired model of deserving professionals, constructed with normative language. This attitude continues to influence a contemporary reevaluation of individual and collective contributions to the profession. At the same time, this paper reminds the professional public of one among many forgotten or entirely marginalized librarians who, in rural and other small library branches closed and deemed unnecessary long ago, worked diligently and enthusiastically to popularize books and reading among the predominantly newly literate population of Serbia.

KEYWORDS: *Bibliotekar* (Librarian—journal of library science and librarianship), Bora Naumović, rural libraries, awards in librarianship, librarians, Serbian Library Association.

Примљено: 10. септембра 2024.
Прихваћено: 23. септембра 2024.

ПРИЛОГ

Наташа Алексић

УДК 02:929 Наумовић Б.

Народна библиотека „Вук Караџић” Велико Градиште

natasa.aleksic85@gmail.com

<https://doi.org/10.18485/bibliotekar.2024.66.2.9>

Кратка биографија Боре Наумовића

Велибор (Бора) Наумовић, од оца Светолика и мајке Милице, рођен је 1. 12. 1923. године у селу Макце, у општини Велико Градиште, где је и живео и радио.

У априлу 1947. године почиње да ради у сеоској Књижници у селу Макце, средом и недељом, потпуно аматерски, без формалног образовања, од ког је имао само завршену четворогодишњу основну школу.

Упорним радом на свом личном културном уздизању упознао је садржај сваке књиге ове сеоске библиотеке, а такође је добро познавао потребе и жеље читалаца у селу, којима је са сигурношћу препоручивао књиге за читање. Сам Бора је говорио како у његовом селу не постоји човек који не чита; од најмлађих до најстаријих, сви су били чланови библиотеке. У селу се водило и „такмичење” међу најактивнијим читаоцима, табла са именима била је окачена у Књижници, а такмичари у читању су записивани и смењивали су се у вођству.

Свој посао сеоског библиотекара Наумовић је две деценије обављао волонтерски, без икакве надокнаде, а након тога добијао је симболичну накнаду.

Срески савез културно-просветних друштава Среза рамског додељује му похвалницу за постигнут успех у раду у Књижници у Макцу за 1953. годину. За успешан рад на пољу ширења културе, а поводом 30 година рада Народне библиотеке у Макцу, Савет за образовање, културу и физичку културу Скупштине-општине Велико Градиште доделио му је диплому.

Круна његове каријере као сеоског библиотекара догодила се 1970. године, када је добио награду за најбољег сеоског библиотекара у Србији. Награду су доделили Културно-просветна заједница Србије, Народна библиотека Србије и књижевни часопис *Расковник*, када је, од 21 кандидата, Бора изабран уз образложење жирија да има велике заслуге у подизању интересовања за књигу у свом крају, као и у окупљању великог броја читалаца око сеоске библиотеке. Награда је била седмодневни боравак у неком од тада највећих културних центара, као и комплет књига и повеља.

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2,
год.
2024.

Осим страственог бављења библиотекарством, Наумовић је писао и објављивао поезију, а упоредо са свим овим бавио се земљорадњом.

Иза овог библиотекара, земљорадника и песника остало је објављених седам збирки поезије: *Српска земља* (1973), *Свети је земљи права* (1985), *Под звездом на сунце* (1987), *Листање бајрема* (1989), *Искрице проклетства* (1992), *Акройолски хоризонти* (1997) и *Чија дескућника* (2003).

Умро је 21. 10. 2008. године у Пожаревцу, а сахрањен два дана касније у свом родном селу Макцу, где данас постоји и улица која носи његово име.



Прикази

ВРЕМЕ БИБЛИОСКОПА

Ščerbinjina, Julija. *Vreme biblioskopa: savremeno doba u ogledalu književne kulture*, preveo s ruskog Andrij Lavrik. Beograd: Clio; Banjaluka: Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske, 2024.

Књига *Време библиоскопа: савремено доба у огледалу* библиокултуре ауторке Јулије Шчербињине обрађује широк спектар тема из сфере библиокултуре. Књига је подељена у четири поглавља, а сваки од њих посвећен је једном сегменту библиокултуре: први део књизи, други писцима и читаоцима, трећи књижевном стваралаштву и четврти књижевности и књижевној критици.

Полазећи од претпоставке, изнете у *Предговору*, да је „свака књига огледало свог времена (...) и лакмус готово свега што постоји у култури на свакој историјској етапи” ауторка се бави трансформацијом књиге у савременом добу са свих аспеката, почевши од формата књиге, дизајна, па до одабира наслова. У анализи сваког сегмента понаособ обрађене су актуелне тенденције, али није занемарен ни историјски аспект у мери у којој је то било потребно да се разумеју те тенденције. Ауторка даје детаљан преглед савремених формата књиге са циљем да увидимо најважнију намеру савремене културе публикавања, а то је полиморфизам, тенденција да се облик књиге мења и прилагођава укусу, а све са циљем да се остави утисак код потенцијалних корисника. Поред неовинтичне књиге, салонске књиге, партворка, книгле, поп-ап књиге, вимелбуха, фастбука, флипбука, флипбека, хибридне књиге, инди-књиге, арт-бука, ергодичке књиге и слично наћи ћемо и јестиву књигу, па и празну књигу.

Савремени изрази у сфери дизајна књиге, који би према традиционалном схватању требало да одражава хармонију између спољашњег облика и садржаја, такође сведоче о промени која се десила у сфери библиокултуре прошлости и садашњости: „некада

се већина изума односила на усавршавање самог процеса читања, а данас – на промену спољашњег облика књиге”. Данашњи дизајнери занемарују читање, а пажњу посвећују књизи као предмету, циљ је да књига буде што боље одвена, пошто „корице продају књигу”, па тако савремене књиге миришу, певају, говоре... Савремени дизајн прилагођен је схватању књиге као елемента ентеријера, предмета који се добро уклапа на полицама.

Насловљавање књиге данас такође је један занимљив феномен. Теорију Теодора Лесинга да добар наслов мора тачно да одражава садржај књиге заменила је теорија да је најбитније да се о књизи говори, да књига скрене пажњу на себе, да нађе своје место у комуникацијском простору, а то значи да се читалац нечим запрепасти, да се постигне ефекат изненађења, што се најбоље постиже необичним насловом.

И намена књиге је другачија, књига се данас може јести, књига може сијати, певати. Књиге се данас могу гледати уместо да се читају, док материјал за писање може бити и људско тело.

Посебна пажња посвећена је трансформацији библиотека и њиховом осавремењивању са циљем да се са ових установа скине стигма места где се налазе прашњаве полице са књигама, у којима раде „теткице” са класичним фризурама и озбиљним изразима лица. Представљене су разне манифестације које организују библиотеке да би популарисале књигу и читање, а које се одвијају у просторијама библиотека или изван њих. То су, према мишљењу ауторке, све уобичајене активности библиотека само одевене у ново рухо, дакле, понуђене у новом формату, што значи да су и библиотеке кренуле путем удовољавања захтевима новог друштва, али је питање да ли су то учиниле на ваљан начин. То се не дешава само путем нових манифестација попут библиомоба, библиоквеста, буккросинга и слично, него се то подилажење укусу, према мишљењу Шчербињине, огледа и у изградњи нових библиотека, пошто библиотека нашег времена жели да буде „налик на било шта”. Она сматра да „у наше време библиотека није само и није толико архив, похранилиште, центар знања, колико експериментална лабораторија, полигон за тестирање нових технологија, место самоафирмације библиотекара и читалаца”. Ауторка стога предлаже системску и критичку анализу нових начина популаризације читања и других облика рада са књигом – библиокритику као модерну дисциплину, чији је задатак да анализира и оцењује разноврсне библиотечке делатности.

Друго поглавље књиге посвећено је писцима и читаоцима и њиховој трансформацији у савременом добу, те феноменима пи-

ратерије, библиотерапије и библиофобије. Разматрају се различите врсте читалаца и наглашава савремена тенденција – библиоскопија, замена читања гледањем. Као најважнија вештина данас истиче се „вештина причања о књигама које нисте прочитали”, при чему су узајамне везе међу књигама важније него њихове индивидуалне особине, пошто су „најважнији за једну књигу њени суседи на полици за књиге”. Читалац постаје налик библиотекару који мора имати општу представу о књигама у свом каталогу, али није дужан да их баш све прочита.

Књижевност се повезује са другим сферама, чак и са гастрономијом, па се тако књижевност доручкује, дегустира, проглашава за укусну, сочну, лако сварљиву и слично.

Пиратерија је посебан проблем, који већина сматра тековинном интернет културе и ере опште доступности информација, мада нас ауторка, ипак, упућује да је овај проблем стар вековима и да је питање заштите аутора и ауторских права одувек било актуелно, а да је пиратерија феномен познат још из античке Грчке.

Ауторка се бави и феноменом данас веома актуелних копи-фајтера (оних који заговарају што већу слободу ауторских права) и копираста (оних који се боре за строго поштовање ауторских права), затим библиотерапијом као праксом за елиту, која је доступна само малобројнима, као и библиофобијом и њеним узроцима и последицама.

На крају овог поглавља закључује да је „читање увек ризично”, „читалац и текст су као двоје незнаца у закључаној соби, а таква ситуација је превасходно непријатна, у крајњој линији опасна и чак страшна” а „књига је место где се човек среће са самим собом”.

Трећи део посвећен је књижевном стваралаштву, које је „изгубило месијанску оријентацију и претворило се у грану лаке индустрије за производњу интелектуалних артикала”, пошто се књижевник више не посматра као културни делатник него као медијска личност, а његово представљање и понашање у јавности битније је него његово дело.

Главна дијагноза савремене књижевности је у томе да је превремено рођена и да је „недоношче”, пошто су главни принципи у производњи књига количина и брзина. Честа је појава да аутори мењају дела како би их прилагодили укусима данашњег корисника или да пишу на задате теме које им препоруче издавачи. Живимо у доба кад се појављују нови називи за писце (лонг-листер, шорт-листер и слично), а где стари називи (писац, аутор, песник) звуче архаично и изазивају подсмех. Овај ланац у производњи књижевног дела прати и читав низ нових занимања као што су аплоуде-

ри, стручњаци за рађање идеја, гоустрајтери, књижевни блогери, сторителери, унајмљени писци или како их данас зову креативни помоћници, књижевни секретари, уметнички уредници, рирајтери (прерађивачи туђих текстова) и тако даље.

Суштина је да публика стално жели нове производе, а „писац је органски срастао са системом потрошачке културе”. Управо то је разлог што је у порасту књижевно клонирање и плагирање које је присутно свуда око нас у свим сферама стваралаштва. Плагијати као и пиратерија постојали су одувек само што је то данас очигледније и једноставније, а казне су блаже у односу на прошла времена.

Ауторка се бави још једним феноменом који је посебно изражен данас – појавом деце-писаца, вундеркинда у списатељском свету. Ова појава такође није нова, али је сада израженија него икада раније. И иза ове појаве скрива се маркетиншка намера, деца не постају писци случајно, него сасвим свесно под диктатом својих родитеља. Занимљиво је запажање ауторке да је већина младих аутора из добро ситуираних породица, што нам намеће тезу да је покретач и овога тренда новац.

У четвртном делу ауторка се бави књижевношћу и књижевном критиком, анализирајући пут трансформације књижевне критике од почетака до данашњег времена и констатује да „савремена критика више не ствара око себе интелектуални простор и не обликује књижевни процес него се уграђује у већ постојећу сферу мисли и речи и опслужује ту сферу као нека индустрија у друштву суперпотрошача”. Анализира однос нет-критике и штампане критике, различите ставове према једној и другој, полазећи од претпоставке да књижевна критика симболично одражава социокултурно стање епохе јер сваки критичар, пишући критику у одређеном тренутку, даје осврт и на време у којем живи. Тако је класична критика 19. века била усмерена на читаоца у циљу васпитања, док је критика 20. века пребацила тежиште на писца у циљу усавршавања. Данашња критика је агресивна, непрофесионална, субјективна и без аргумената, често са елементима вулгарности, а ако се има на уму Пушкинова теза да „стање критике само по себи показује степен образованости читаве књижевности”, онда се са правом постављају питања о статусу књижевности уопште.

Ова књига о књигама и њиховој судбини у савременом добу, писцима, читаоцима, библиотекама и библиотекарима, књижевним критичарима, дизајнерима и многим другим новонасталим професијама развијеним у ери дигитализације говори о потпуној трансформацији и преласку на потрошачко друштво, које карактерише брзина, површност, повлађивање укусу, формални приступ,

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2,
год.
2024.

недостатак етичности, лутање. Све то изродило је библиоскопе као феномен данашњице. Посебно занимљива је судбина библиотека као традиционалних установа које су нагло кренуле у процес трансформације и помало се изгубиле у њему, а све са циљем да се позиционирају у друштву и прикључе се савременим тенденцијама.

Књига *Време дигиталне библиотеке* представља занимљиво штиво сваком читаоцу заинтересованом за промене које су се у дигиталном добу десиле у сфери књиге и свих пратећих делатности које се њоме баве. Књига обилује корисним примерима, бројним актуелним подацима, затим историјским и значајним корпусом нове терминологије у сфери библиокултуре, а као таква представља драгоцен извор за даља истраживања и студије.

ЈЕДАН ПОГЛЕД НА КУЛТУРУ СЕЋАЊА У БИБЛИОТЕКАРСТВУ

Култура сећања: медицина, биоетика, нацизам, етика у библиошекарству, прир. Драгана Михаиловић, Гордана Лазаревић, Драгана Столић и Сунчица Глишић. Београд: Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”, 2023.

Зборник радова са трибине *Култура сећања: медицина, биоетика, нацизам, етика у библиошекарству* приређен је у оквиру истоименог пројекта, реализованог у мају 2023. године у Универзитетској библиотеци „Светозар Марковић”, у организацији Драгана Михаиловић, Гордане Лазаревић, Драгане Столић, Сунчице Глишић и др Игора Живановића из Института за филозофију Филозофског факултета Универзитета у Београду. Повод за одржавање ове трибине је актуелна дебата о коришћењу научне публикације крајње спорног биоетичког статуса – *Айласа њојографске и примењене људске анатомије* Едуарда Пернкопфа, истакнутог члана нацистичког покрета, чији том поседује и Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”. *Айлас* је данас, скоро 80 година након његовог првог издања, прилика да се кроз осветљавање једног значајног историјског трага подсетимо како изгледа када наука, заслепљена идеологијом, престане да се обазире на људскост и морал. Иницијална идеја организовања ове трибине јесте отворено, научно утемељено промишљање на тему шта ова и њој сличне публикације значе, како се према њима треба односити, као и претресање кључних питања која овакво дело подстиче. Управо је у временима интензивних научних искорака, какво је и наше време, нарочито изражена потреба за преиспитивањем: да ли је напредак науке, уз предности које из тога произлазе, циљ којим могу да се оправдају нечасна и нехумана средства?

Зборник *Култура сећања*, опремљен брижљиво одабраним илустрацијама, садржи девет прилога учесника трибине, наших

еминетних стручњака у области етике, медицине, историје, антропологије, као и посленика библиотека и сарадника Центра за промоцију науке Републике Србије, који у ширем контексту разматрају ову проблематику. Од историје, посебно периода Другог светског рата и Холокауста, преко медицине и биоетике, односа према мртвом телу током наше историје, сагледавања развоја атласа у контексту идеала научне објективности, све до улоге библиотека и њихове мисије у очувању и преношењу сведочанстава прошлости, искрсава поводом *Аџласа* широки спектар тема.

Контроверзни историјат Пернкопфовог *Аџласа* предочавају радови „Нацистичко наслеђе у библиотеци: *Аџлас џојојрафске и џримењене људске анаџомије* Едуарда Пернкопфа” филозофа Игора Живановића и „Човек као употребна вредност или врхунац дехуманизације” историчара Милана Кољанина. Аутори осликавају мрачну биографију Едуарда Пернкопфа, тадашњег декана, а потом и ректора Медицинског факултета у Бечу, који се активно залагао за еугенику, заштиту аријевске крви, програм еутаназије болесних и хендикепираних и који је учествовао у прогону својих колега Јевреја и политичких противника нацизма. Они износе мрачно порекло илустрација (начињених на основу тела жртава нацистичког терора, међу којима је било око 7000 лешева фетуса и деце), али и објашњавају како је ова књига доспела у наше библиотеке у време немачке окупације, која је снажном пропагандном апаратуром, контролом издаваштва, забрањивањем књига или оваквим донацијама, настојала да преобликује интелектуални и духовни живот Србије сходно својој идеологији. У широј историјској реконструкцији контекста, у којем је настао овај *Аџлас*, Кољанин се осврће на генезу таквог погледа на свет и људски род у којој је медицина имала једну од главних улога – социјалдарвинизам „који је непосредно утицао на настанак еугенике”. Игор Живановић подсећа да је с обзиром на предочено порекло Пернкопфовог *Аџласа* и осетљиво питање његовог коришћења са моралног аспекта, предлог Универзитета у Бечу и Унескове катедре за биоетику, упућен библиотекама широм света, али и приватним колекционарима, да се свим примерцима тог атласа дода биоетичка напомена и упутство за коришћење. Будући да један том Пернкопфовог *Аџласа* Универзитетска библиотека „Светозар Марковић” поседује у свом фонду, *Аџласу* је, захваљујући Живановићевом ангажовању, прикључена биоетичка напомена у форми прилога, којом се скреће пажња свим потенцијалним корисницима ове публикације на научне информације које не испуњавају највише етичке стандарде. Она је објављена и у зборнику као прилог уз његов текст.

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2,
год.
2024.

Сходно поводу овог скупа, рад „Кратка историја анатомије и анатомских атласа” академика Радоја Чоловића и др Наташе Чоловић пружа увид у успостављање анатомије као научне дисциплине, дотиче се односа цркве према дисекцијама људског тела, који се мењао кроз историју, подсећајући на допринос ренесансних уметника у изучавању анатомије (који су не само похађали часове анатомије већ и сами изводили дисекције) и указујући на пресудну улогу анатомских атласа у развоју медицине. У историјском приказу истраживања људске анатомије аутори захватају импозантан временски распон, од старог века до данашњих дана – од проучавања анатомије човека на основу дисекције животиња (оних чија је анатомија, како се мислило, најближа човековој), преко дисекција тела злочинаца и оних које су у сврху подучавања студената примиле форму јавног догађаја или спектакла, до установљења закона којим су регулисане анатомске дисекције. Текст читаоца упознаје са детаљима из истраживачке праксе знаменитих личности историје медицине који су уско везани за етичка питања о којима се расправљало на скупу.

Доценткиња на Медицинском факулету у Београду (Катедра за биоетику) Вида Јеремић Стојковић пружа историјску анализу медицинских експеримената на људима у којима је повређивано достојанство испитаника у раду „Етика медицинских истраживања и примена резултата неетичних истраживања”. Указујући да сурови нацистички експерименти вођени идеологијом расне чистоте (попут експеримената на близанцима, углавном деци која су у Аушвицу завршила из различитих делова централне и источне Европе) нису куриозитет у нашој историји, ауторка наводи биолошке експерименте јапанске тајне јединице 731 у североисточној Кини, студију у Јеврејској болници за хроничне болести у Бруклину 1964, као и студију у Таскигију у Алабами, спроведену у организацији Владе САД, која је трајала чак пуних 40 година (1932–1972) или у Вилоубруку код Њујорка, државној школи за децу са сметњама у развоју (1956–1980). Управо због чињенице да су медицинска истраживања на људима дала важан допринос развоју медицине, увећала моћ лечења болести и спасила милионе живота, али и неретко носила са собом разне злоупотребе и кршења људских права попут поменутих, текст се осврће и на установљење етичких смерница за спровођење истраживања на људима (Нирнбершки кодекс, Белмонтски извештај из 1979. године, Хелсиншка декларација Светске медицинске организације, која је данас најшире прихваћен скуп етичких принципа за истраживања на људима). Када је реч о односу према резултатима експеримената, спровођених у наци-

стичкој Немачкој, напомиње се став једног броја истраживача да никада, ни под којим условима, не смеју бити коришћени ни публиковани. С обзиром на огромне технолошке могућности које су данас на располагању у медицинским истраживањима, ауторка упозорава да је „неопходно новим генерацијама истраживача усадити свест о томе да циљ не оправдава средства када су људски субјекти у питању и да никад не смеју жртвовати права човека зарад научног прогреса или личне промоције”.

Зборник садржи и радове који се на општији начин баве етичким и научно-филозофским проблемима. Текст „Етика научних истраживања” др Срђе Јанковића пружа драгоцен преглед важних моралних дилема везаних за научно истраживање, не ограничавајући се на она истраживања која директно повређују људска права испитаника, већ скреће пажњу и на горућа еколошка питања. Јанковићев рад даје критички поглед на сцијентизам као „идеолошко изопачење науке”, на проблеме науке у доба неоколонијализма и дотиче се распрострањеног феномена псеудонауке. Иван Умељић из Центра за промоцију науке, у тексту „Научни атласи: између епистемологије ока и научног сопства” скреће пажњу на комплексан проблем научне објективности, позивајући се на тезе које заступају историчари науке Питер Галисон (Peter Galison) и Лорен Дастон (Lorraine Daston), у књизи *Objectivity*, који историју објективности излажу управо кроз слике из научних атласа. Сходно томе, у раду су представљене три форме објективности: „истина према природи”, „механичка објективност” и „тренирано расуђивање”.

На есејистички начин етичар Јован Бабић приступа теми „Зло, ново и старо”, излажући упечатљиву анализу проблема зла, тзв. „обичног зла”, чистог и доктринарног зла и могућности избора зла, као метафизичке претпоставке постојања слободе. Бабић упозорава да је неопходна крајња опрезност у именовану и дефинисању зла које је не само комплексно, већ и потенцијално ризично, у моралном, политичком и историјском контексту. Тај ризик огледа се, по речима аутора, између осталог и у именовану нових зала старим именима, што спречава да се нова уоче и схвате и да се са њима озбиљно и одговорно суочи, а то по инерцији води у нове катастрофе.

„Када и како је тело постало ђубре?” предочава истоимени рад антрополога Александре Павићевић, која из ове перспективе разматра културу односа према мртвом телу и промене посмртних ритуала кроз историју. Поднаслов овог текста, „цртице из антропологије модерне кремације”, скреће пажњу на савремени приступ мртвом телу који се суштински разликује од спаљивања мртвих

у претхришћанским културама, осветљавајући његову идеолошко-политичку, филозофску, економску, еколошку, хигијенску и религијску позадину. У историји модерне кремације ауторка уочава два паралелна процеса: са једне стране развијање презира према мртвом телу и настојање да се и сама чињеница смрти потисне, а са друге, тренд фаворизовања младог, лепог и негованог тела.

Заокружујући тему овог научног скупа, текст „Етика у библиотекарству: вековима против цензуре” библиотекара саветника Вуке Јеремић усмерава пажњу читаоца на иницијални проблем – како се институционално поставити према контроверзној грађи у фондовима библиотека, кроз разматрање међусобног односа отвореног приступа и цензуре. Увид у сажет историјат цензуре од антике до данас сведочи да је она присутна не само у диктаторским режимима, већ и у демократским уређењима и прокламованој слободи мишљења. Због неодговарајућих политичких, религиозних или етичких конотација, на црним листама нашла су се дела најеминентнијих светских писаца, попут Гетеовог *Верџера*, Бодлеровог *Цвећа зла*, Џојсовог *Уликса*, Замјатиновог романа *Ми*, Орвелове *1984*, *Дневника Ане Франк*, Керолове *Алиса у земљи чуда*, дела Жида, Золе, Солжењицина, Томаса Мана и многих других, а та судбина није заобишла ни *Библију* и *Куран*. У осврту на цензуру у нашој земљи, ауторка подсећа да је комунистичка власт, у послератним периоду, за народне непријатеље прогласила највеће српске интелектуалце и књижевнике тог доба: Слободана Јовановића, Јована Дучића, Симу Пандуровића, Тина Ујевића, Милоша Црњанског и друге, док су у каснијем периоду били цензурисани Добрица Ћосић, Жика Павловић, Антоније Исаковић, Слободан Селенић, Драгослав Михајловић, Матија Бећковић, Никола Милошевић итд. У раду се указује и на онај облик цензуре, карактеристичан за савремено доба, који Салман Ружди назива „безумном цензуром”: постхумно преуређење књига, односно измене наслова књига и ревидирање оригиналних речи аутора (попут оријентално, цигани, урођеници у делима Агате Кристи), сходно императиву „политичке коректности”. У контексту библиотечке праксе, поред отворених облика цензуре, ауторка скреће пажњу на оне који се углавном превиђају – нове облике цензуре попут технократско-финансијске контроле, која строгим лиценцама често онемогућује слободан и равноправан приступ информацијама, не заобилазећи ни неоправдано занемарено питање избора докумената за дигитализацију. Обиле значајних информација предочених рафинираним критичким пером ауторке доприноси значају проблематизовања ове теме знатно шире од оквира библиотечке праксе.

Према речима рецензенткиње др Еве Камерер, доценткиње на Филозофском факултету Универзитета у Београду, која је као први читалац имала увид у концепцију и садржај зборника *Култура сећања*, „сваки од текстова представља вредан допринос разумевању једног веома сложеног скупа проблема, који осим теоријског интересовања код читаоца изазива и интензивну емотивну реакцију”. Уредници полажу наде да ће зборник, захваљујући компетентном, научно заснованом разматрању ове комплексне теме, бити од значаја за будућа истраживања, као и да ће омогућити истраживачима и данашњим корисницима библиотека формирање одговорног поступања у научно-истраживачком раду, односно примереног односа према оваквој проблематици. Другим речима, да на постављено питање – *Да ли дисције користишили научну публикацију за коју знајте да је настала на нечасан начин, колико јој да вам је њен садржај корисан* – можемо да пружимо конзистентан, аргументован и морално неспоран одговор. У овом контексту, примерено је подсетити се речи професора Јована Бабића да је управо „образовање прва инстанца уношења реда у свет. Од његовог квалитета зависи квалитет поверења у свет, па онда и квалитет живота”.

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2.
год.
2024.

ХРОНИЧНО ПРИСУСТВО ВОЉЕ

Летопис Матице српске: уреднички програми, приредили Душан Иванић и Светлана Милашиновић, Матица српска, Нови Сад, 2024.

Књижевни часописи су као људи. Имају свој почетак, своје успоне и падове, свој зенит и свој крај. Ако имају среће и памети, временом стекну своју физиономију, карактер, стил и укус, коначно: своје разумевање света. *Летопис Матице српске* не уклапа се у ово поређење бар по једном: његов крај се ни изблиза не назире. Након невероватних двеста година постојања и даље је у одличној форми: излази редовно, окупља квалитетне сараднике и привлачи пажњу јавности. Његов сјајни јубилеј подстакао је Матицу српску да објави нека важна и занимљива издања: једно од њих је свакако и књига *Летопис Матице српске: уреднички програми*, коју су заједнички приредили професор Душан Иванић и Светлана Милашиновић. У књизи су сабрани уводници, уреднички програми, осврти и опроштајни текстови укупно осамнаест *Летописових* уредника.¹

Уреднички програми обично сјајно звуче на папиру, али у пракси се често не остварује све оно што је замишљено и разрађено у теорији. Разлози за то су бројни. Понекад уредници свесно или несвесно изневере зацртани програм или неке његове делове. Чешће се деси да сама књижевна и друштвена реалност принуди уреднике да се разиђу са прокламованим идејама и принципима

¹ Доносимо њихова имена, уз навођење периода у којима су вршили уредничке мандате: Георгије Магарашевић (1824–1830), Милош Светић (књижевно име)/Јован Хаџић (1830–1831), Теодор Павловић (1832–1841), Јован Суботић (1842–1847; 1850–1853), Јаков Игњатовић (1854–1856), Јован Ђорђевић (1858–1859), Антоније Хаџић (1859–1869; 1876–1895), Милан Савић (1896–1911), Тихомир Остојић (1912–1914), Радивоје Врховац (1930), Тодор Манојловић (1931), Живан Милисавец (1946–1957), Младен Лесковац (1958–1964), Александар Тишма (1969–1973), Димитрије Вученов (1974–1979), Бошко Ивков (1980–1991), Славко Гордић (1992–2004) те Иван Негришорац (2005–2012).

те учине мање или веће компромисе, или једноставно услед неприхватљивих околности напусте уредничка места. О томе нам у великој мери говори ова књига: о важним, мање или више прогресивним, али свакако афирмативним идејама које су многи књижевни и културни ентузијастички покушали спровести у јавности свог времена када су се прихватили уређивања *Лейбойиса*, и у тим намерама су постизали различите успехе. Често се дешавало да се најотворенији, најтолерантнији и најпрогресивнији уредници, чији су програми били најконкретнији и најјаснији, нису дуго задржавали на уредничким местима *Лейбойиса*. И о томе нам говори ова књига: *Лейбойис* је увек био часопис средњег пута, врло одмерен, врло опрезан, врло скептичан према новинама, склон сигурним и провереним решењима и изборима, дакле прилично конзервативан часопис, допало се то некоме или не. Ако је и било уредника нешто храбријих и либералнијих, они су за такву уређивачку политику морали имати подршку у Матици, али и ван ње, иначе једноставно не би опстали. Матичино и *Лейбойисово* неписано гесло увек је било: *Ти се љрилатођаваш нама, а не ми тшеди*. Наравно, и Матица се прилагођавала друштвено-историјским околностима и никада није била некаква херметична установа, имуна на савремени историјски тренутак. У супротном не би опстала све до данас. Ипак, чини се да је некакав, макар и прећутни консензус између уредника *Лейбойиса*, Матице и тренутних друштвених сила увек морао постојати. *Неухвайљива умејносћ балансирања*, рекли бисмо, песнички расположени.

Кренимо редом, хронолошки: Ђорђе Магарашевић, један од покретача *Лейбойиса* и његов први уредник, далеке 1824. године, у свом уводном, програмском тексту одређује принцип: „никога не увредити, но свима што више ползе [користи] принети”. Он је у књижевном смислу, речником популарне психологије, био *people pleaser*: онај који свима удовољава, а никоме се не замера. Оваква позиција је изнимно тешка и незахвална, јер у настојању да свима удовољиш, заборављаш на себе, своје потребе и принципе, па тешко можеш афирмисати своје ја те изградити аутентичну личност. Ваљда је то била филозофија и физиономија *Лейбойиса* и Матице на самом почетку: тражити себе кроз удовољавање другима. Вероватно није ни могло другачије. Милош Светић [Јован Хацић] 1830. године већ покушава да систематизује *Лейбойисову* делатност тако што формира три веће рубрике: *Изводи* (о славенском народу и језику); *Производи краснословни* (стиховне творевине, писма, прилози за забаву и образовање); као и *Смесице* (кратки извештаји о књижевним догађајима и новим књигама). Оваквим уређењем *Ле-*

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2,
год.
2024.

тійоиса, Хацић настоји да изгради часопис који ће бити занимљив и образованом слоју, и широј публици, јер ће понудити разноврсне, поучне и информативне, али и забавне садржаје. „Предговор” Теодора Павловића из 1832. прожет је патетиком, склон родољубивом заносу па зато обавезује писце и часопис на служење српском роду те истиче значај *Лейтійоиса* за развој националне књижевности и науке. И Павловић се залаже за равнотежу између поучних и забавних прилога, у жељи да привуче и задовољи различите читалачке слојеве.

Са Јованом Суботићем почиње нова фаза у развоју *Лейтійоиса*: у свом „Предговору” из 1842. Суботић се труди да детектује потешкоће чијим би превазилажењем унапредио часопис и додатно га приближио публици. Он истиче важност хонорарисања текстова како би се привукли квалитетнији сарадници и тако поправио квалитет прилога, као и целокупног часописа. Уопште, он примећује колико је важно да у рад *Лейтійоиса* буде укључено што више *приложника*, али констатује да журналистика одвлачи писце и потенцијалне сараднике од *Лейтійоиса*. Једноставно, за већи квалитет часописа потребна су значајнија материјална средства. Већ тада Суботић правилно схвата да квалитет и развој једне књижевности и културе великим делом зависи од финансијских улагања. Затим примећује да *Лейтійоис* највише купује средња класа, а најмање учени слој. Исказује високу свест о друштвеној и класној физиономији *Лейтійоисове* публике и њеном укусу те закључује како садржај *Лейтійоиса* треба прилагодити публици. Зато он уводи новелу као жанр, који одговара укусу шире публике, те објављује преведене новеле, али и српске новеле – чиме покушава додатно да привуче и женску публику. Суботић се трудио да разноврсним садржајем испуни зацртани програм: он форсира историјске чланке, споменице, чланке о српском језику, књижевноисторијске и књижевнотеоријске текстове, преводе поезије итд. Код њега примећујемо два висока уредничка принципа који у пракси могу бити тешко спојиви: обраћати се свим слојевима читалачке публике, а у избору прилога бити пажљив и избирљив. Суботић пред себе поставља заиста тежак задатак: остваривати високе естетско-научне захтеве, а истовремено издавати популаран и комерцијалан часопис.

Једна од чувених изјава у низу програмских текстова Јакова Игњатовића, објављиваних током 1854. године, јесте његова притужба на индиферентност и апатију учене српске класе која не помаже довољно *Лейтійоис*, односно не учествује у његовом стварању. Игњатовић је још један у низу уредника који сматрају да *Лейтійоис* нема довољно *приложника*. Зато нема довољно квалитетних при-

лога па се ни зацртани програм не може испунити. Велики српски романсијер тражи од јавности да не суди престрого, јер су потешкоће са којима се уредници сусрећу попрличне. На пример: како из летаргије и апатије извући тадашњу српску интелигенцију? Уредник је принуђен да ради са оним што има, покушавајући да створи боље услове како би што верније остварио своју визију. Зато Игњатовић резонује реално и скромно: „Из мањег ка већем тежити”. Игњатовић још једном исправно примећује да је тешко посветити се књижевности јер она изискује труда и времена, а мало враћа назад, пре свега у материјалном смислу. Он се с правом пита колико у том тренутку квалитетних књижевника има српска књижевност. Затим: зашто у ученој класи нема много људи који би се жртвовали за књижевност? Учен човек би се радо посветио књижевности када би у њој видео некакву корист за себе – Игњатовић увиђа и значај мотивације, у овом случају материјалне, за бављење литературом. Често је спољашњи мотив много снажнији од унутрашњег, чак и код учених људи. Када би се публика проширила, могла би осигурати бољи положај књижевника. У недостатку професионалне књижевности, публика пада у дилетантизам – дилетантска класа у том моменту одржава литературу и од ње зависи њен опстанак. Игњатовић се такође залаже за толеранцију у књижевној критици. Строга критика застрашује талентоване почетнике, док их толерантна и одмерена охрабрује. Невероватно је колико су Игњатовићева запажања сто седамдесет година касније и даље свежа и актуелна, и како би се лако могла применити и на данашњи књижевни живот.

Још један врло толерантан и либералан *Лейтхойсов* уредник, истовремено и широкогруд и рационалан, био је Јован Ђорђевић. У свом „Предговору уредниковом” из 1958. године, он износи низ врло занимљивих запажања и идеја. Сматра да су три чиниоца од којих зависи успех *Лейтхойса* – уредник, приложници и књиге. Није добро често мењати уреднике, јер то утиче на сталност *Лейтхойса*, отежава научно образовање и практично увежбавање уредниково. Ђорђевић се дакле залаже за континуитет: неопходан је сталан уредник са пристојном платом, који би се посветио само уређивању часописа. Занимљива је опаска како је *Лейтхойс* често давао шансу млађим књижевницима, чак и по цену квалитета – чини нам се да је то данас ређи случај. За добре прилоге треба труда и времена, па је за њих потребна и награда – ову тезу као да смо већ негде прочитали. Коначно, књиге: уредник треба бити упознат са струком и темама које се обрађују у *Лейтхойсу*, зато Матица треба преузети на себе набавку књига из српске и словенске историје,

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2,
год.
2024.

културе и књижевности. Ђорђевић се пита да ли је боље објавити лош књижевни оригинал на српском језику или добар превод квалитетног дела на страном језику, закључујући да је понекад корисније узимати из других књижевности јер се тако унапређује домаћа. По њему, *Лейбойс* не може бити строго научни часопис јер ће изгубити добар део публике, превасходно окренуте књижевности. Поред тога, начин писања мора бити близак народу, односно популаран. Затим, Ђорђевић се залаже за језичку толеранцију, не желећи никоме да намеће своја језичка уверења, обећавајући да ће свачији прилог штампати без промене. Закључује да Матица мора напредовати јер њен задатак је живот, а не мртвило. Ипак, он се није дуго задржао на уредничком месту, тек годину или две. Изгледа да његове идеје нису наишле на разумевање одређених кругова. Приређивач Душан Иванић у напомени наводи како је Ђорђевић напустио *Лейбойс* због сукоба „с кругом конзервативаца око Матице, који су се противили правописној модернизацији и уредничким замашним књижевним плановима”.

Антоније Хаџић је најдуговечнији уредник *Лейбойса*: његова два мандата укупно су трајала 29 година. Он вероватно неће бити упамћен по неком посебном уредничком програму, већ по чињеници да је водио *Лейбойс* у тешким временима за Матицу, оптерећену крајње изазовним односима са аустроугарским властима, уз недостатак финансија и људства. Понекад је већи подвиг само издржати на једном месту толике године него покушати спровести одређене идеје и програме. Милан Савић у својим програмским текстовима, „Приступу” из 1896. и „Програму *Лейбойса*” из 1901, признаје поезији општечовечански карактер, те поздравља смену књижевних епоха и праваца јер схвата да је промена у животу, па и у књижевности неопходна. Он дефинише *Лейбойс* као књижевно-научни повремен зборник и наводи шта све улази у њега: од прилога из историје и културе Срба, преко мемоара, путописа и биографија, белетристике, до књижевне критике и књижевних прегледа. Тихомир Остојић у „Приступу новог уредника” из 1912. критички примећује да *Лейбойс* са реформама које одговарају духу времена обично касни. По њему, то се дешава због опште културне заосталости друштва, слабе стручне спреме наше интелигенције, недовољних материјалних средстава и неспособности уредника да се прилагоде духу времена. Остојић затим даје опширан и бескомпромисан преглед *Лейбойсове* историје и уредничких програма, не штедећи уреднике и њихове одлуке, посебно хвалећи Суботићев *Лейбойс* због оригиналности и актуелности. Затим тврди да *Лейбойс* све више постаје израз средине, постаје гласило тежњи и

идеала оних који воде наше друштво, а који се осећају с друштвом као једно. На крају нуди четири уређивачка принципа: што чешће залазити у публику; што краће и занимљивије писати; обухватити друштвени живот, науку и књижевност; поклањати пажњу домаћој и иностранј белегристици.

У складу са идеологијом нове државе, Југославије, Радивој Врховац у својим програмским текстовима, „Наука и живот народни”, из 1921. године, и „За духовно јединство”, из 1930. године, позива на сарадњу међу Словенима, а посебно међу Југословенима, да би се словенски народи боље познавали. „Али како да будемо добри Словени, а да пре тога нисмо добри Југословени?”, пита се Врховац. Тодор Манојловић у свом есеју „Традиција и доктрина”, из 1931. године, истиче како је *Лейхойис* имао своју традицију, али никада доктрину или идеологију, није био поборник неког одређеног књижевног правца или програма, већ једно литерарно и просветно гласило, у најширем и најслободоумнијем смислу речи, које је окупило „све наше духовне раднике, песнике, писце, мислиоце, научнике, у једину највишу сврху стварања једне националне књижевности и националне културе уопште”. *Лейхойис* је био широкогруд и пун разумевања за сваку новост и промену, али никада није био револуционаран и екстреман, као што никада није био доктринаран или реакционаран. Врховна начела *Лейхойиса* су разноликост у јединству, пуна индивидуална слобода у оквиру закона и напредност на основу традиције. По Манојловићу, југословенство и свесловенство су иманентни програму Матице и *Лейхойиса* јер су његови ступци увек били отворени за хрватске и словеначке писце. Он истиче да су *Лейхойис* и Матица стварањем наше новије књижевности извршили „један капиталан национално-културни подвиг” и закључује да велики писци својим нацијама дају много више него политичари и војсковође.

Након завршетка Другог светског рата, владају нешто другачије прилике. Нови уредник Живан Милисавац, у свом уводном тексту „Тражење и сналажење: пред обновом културног рада”, из 1946. године, верује у могућност учешћа народних маса у изградњи науке. Он сматра да музеј, библиотека и *Лейхойис* треба да буду прилагођени потребама данашњице. Има велика очекивања од Библиотеке Матице српске сматрајући да треба да се модернизује и постане централна библиотека Војводине. Да би *Лейхойис* заживео, треба и Матица да прерасте у жив културни центар који би се повезао са публиком, са ширим слојевима народа. Милисавац дакле верује у популаризацију културе, у њен народни карактер. Он истиче да су „мртве” године у Матицином раду падале у време

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2,
год.
2024.

самозадовољства, у време илузија да је све постигнуто и да је довољно ићи утрвеном стазом прошлих деценија. На крају, Милисвац позива књижевнике, културне раднике и широке народне масе да учествују у изградњи Матице као регулатора културног живота Срба у Војводини. У уводнику Младена Лесковца, из 1958. године, гесло које у пар речи описује историју *Летњојиса* гласи: „Недостајало је много тога, никада није недостајало добре воље”. Лесковчев уводник могао би се приказати кроз низ оваквих језгровитих, елиптичних парола које описују ситуацију са *Летњојисом*: „Намере увек оптималне, резултати увек релативни”; „Не обећавати ништа, реализовати што се више може”, итд. Лесковац истиче како *Летњојис* не треба водити по кратким путевима литерарних струјања дана, али и он може рећи своју живу и савремену реч. На крају, изражава се намера „да *Летњојис* не буде само традиција, него и живи, витални фактор културе наше речи и језика”.

Александар Тишма у свом уводнику „О уређивању *Летњојиса*”, из 1962. године, каже да се *Летњојис* обраћа целом српскохрватском и југословенском књижевном подручју, па није ни чудо што је својим ауторитетом покренуо анкету о јединственом српскохрватском правопису, а ту анкету после развио у Новосадски договор о уједначавању хрватског и српског правописа. За Тишму, *Летњојис* плови некаквим средњим путем, тежи више за литерарним квалитетом него за актуелношћу. Следи закључак да *Летњојис* „остаје засад, литерарни часопис са мало неодређеним кругом сарадника, мало уздржан, конзервативан, а само повремено и местимично прошаран пробојима у ширину живота, који представља једину здраву храну литературе.” Димитрије Вученов, поводом 150 година часописа, у свом тексту „’Летопис’ у временима и времена у ’Летопису’”, из 1975. године посматра *Летњојис* истовремено и као историјски и ванвременски феномен. За њега, то је публикација у којој су се огледали многи историјски тренуци, али и која својим значајем превазилази историјски тренутак у којем настаје – *Летњојис* је спој традиције и савремености. Бошко Ивков у свом уводнику „Програмски смер ’Летописа Матице српске’ у наредном периоду”, из 1980. године, залаже се за отварање часописа према књижевности Војводине, Југославије и света, афирмацију уметничке зрелости, хуманости и друштвеног напретка, а против јаловог књижевног традиционализма, културног конзервативизма те идеолошке регресије. Затим се наводи да ће се *Летњојис* чувати национализма и регионализма, програмске ускости и затварања, генерацијских подела и уредничког монополизма. Неговаће књижевну критику и теорију писану комуникативним језиком – заступаће критику од става, ону која

се изричито изјашњава о вредности дела. Шириће круг сарадника, подстицаће сучељавања и конфронтације књижевне и научне мисли. Богатиће ликовно-графичко лице часописа и радити на увећању тиража и дистрибуцији. У сваком случају, уреднички програм Бошка Ивкова одише ентузијазмом, толеранцијом, отвореношћу, политиком укључивања и демократичности, политиком комуникације са публиком, те жељом да се унапреди књижевни живот у Матици српској, Новом Саду, Војводини, па и шире.

Текст Славка Гордића „Једна ’Летописова’ деценија”, из 2000. године, није класични уреднички програм већ пре свега књижевноисторијски осврт на *Лейхойис* Живана Милисавца и Младена Лесковца из педесетих година прошлог века. По Гордићу, *Лейхойис* показује у том периоду упечатљиву самосвојност, црту непредвидивог, каприциозног, па и бизарног тематског или вредносног преферирања. Затим наводи да се *Лейхойис* у том периоду отворио за широк спектар тема, а занемарио главне области свог интересовања: оригинално књижевно стварање, као и преведену поезију и прозу. Приметни су амбиваленција и балансирање: од бизарног сваштарења до прилога високе вредности и изразито профилисане уређивачке политике. Гордић је тек благо наклоњен тадашњој *Лейхойисовој* критици и неповерљив према данашњој – помало му смета претерана суздржаност и хладноћа *Лейхойисових* критичара тог доба, али и немање мере у похвалама данашње критике. Аутор очигледно жуди за мером и складом, али је тешко проналази како у прошлости, тако и у садашњости. Гордић није презадовољан ни рубриком за светску књижевност, али склон је да похвали и добре моменте. Такође воли да цитира наводе из појединих есеја, истичући да су неки светски књижевни теоретичари писали специјално за *Лейхойис*. Аутор истиче да је тадашњи *Лейхойис* био отворен према збивањима у другим књижевним центрима бивше Југославије. Он афирмативно говори о српско-хрватским књижевним односима тог доба, примећујући да је било и нечег добронамерног и искреног у њима. Гордић закључује да *Лейхойисова* и Матичина историја не оскудева у примерима поновног усправљања. Иван Негришорац свој уводник *Неколико најомена* из 2005. године започиње констатацијом да је *Лейхойис* „саборно место српске књижевности и културе”. По аутору, идеална програмска оријентација *Лейхойиса* била би усмереност ка књижевном, али и уметничком, научном и филозофском стваралаштву врхунске вредности. Наводи се и да *Лейхойис* не треба да буде часопис поетичке ускогрудости, револуционарних претензија и котеријашких очијукања, већ поуздан и објективан регистратор, дискретан и ненаметљив ре-

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2,
год.
2024.

гулатор српских књижевних збивања. За Негришорца су у уређивању *Лейхойиса* кључне идеја континуитета и идеја толеранције.

Велика похвала иде приређивачима ове књиге – професору Душану Иванићу и Светлани Милашиновић, јер су саставили једно надасве темељно, информативно, поучно и занимљиво књижевнoисторијско штиво. Књига о уредничким програмима *Лейхойиса Майице српске* показује нам развој физиономије једног часописа, једне културне установе, и на крају једне националне књижевности и културе. Тај пут често је обиловао изазовима и потешкоћама. Први уредници *Лейхойиса* су муку мучили са мотивисањем и активирањем сарадника, прикупљањем квалитетних прилога за различите рубрике, са осигуравањем финансијске подршке, коначно, са остваривањем зацртаних уредничких програма. Како је временом јачала Матица, јачао је и *Лейхойис*. Осигурана је финансијска стабилност, последније су се спроводили уреднички програми, увећавао се углед часописа, па се ширио и круг сарадника, али и публике. Са суштинским историјским, друштвеним и политичким променама мењала се и физиономија *Лейхойиса*, али једна ствар је остала иста: настојање да се задржи равнотежа између традиционалног и савременог. Преваливши многе године и деценије, *Лейхойис* је ушао у фазу књижевног и културног сазревања, па и презревања, где чешће упућује поглед иза себе, него испред себе. Зато књижевна историја поставља пред њега питање: како даље? Ако су Матица и *Лейхойис* по нечему препознатљиви, онда је то присуство снажне воље да се истраје и у најтежим тренуцима за српску културу. Парафразирајмо на крају Младена Лесковца: Ако и свега другог буде недостајало, воље неће.

Јелена Глишовић
Народна библиотека Србије
jelenaglisovic82@gmail.com

УДК 02:061.2(470)"2024"(049.32)

Светлана Анатољевна Горохова
Централна градска јавна библиотека „В. В. Мајаковски”, Санкт
Петербург
svetagorokhova@gmail.com

„БИБЛИОТЕКЕ У МУЛТИПОЛАРНОМ СВЕТУ”

(28. годишња конференција Библиотекарског друштва Русије:
међународни преглед и постконференцијске активности)

Двадесет осма годишња конференција Библиотекарског друштва Русије – Сверуски библиотечки конгрес са темом „Библиотеке у мултиполарном свету” одржан је од 19. до 24. маја 2024. године. Казањ, главни град Републике Татарстан, победнице такмичења „Најчиталачкији регион”,¹ био је Библиотечка престоница Русије у 2024. и домаћин највећег конгреса до сада, а програм се одржавао у Националној библиотеци Татарстана и Конгресном центру „Корстон”. На скупу је 1700 библиотекара, међу којима 80 страних делегата из 12 земаља, гости из 50 региона Русије и представници 46 издавачких кућа, учествовало у програму и размењивало искуства с циљем да се пронађу нови начини за промоцију књиге, библиотека и читања.

Овогодишњи Конгрес организован је са два општа стратешка циља: консолидација руске библиотечке заједнице – процена њеног тренутног стања и одређивање приоритета развоја и истицање улоге библиотека у јачању међурелигијског и међунационалног разумевања. Радне седнице, округли столови, едукативне радионице и панели који су чинили програм Конгреса бавили су се следећим питањима: глобални изазови и библиотеке; улога руских библиотека у образовању, науци и култури; улога јавних библиотека у очувању руских духовних вредности; међусекторска сарадња

¹ <https://xn--80aaisobjj3bu.xn--plai/>

у савременим библиотекама; читање као средство грађанског васпитања; облици учешћа библиотека у државној омладинској политици; савремене технологије – савремене могућности; мултифункционалност и разноврсност облика рада специјалне библиотеке; људски ресурси у библиотекарству; интеракција између универзитета и библиотека; актуелни проблеми у пракси набавке књига; мрежни ресурси за даљински приступ и дигитални медији; локална историја као основа сарадње међу регионима и друштвени медији као савремено средство за промоцију библиотека. Програм Конгреса је припреман са акцентом на библиотеку као место где се сусрећу интереси јавности и државе, широко коришћено као инструмент националног развоја који позитивно утиче на квалитет свакодневног живота становништва.

Део програма који је био посвећен међународној сарадњи у библиотекарству Русије организовала је Секција за међународну сарадњу Библиотекарског друштва Русије (БДР), која своју мисију види у обезбеђивању отвореног простора подршке за међународну професионалну комуникацију између библиотека и библиотечких удружења света. Радећи на годишњем програму Сверуског библиотечког конгреса – Годишње конференције БДР у Казању, Секција се обратила Управном одбору БДР са молбом да подржи учешће међународних гостујућих говорника – представника националних библиотека и библиотекарских удружења који би поделили своје виђење теме Конгреса – „Библиотека у мултиполарном свету”. Друштво је подржало овај предлог, а избор земаља био је заснован на неколико критеријума.

Србија је била први предлог јер се у Русији, размишљајући о савременој међународној сарадњи у културној сфери, сматра да плодна сарадња може бити дуготрајан пројекат само када се вредносни апарат обе стране у начелу поклапа. Србија и Русија деле не само сличну перцепцију савремене библиотечке мисије, већ су заједно део словенског света. При томе се не мисли на површне и само појавне облике заједничког наслеђа, већ на дубоку повезаности српске и руске културе, засновану на сличности језика и националног наслеђа. На Конгресу је стога учествовала председница Библиотекарског друштва Србије Јелена Глишовић. Белорусију као једну од земаља најближих Русији, са развијеним библиотечким системом и великим бројем колекција на руском језику, као и са сопственим, веома јасним схватањем улоге библиотеке у данашњем компликованом мултиполарном свету, представљао је председник Библиотекарског друштва Белорусије Владимир Кулазенко. Члан међународне делегације из Кубе, која је кроз историју

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2,
год.
2024.

са Русијом делила изазовне и значајне историјске тренутке, био је генерални директор Кубанске националне библиотеке „Хосе Марти” Омар Валинос Цедрес. Представници библиотечког система Индије, који се интензивно развија последњих деценија, били су Опендра Нат Чаби, генерални секретар Библиотекарског друштва Индије, и проф. др Гириш Мунцала са Универзитета у Делхију. Међународну делегацију чинили су и представници Ирана, који су морали да се врате у земљу већ првог дана Конгреса због несреће у којој је погинуо ирански председник, и кинески представници из Националне библиотеке Кине.

Програм за стране делегате обухватао је присуствовање отварању Конгреса са поздравним обраћањима, излагање на панел дискусији са темом „Библиотеке у мултиполарном свету. Међународна сарадња”, као и учешће у изабраним сегментима програма, у складу са њиховим професионалним интересовањима. Чланови међународне делегације су у својим поздравним обраћањима, у току трајања конгреса, говорили о перспективама библиотечке сарадње својих земаља и Русије у контексту међусобне подршке, професионалне размене знања и повезивања библиотекара из свих типова библиотека око тема од заједничког интереса.

Другога дана програма, одржан је панел са темом „Библиотеке у мултиполарном свету – међународни преглед”, у оквиру којег је председница Библиотекарског друштва Србије (БДС) Јелена Глишковић представила рад и активности БДС са фокусом на могућностима за интензивирање сарадње и заједничке активности са иностраним удружењима и библиотекарама из других земаља. На панелу су учествовали и остали чланови међународне делегације, а у публици су били и млади библиотекари из Азербејџана, Јерменије, Белорусије, Казахстана, Киргистана, Таџикистана и Узбекистана. Презентација о раду БДС привукла је велико интересовање за сарадњу на заједничким активностима па су дискусија и разговори настављени и по завршетку панела.

Током церемоније затварања Конгреса, саопштени су резултати изборне скупштине Библиотекарског друштва Русије. Генерални директор Руске државне библиотеке Вадим Дуда изабран је за председника Библиотекарског друштва Русије на нови трогодишњи период. Дуда је представио стратегију развоја удружења и истакао да је важно да библиотеке остану библиотеке, уз примену савремених технологија, вештачке интелигенције и модерних сервиса, да остану посвећене својој основној традиционалној мисији у друштву. На затварању конгреса усвојена је и одредба о Сверуском библиотечком покрету „Заједно јачи”, који има за циљ да обједини

напоре за подршку делатности библиотека у новим регионима Руске Федерације. Поред тога, последњег дана трибине уприличена је додела награда „За допринос развоју библиотека”, значка „Почасни члан БДР”, уручење државних и ресорних признања, као и „Нови чланови професије библиотекара”. Уследило је проглашење „Библиотечке престонице Русије 2025” – града Ижевска у Удмуртској Републици. Међународна делегација је, напустивши Казањ, у Москви учествовала на међународном форуму „Обликовање будућности библиотека”, који је организовала Сверуска државна библиотека за страну књижевност „Маргарита Рудомино”.

Током боравка у Москви и састанака одржаних у Руској државној библиотеци, Сверуској државној библиотеци за страну књижевност „М. Рудомино” и Руској државној библиотеци за младе, због великог интересовања библиотекара из Русије и Србије за међусобну сарадњу, јавила се идеја о формирању координационог тела које би овакву сарадњу омогућило и олакшало. Као резултат ових договора, формирана је платформа за сарадњу РУ:РС ЛИБ Форум. Ова платформа служиће као простор за библиотекарске из Русије и Србије који могу користити за дијалог, међусобну партнерску подршку и размену знања. Форум има за циљ да олакша размену увида, идеја и најбољих пракси, истовремено промовишући богато културно наслеђе обе земље. РУ:РС ЛИБ Форум ће посредовати у заједничким активностима за постизање следећих општих циљева:

- Промовисање богатог словенског наслеђа на глобалном нивоу;
- Неговање и јачање културних и историјских веза између Русије и Србије;
- Заговарање поузданих и тачних информација путем библиотечких услуга и програма;
- Унапређење области библиотекарства олакшавањем размене најбољих пракси између руских и српских библиотекара, обезбеђујући пружање висококвалитетних услуга грађанима обе земље.
- За постизање ових циљева, два удружења ће сарађивати на испуњавању следећих специфичних циљева:
- Развијање свеобухватног скупа библиотечких активности и програма за представљање и промовисање словенске културе, књижевности и језика, пружајући могућности људима широм света да уче и цене разноврсно наслеђе словенских заједница;
- Подизање свести о руско-српским односима, са посебним фокусом на књижевност и језик, унапређењем приступа реле-

вантним ресурсима, израдом едукативних материјала и организовањем догађаја који олакшавају културну размену између две земље;

- Промовисање руских и српских књижевних дела, која су у складу са заједничким интересима, уз успостављање заједничких читалачких програма;
- Ангажовање са националним и регионалним професионалним заједницама, мрежама и партнерима ради промовисања циљева и активности Форума;
- Успостављање заједничких активности за развој и имплементацију професионалних норми и стандарда који се баве новим изазовима у библиотекарству, посебно онима који се односе на обезбеђивање тачних и поузданих информација корисницима и јавности;
- Омогућавање размене и укључивања истраживачких, научних и стручних радова који се односе на теоријске и практичне аспекте библиотекарства, интегришући ове ресурсе у штампане и дигиталне формате у Русији и Србији;
- Подршка и подстицање активног учешћа руских и српских стручњака у широком спектру професионалних догађаја, како онлајн тако и офлајн, како би се створило обострано корисно окружење за стручњаке из обе земље;
- Израда и примена прилагођених и специфичних програма континуираног стручног усавршавања, који се посебно баве јединственим изазовима са којима се суочавају библиотекарски у Русији и Србији.

Први састанак РУ:РС ЛИБ Форума биће одржан током 21. конференције Библиотекарског друштва Србије у Панчеву, Србија, 12–14. децембра 2024. године.

Овогодишњи Конгрес отворио је низ могућности за развијање међународне сарадње БДС и јачање веза између две нације кроз сарадњу библиотека и библиотекара из Србије и Русије, што подразумева и стално отворени позив члановима БДС за слање конкретних предлоге програма, активности и професионалне размене са колегама из Русије.

АРХИВИ ИЗМЕЂУ АНАЛОГНОГ И ДИГИТАЛНОГ СВЕТА

(32. редовна конвенција Међународног центра за архивиска истраживања)

Међународни центар за архивиска истраживања (ICARUS) је међународна мрежа архивских институција са седиштем у Аустрији. Организован као удружење према аустријском закону, састоји се од преко 180 јавних институција из више од 30 европских држава и Канаде. ICARUS снажно подржава архиве и сродне институције у суочавању са изазовима дигиталне ере. Од суштинског је значаја не само да се ефикасно изгради и одржава електронска инфраструктура и примењују заједнички стандарди и стратегије, већ и да се развијају нови приступи међународној сарадњи, који олакшавају размену експертиза и знања, као и изградњу и промоцију онлајн садржаја.

ICARUS заједница окупља се на полугодишњим тродневним конвенцијама које организује једна од институција чланица, у блиској сарадњи са седиштем у Бечу. На конвенцијама је присутна међународна мрежа ICARUS институција и том приликом пружају се информације о новим члановима и најновијим дешавањима, о напретку пројекта и радних група. Конвенције служе и као простори за размену искустава и знања о архивском раду и за осмишљавање и развој идеја за нове пројекте и будућу сарадњу.

Архив Војводине у Новом Саду, у сарадњи са Историјским архивом града Новог Сада, био је домаћин 32. редовне конвенције ICARUS-а, која је одржана од 5. до 7. јуна 2024. године, на три локације – Архив Војводине, Историјски архив Града Новог Сада и Културна станица Свилара.

Тема 32. ICARUS конвенције била је *Архиви и истраживања – између аналогног и дигиталног*, а рад се одвијао кроз три сесије и две радионице. Радни језик конвенције био је енглески.

Првог дана Конвенције, 5. јуна, после поздравних речи директора Архива Војводине Небојше Кузмановића, затим Биргит Кибал (Birgit Kibal), председнице ICARUS-а и Чарлса Фаруђе (Charles J. Farrugia), директора Националног архива Малте, одржана је и прва радна сесија под називом *Мањинске заједнице на њосџору Европе – архивска грађа и друџи извори*.

Сесију су отворили Александар Бурсаћ и Љиљана Бубњевић из Архива Војводине својим излагањем о удружењима Дунавских Шваба у Војводини, у периоду од 1920. до 1944. У сличном духу се наставља и следеће излагање у којем су се ауторке Софио Џобава и Катја Кинкладзе (Sophio Jobava, Khatia Kinkladze) из Националног архива Грузије бавиле досељавањем Немаца на територију данашње Грузије почетком 19. века. Маја Николова, из невладине организације UNHUB из Београда, говорила је о дигитализацији грађе везане за живот Цинцара у Београду и Србији, са акцентом на дигитализацију часописа *Луњина*. На ово излагање наставља се излагање у чијем су средишту такође Цинцари односно Власи, који настањују територију данашње Северне Македоније. О њима је говорила Марија Белакапоска, са Института за историју, Универзитета Тирило и Методије у Скопљу. Борис Стојковски, са катедре за историју Филозофског факултета у Новом Саду, приказао је који подаци се могу пронаћи у архивским документима о муслиманима, Јеврејима и православним хришћанима у средњовековној Мађарској. Затим је о процесу израде Дигиталне базе Фолклорне збирке Етнографског института САНУ, говорила Бојана Вуковић за тог института. О ромској популацији у Великој Кикинди од краја 18. века до 1944. године говорио је Срђан Сивчев из Историјског архива у Кикинди. Сања Демировић, из Архива Војводине бавила се питањем транскрипта и превода на српски повеље из 15. века на латинском језику, у којој се по први пут спомиње име данашњег града Брчко у Босни и Херцеговини.

Други дан Конвенције, 6. јун, био је богат разноврсним програмом. После поздравне речи Петра Ђурђева, директора Историјског архива града Новог Сада, ту је одржана друга сесија под називом *Архиви и друштво – аналојни архивисти у дигиталном свеју*.

Сесију је отворило излагање Томаса Хенгста (Thomas Hengst) из Немачке, менаџера за Средњу Европу организације FamilySearch International. Он је представио ову непрофитну организацију као и платформу коју она одржава и која садржи генеаложке податке и изворе који могу да помогну људима да сазнају више о својој породичној историји.

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2.
год.
2024.

Платформа Транскрибус, коју је развио Универзитет у Инсбруку у Аустрији у сарадњи са европским партнерима, била је тема два наредна излагања. О њој је говорио Гинтер Милбергер (Günter Mühlberger) са поменутог универзитета, а затим и колега Адам Софронијевић у сарадњи са колегиницама Наташом Дакић и Александром Трговац из Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић” из Београда, која је као институција учествовала у развоју ове платформе. Уследила су предавања из два национална архива. Чарлс Фаруђа са Малте говорио је о транзацији од аналогног ка дигиталном архиву, док је Свен Лепа (Sven Lepa) из Естоније представио њихов пројекат сарадње научника и архивиста на стварању нових могућности за истраживање у архивама дигитализовањем националних и локалних записника из различитих временских периода. Пер Босели (Peer Boselie), директор регионалног архива Ситард-Гелена из Холандије, представио је пројекат *Limburg Time Machine* који садржи генеалогске податке милиона становника покрајине Лимбург у последњих 500 година.

Градски архив Будимпеште направио је веб-сајт који се бави пореклом имена улица у Будимпешти, о чему је излагао Балинт Терновац (Bálint Ternovác) из те институције. Из Историјског архива Котора дошла је Марушка Ненезић која је говорила о предностима дигитализације аустријског катастра који се налази у поседу Архива. Даница Мајсторовић Етер (Eather), која припада другом колону српских емиграната у Аустралији, представила је дигиталну колекцију која се састоји од фотографија, писама и другог архивског материјала српске и југословенске дијаспоре у Аустралији, која би на тај начин изашла из приватних архива и била доступна широј публици. Нина Чоловић, Винко Коротај Драча и Стела Марија Варга из Архива Срба у Хрватској бавили су се важношћу личних колекција у архивистичком раду, стављајући акценат на личну колекцију етнолога Дивне Зечевић. О архивском материјалу који илуструје живот Јевреја у Срему од 18. века па на овамо говорио је Дејан Мостарлић из Историјског архива Срема у Сремској Митровици. Мишко Станишић, оснивач и директор невладине организације Тераформинг из Новог Сада, имао је излагање о важности архивске педагофије, која на овим просторима још није системски организована. Како један значајан историјски документ из Архива Југославије може да осветли југословенску блискоисточну политику, нудећи нове перспективе о томе како се Југославија сналазила у сложености арапско-израелског сукоба, задржавајући своју независност и пратећи интересе државе, представио је Игор Ракић из Историјског архива Ниша.

Библиотекарке у Библиотеци Матице српске у Новом Саду, Оливера Кривошић и Соња Ивановић, представиле су пројекат E-Routes у оквиру програма Европске уније Креативна Европа, који се бави културним наслеђем и савременом уметничком продукцијом везаном за путовања. Партнери на пројекту су Библиотекарско друштво Србије (координатор), ICARUS Хрватска, Национална и универзитетска библиотека из Словеније и UNINA-Centro MUSA (Musei delle Scienze Agrarie) са италијанског Универзитета Федерико II у Напуљу. Придружени партнер из Србије је Библиотека Матице српске из Новог Сада, из Италије ICARUS и из Хрватске Књижница и читаоница Града Прелога. Детаљније о програмима Креативне Европе у Србији говорио је Бојан Милосављевић из Деска Креативна Европа Србија. Каролина Максимоф (Caroline Maximoff) из ICARUS-а Аустрија представила је заједнички пројекат четири институције из Немачке, Аустрије и Холандије, чији је циљ био да се развије виртуелна лабораторија за рад са дигиталним алатима за унапређење образовања у области културног наслеђа. Представљена је свеобухватна колекција дигиталних апликација за јавност, као што су музејске апликације, водичи по градовима и виртуелне изложбе. На крају сесије, Јовица Зековић из фирме Тревис приказао је опрему и намештај који олакшавају свакодневни посао запосленима у GLAM институцијама (галерије, библиотеке, архиви и музеји).

Паралелно, дешавала су се још два догађаја на другим локацијама. У Културној станици Свилара, одржавала се сесија посвећена искуствима рада на ICARUS-овој дигиталној платформи Топотека (Topotheque), која представља неку врсту дигиталног архива. Ту су говорили Влатка Лемић, ICARUS Хрватска, затим Јосип Бако из Суботице, са Института за културу Хрвата у Војводини, Домазет Синиша из Архива Босне и Херцеговине у Сарајеву, Данијела Бранковић из Архива Војводине у Новом Саду и Сара Самарџић из Историјског архива града Новог Сада.

У Архиву Војводине организована је радионица под називом *Конзервација и рестаурација папира и пергаменита – студија случаја*. Ова радионица била је намењена уском кругу стручњака и одржана је на српском језику, пошто су учесници били махом из региона, са неколико излагања колега из Мађарске за које је постојао консекутивни превод.

Адријен П. Хол (Adrien P. Holl) из Архива града Будимпеште говорила је о пројекту Вишеградски фонд (V4), који је реализовао Архив града Будимпеште од 2021. до 2022, и који је за циљ имао „очување и заштиту писане баштине земаља Вишеградске групе”.

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2,
год.
2024.

Вишеградска група, позната и као Вишеградска четворка, састоји се од четири средњоевропске државе – Мађарске, Пољске, Словачке и Чешке – које су се удружиле за потребе даљих европских интеграција и унапређења међусобне сарадње. Агнеш Л. Немеш (Ágnes L. Nemes) из Националног архива Мађарске у Будимпешти говорила је о искуствима своје институције на заштити и рестаурацији архивског материјала. Визуелни преглед архивског (пре свега папирног) материјала био је тема излагања Андреје Драгојевић из Хрватског државног архива у Загребу.

Колегиница Наташа Димитрић из Библиотеке Матице српске у Новом Саду представила је нови приступ чишћењу папирног архивског материјала од гљивица коришћењем нових еколошки прихватљивих растварача, који се називају јонске течности. Уследила су два предавања колегиница из Архива Војводине у Новом Саду. Вишња Николић говорила је о процесу конзервације и рестаурације мапа и планова у Архиву, док је Маја Јокмановић представила процес прављења копије једног важног документа из 18. века – повеље царице Марије Терезије о оснивању Великокикиндског (привилегованог) диштрикта. У презентацији Марка Шомођија (Márk Somogyi) из Националног архива Мађарске било је речи о историјату технике спиралног (опружног) повеза публикација, коју су патентирали Џон и Џозеф Вилијамсон у Енглеској 1799. године. Иако је техника била широко распрострањена током 19. и раног 20. века, њен пад популарности је довео до одговарајућег пада стручности књиговезаца и конзерватора. Из Архива града Будимпеште дошло је и излагање Каталин Орос (Katalin Orosz), у којем је описан процес процене стања и анализе ризика збирке средњовековног архива Радаја (Ráday Archives), као и план управљања који је израђен на основу њих и метод конзервације који се користи за неке повеље.

Примена аноксије (извлачење кисеоника) у инхибицији раста микроорганизама испитивана је у лабораторијским условима да би се утврдили ефекти ове методе која би се могла применити у превентивној заштити и конзервацији архивске грађе и фондова од биолошких агенаса, укључујући целулозне бактерије и гљивице. Овај метод представила је Елисавета Марковић из Државног архива Републике Северне Македоније у Скопљу. На крају, о процесу конзервације и рестаурације георгафских карти говорила је Анђела Аћимовић из Архива Републике Српске у Бања Луци.

Последњег, трећег дана Конвенције, Влатка Лемић и Тамара Штефанац из ICARUS-а Хрватска представиле су пројекат Креативне Европе под називом АТоМ – Архиви и трагови миграција

(2022–2025) – који се бави миграционим феноменима из архивске перспективе. Партнери на пројекту из Хрватске, Шпаније, Мађарске и Холандије, заједнички су ставили фокус на важност прикупљања, чувања и архивског документовања питања миграција. Уследило је излагање Марка Ласла-Херберта (Mark László-Herbert) са Централно-европског универзитета у Будимпешти. Он је говорио о активностима Архива за отворено друштво Вера и Доналд Блинкен при том Универзитету везаним за дигитализацију грађе која се бави етничким религијским и сексуалним мањинским заједницама. Потом се Милица Савић Косовац из Архива Војводине бавила улогом Магдалене Манде Сударевић у политичком и друштвеном животу Војводине. Манда Сударевић била је једна од седам жена делегата на Великој народној скупштини Срба, Буњеваца и осталих Словена у Банату, Бачкој и Барањи, одржаној Новом Саду 1918. године. Драгана Катић, такође из Архива Војводине, говорила је о заједници Грка у Војводини у периоду од 1945. до 1949. године.

После ове сесије, уследила је радионица посвећена Монастиријуму – европском виртуелном архиву повеља. На радионици су о порталу Монастиријума (www.monasterium.net) говорили Карл Хајнц и Данијел Јелер (Karl Heinz, Daniel Jeller) из ICARUS-а Аустрија. Антонела Амброзио (Antonella Ambrosio) са Универзитета у Напуљу и Марија Пија Тисео (Maria Pia Tiseo) са Универзитета Базиликата у Италији представиле су средњовековни манастирски архив јужне Италије, који се налази на платформи Монастиријума. Загорка Авакумовић из Архива Војводине представила је колекцију повеља и диплома из периода од 16. до 19. века, која се чува у овој институцији.

На крају, поводом Дана Архива Војводине и Међународног дана архива, свечано је отворена тематска изложба архивских докумената под насловом „Адвокатска комора Војводине: кроз одабрану архивску грађу од 1875. до 1975” ауторки Светлане Љубљанац, Леониле Павловић и Вишње Николић. На изложби су представљена одабрана документа о оснивању, деловању и развоју рада Коморе у различитим друштвеним окружењима: у аустроугарском периоду до 1918. године, периоду Краљевине СХС/Југославије од 1918. до 1941. године и периоду социјалистичке Југославије, од 1945. до 1975. године. Овом приликом представљена је и истоимена монографија Светлане Љубљанац, која је објављена у партнерству Архива Војводине и Адвокатске коморе Војводине. Књига је написана са циљем да читаоца упозна са настанком, развојем и активностима Адвокатске коморе. Посебан акценат стављен је на

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2,
год.
2024.

имена жена у списковима адвокатских приправника и списковима адвоката Адвокатске коморе у периоду између 1929. и 1941. године.

Рад архиватора и библиотекара има кључну улогу у очувању и организацији информација које су од великог значаја за друштво. Архиватори осигуравају да се историјски документи и подаци правилно чувају и да буду доступни будућим генерацијама, док библиотекари омогућавају приступ знању и ресурсима који подстичу образовање и истраживање. Њихов рад доприноси очувању културног наслеђа и омогућава људима да се повежу с информацијама које обликују нашу прошлост, садашњост и будућност. У свету који се брзо мења, њихова улога постаје све важнија како би се осигурало да знање остане доступно и релевантно. Својим учешћем на овој Конвенцији, колеге библиотекари из Библиотеке Матице српске из Новог Сада и Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић” из Београда дали су значајан допринос сарадњи ових различитих, али ипак сродних бранши као и успостављању ближих веза и поверења међу њима.

Међусобна сарадња омогућава размену идеја, ресурса и технологија, што може довести до иновација и побољшања у свим секторима. Она може допринети одрживом развоју кроз заједничке пројекте који се баве различитим друштвеним изазовима. У суштини, синергија између различитих сектора може створити нове прилике, унапредити ефикасност и допринети општем благостању друштва.

БИБЛИОТЕКЕ И ЦИЉЕВИ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

(18. стручно-научни скуп Заједнице матичних библиотека Србије – Библионет 2024)

Осамнаести по реду стручно-научни скуп Заједнице матичних библиотека Србије – Библионет 2024, одржан је у периоду од 12. до 14. септембра, у Хотелу „Оморика” на Тари. У години када је Град Ужице национална престоница културе, Народна библиотека Ужице доприноси организацијом скупа чија је тема „Библиотеке и циљеви одрживог развоја”. Скуп се бавио ангажовањем библиотека у промоцији 17 циљева одрживог развоја Агенде 2030 Уједињених нација, кроз библиотечке активности, пројекте и програме. Представљена су искуства из Србије, региона и света, примери добре праксе које могу да усвоје и друге домаће библиотеке, омогућавајући тако даље ширење идеја одрживог развоја кроз мрежу установа. На скупу је присуствовало око 150 домаћих и страних стручњака из библиотечко-информационе делатности.

Библионет 2024. трајао је три дана. Скуп је отворио поп хор Г.Л.А.С. из Ужица, извођењем химне Републике Србије. Поздравну реч, у име Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије, упутила је Марија Греци, асистент за подршку научном информационом систему. Истакла је да је њихов циљ да континуирано раде на подршци и сарадњи са библиотекама и библиотекарима, напомињући да су библиотеке и сви који се свакодневно залажу за њихово унапређење, суштински део напретка целокупне научне заједнице. У име Заједнице матичних библиотека Србије присутнима се обратио управник Библиотеке Матице српске Селимир Радуловић. У инспиративном обраћању, у коме је скренуо пажњу на значај библиотека, рекао је да су књиге „оно најбоље у свету који шкрипи и прети да се сруши”. Учеснике скупа је у име Града Ужица поздравио члан Градског већа за пројекте и

друштвене делатности Драгољуб Стојадиновић. Кроз филм „Ера културе”, приказане су активности које Град Ужице реализује у овој години, када носи значајну титулу – Престоница културе Србије. У име домаћина, директорка Народне библиотеке Ужице Душица Мурић обратила се присутнима и пожелела успешан рад и пријатан боравак на Тари.

На скупу је др Драгани Милуновић, заменици управника Народне библиотеке Србије, уручена Награда „Ђура Даничић”, која се сваке године додељује појединцима за укупан допринос развоју библиотечко-информационе делатности у Србији. Жири је ове године радио у следећем саставу: Жаклина Николић (Библиотека „Центар за културу” Кладово), Александар Јокановић (Градска библиотека у Новом Саду) и Јасмина Нинков (Библиотека града Београда). Саопштење и образложење је изнела председница жирија Жаклина Николић, наводећи да је одлука била једногласна. Добитница је изразила свеобухватну захвалност колегама и осврнула се на настанак Награде „Ђура Даничић”, у чему је и сама учествовала. Свечани део завршен је музичким нумерама у извођењу поп хора Г.Л.А.С.-а.

Првог дана Библионета одржана су три предавања по позиву, на енглеском језику, од којих су прва два преношена онлајн. Модератори програма били су: Василије Милновић, Даниела Скоковић и Душица Мурић. Уводно излагање имао је Тиберијус Игнат из Швајцарске, са темом „Имплементација BESPOC-а за централне услуге у области грађанске науке у балтичком региону”. Креирао је систем BESPOC,¹ који универзитетима и истраживачким организацијама у балтичким земљама пружа подршку за јавни ангажман између науке и друштва, укључујући грађанску науку (научно истраживање које су делимично или у целости спровели научници-аматери). Петра Хауке (Хумболт универзитет, Берлин), један је од оснивача Зелене мреже библиотека за немачко говорно подручје, присутне је упознала са Унесковим програмом образовања за одрживи развој. Истакла је да се планета суочава са великим изазовима у погледу глобалног загревања, које доводи у опасности опстанак читавог човечанства. Изузетно корисни Унескови програми реализују се јер је индивидуална и друштвена промена неопходна како не би дошло до еколошких катастрофа. Последње предавање првог дана одржала је Катја Бевк (Библиотека Антона Томажа Линхарта, Радовљица, Словенија) на тему „Библиотеке кроз призму одрживих циљева”. Подсетила је на важност читања,

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2,
год.
2024.

¹BESPOC – Broad Engagement in Science, Point of Contact (Тачка сусрета за широко ангажовање у науци).

библиотека и библиотекара у заједници и нагласила да свака активност или програм библиотеке доприноси неком од циљева одрживог развоја.

У оквиру програма Библионета одржана је промоција књиге Мирка С. Марковића, *Радован Бели Марковић – Лајковачком љрујом* у организацији Библиотеке „Радован Бели Марковић” у Лајковцу. Аутор је говорио о сусретима са Радованом Белим Марковићем, лајковачкој пружи и ликовима који су описани у књизи.

Други дан Библионета састојао се од две радне сесије. Првом сесијом је председавао Василије Милновић из Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић”, а чинила су је шест излагања са презентацијама о драгоценим програмима и пројектима.

О ерском хумору, заштити нематеријалног културног наслеђа кроз упис у Унесков регистар, као и о неговању овог елемента кроз манифестацију чајетинске библиотеке „Летњи улични ерски кабар” излагале су Драгана Ристановић и Милица Тарабић из Народне библиотеке Ужице и Љиљана Ракић из Библиотеке „Љубиша Р. Ђенић” у Чајетини. Јелена Ђорђевић Милошевић и Маријана Узуновски из Завода за проучавање културног развоја говорили су о различитим активностима међународне сарадње, спроведеним у Заводу, у склопу „Зелене агенде”. Као пример добре праксе навеле су одрживу уметност Данице Максимовић, за чије уметничке радове су прикупљали електронски отпад. На презентацији су издвојени мозаици „Град Београд” и „Портрет Николе Тесле”, израђени од рециклираних материјала. Инспиративно излагање пружиле су др Александра С. Тртовац и др Наташа Д. Дакић из Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић”, које су говориле о грађанској науци, једном од стубова отворене науке. Грађанску науку обухвата сваки од 17 циљева одрживог развоја. Колегинице су говориле о пројекту CeOS_SE (Citizen-Enhanced Open Science in Southeastern Europe), који Универзитетска библиотека „Светозар Марковић” реализује с партнерима из више европских земаља, са циљем да се ојача улога академских и јавних библиотека у подршци отвореној грађанској науци. О значају очувања природног ресурса – воде, пројекту „Вода здраво за готово” и различитим пројектним активностима реализованим у локалној заједници говориле су Марија Радуловић и Ирена Планинчић из Градске библиотеке „Владислав Петковић Дис” у Чачку. У оквиру пројекта су организована предавања, јавни часови, радионице и излети. Као праве лекције из одрживог развоја препознате су воденице, па је у склопу едукативног летњег програма за тинејџере реализована и посета воденици „Ђирковић” у близини Чачка. Марија Д. Ракић

Шаранац, Јасмина З. Марковић и Гордана М. Вучковић из Народне библиотеке „Вук Караџић” у Крагујевцу у свом раду говориле су о пројекту „Израда курикулума за унапређење вештина библиотекара у области савремених маркетиншких решења”. Циљ пројекта је развој курикулума помоћу ког ће библиотекари побољшати своје дигиталне вештине, али и стратешки размишљати о онлајн присуству библиотека. Преко видео-презентације видели смо излагање Јелене Калајџије из ЈУ Народне библиотеке „Филип Вишњић” у Бијељини, на тему „Циљеви одрживог развоја као медијум културолошке размјене: ALA IRRT искуство”. Представила је искуства са Округлог стола међународних веза Америчке библиотечке организације, чија концепција подразумева повезивање библиотекара из „осетљивих” средина, у овом случају, Републике Српске са Летонијом (2021. године) и са Индијом (2024. године). Приказала је интересантне активности реализоване у библиотекама које су учесници програма представили, а које обухватају и циљеве одрживог развоја.

Панел сесија коју је, у три сегмента, организовала и модерирала Даниела Скоковић из Народне библиотеке Пожега обухватила је шест радова. Говорило се о интересантним и корисним активностима библиотекара који доприносе циљевима одрживог развоја радом са корисницима свих категорија и сарадњом са другим институцијама и организацијама. Модераторка је констатовала да библиотеке својим програмима и активностима подржавају циљеве одрживог развоја, али да недостаје видљивости и самопоуздања да се то што се ради презентује.

Панел сесија је реализована на основу следећих радова:

- „Нови – дигитални поглед на свет Библиотеке у Рековцу”, Биљана З. Томић Народна библиотека „Др Милован Спасић”, Рековац);
- „Допринос циљевима одрживог развоја кроз библиотечке програме и активности – Градска библиотека ‘Карло Бијелицки’ Сомбор”, Иња Фирањ и Жана Ђатовић (Градска библиотека „Карло Бијелицки” Сомбор);
- „‘Алеја песника’ и еколошке активности за децу и младе као допринос ГНБ ‘Жарко Зрењанин’ циљевима одрживог развоја”, Маја Качарић (Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин”, Зрењанин);
- „БиблиоЕкоТека”, Весна Р. Илић, Надица М. Стојановић (Народна библиотека „Радоје Домановић” Лесковац). Колегинице нису биле присутне, али су доставиле презентацију и текст;

- „Од принца маште до песника науке: пример добре праксе клуба читалаца” Даница Б. Милошевић, Силвана Б. Богићевић, Марија Митић (Академија техничко-васпитачких струковних студија, одсек Ниш);
- „Активности школских библиотека у афирмисању стандарда одрживости”, Весна П. Обрадовић (Основна школа „Свети Сава” Младеновац).

Први сегмент Панел сесије – „Циљне групе” – подразумевао је активности библиотека са ученицима, студентима и маргинализованим друштвеним групама. У раду Весне Обрадовић приказан је значај едукације од раног узраста. Представљене су различите корисне активности, радионице и програми спроведени у непосредном раду са ученицима, а који: развијају одговорност према природи и здрављу; утичу на очување менталног здравља; негују социјалну и емоционалну интелигенцију; оснажују ученике у борби против дигиталног насиља. Школске библиотеке су и стручна подршка у инклузивним стратегијама. Даница Милошевић је представила малу факултетску библиотеку која је покренула пројекат „Клуб читалаца”. Овај пројекат је за три месеца спровео низ значајних културних активности са циљем да се студенти окупе на једном месту. Маја Качарић представила је еколошке активности у оквиру рада са децом: чеп за хендикеп – акција прикупљања, рециклаже и продаја пластичних чепова ради куповине ортопедских помагала; зелена штампа – употреба 3д штампача у образовне сврхе; сарадња са Нурдором (Национално удружење родитеља деце оболеле од рака) ради сакупљања прихода за лечење деце. Иња Фирањ говорила је о активностима своје библиотеке: услуга достављања књига на кућну адресу (пешке или бициклом) особама старије доби, слабије покретним или непокретним лицима; услуга позајмице аудио-књига за слепе и ученике са сметњама у развоју, преко платформе „Књига прича”; упознавање и дружење старијих лица – активност „Књига нас спаја” у оквиру обележавања Међународног дана старијих особа.

У другом сегменту Панел сесије – „Сарадња” – говорило се о партнерствима са другим институцијама и организацијама. Модераторка Даниела је навела пример библиотеке из Лесковца која реализује радионице усмерене првенствено на рециклажу како би се код деце развила свест о екологији. У самој библиотеци одржано је 13 еколошких радионица и 8 у огранцима, уз учешће преко 400 деце. Радионице су реализоване у сарадњи са школама и вртићима, али и удружењима. Маја Качарић из Зрењанина представила је еколошке активности које библиотека спроводи у сарадњи са

другим институцијама. Сваког лета, у оквиру фестивала „Банатска бајка”, библиотекари Дечјег одељења у летњој башти читају са децом и држе радионицу у којој користе рециклажни материјал. Библиотека спроводи и акцију „Ноћ музеја” (сарадња са Народним музејом Зрењанин) у којој деца решавају мистерије и „Књиждер” (покварени фриждер који се налази на зрењанинском купалишту „Пескара”, из кога свако може да позајми књиге). Иња Фирањ из Сомбора представила је акцију „Бибитека”, којом се подстиче читање, а реализује се у сарадњи са Општом болницом „Др Радивој Симоновић” и Домом здравља „Др Ђорђе Лазић”. Поред тога, сигурној кући „Сомборске снајдерке” (Удружење жена које су жртве насиља), библиотека је донирала књиге, док је у сарадњи са ММФ-ом организовано предавање на тему мочварних станишта.

У трећем сегменту Панел сесије – „Дигиталне технологије и културно наслеђе” – Биљана Томић из Рековца говорила је о дигитализацији завичајне грађе библиотеке у Рековцу, употреби савремених дигиталних алата и дигиталној опреми која се користи у те сврхе. Библиотека је имала за циљ осавремењивање библиотечко-информационе делатности. Модераторка Даниела је представила активност библиотеке из Лесковца, радионицу „Воденице и хидроелектране”. Деци је најпре културно наслеђе презентовано у библиотеци, након чега је организована и посета. Још једна активност ове библиотеке заслужује пажњу јер подстиче децу да сами узгајају биљке – паметна башта „UrbiGo”, софтверско решење за узгајање биљака. Маја Качарић из Зрењанина је представила њихов највећи еколошки пројекат „Алеја песника”, парк који се налази у ОШ „Серво Михаљ”. Сваке године, у току „Песничке штафете”, песник који обиђе школу посади дрво, а резултат овог пројекта је парк. Говорила је и о манифестацији за предшколце „Мала читалачка значка”. У оквиру издавачке делатности библиотеке тим поводом се објављују наслови у едицији сликовница „Приче наших завичаја”. Модераторка је на крају друге сесије организовала наградну игру, у којој је додељено 17 поклона (број циљева одрживог развоја).

Након паузе за ручак, размена искустава настављена је у неформалном дружењу на излету на Мокру Гору, где су посетиоци скупа популарним „Биром” обишли Шарганску осмицу. По повратку у хотел, на програму је био „Библиошоу”, где је колегиница Виолета Стојменовић из Народне библиотеке Бор осмислила креативан и несвакидашњи начин анимирања присутних да прочитају књигу Јулије Шчербињине *Време дидлиоскоја*. Оба дана била је организована свечана вечера уз музику.

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2,
год.
2024.

Током скупа на Тари, испред Хотела „Оморика” присутни су могли видети и изложбу Народне библиотеке Ужице „Милутин Ускоковић: Vitae fragmenta – Фрагменти живота”.

Трећи дан скупа је био резервисан за обилазак Народне библиотеке Ужице. Директорка Душица Мурић и Славица Јанаћковић из Народне библиотеке Србије излагале су на тему „Оснивање конзерваторске лабораторије у Народној библиотеци у Ужицу”, и на тај начин представиле најновији пројекат установе. Гости су имали прилику да обиђу лабораторију. Као завршни део програма скупа, организован је обилазак Хидроелектране „Под Градом” на реци Ђетињи у Ужицу, где је присутнима представљена прва хидроелектрана у Србији и међу првима у Европи, урађена по Теслиним принципима полифазних струја.

Циљ програма 18. Библионета био је да се прикаже учешће библиотека у остваривању циљева одрживог развоја Агенде 2030 Уједињених нација. Закључак који се наметнуо, а што је више пута речено током скупа, је да свака од активности која се реализује у библиотеци остварује неке од ових циљева. Потребне за оваквим програмима су све веће, а савремени, енергични библиотекари су тога свесни, и идући у корак са временом, у складу са могућностима, нуде их својим корисницима и становницима заједнице.



Документи

На основу чл. 18 ст. 14 Статута Библиотекарског друштва Србије од 7. априла 2011. године, Скупштина Библиотекарског друштва Србије на 1. редовној седници одржаној 12. марта 2024. године у Београду усваја:

ПРАВИЛНИК О ДОДЕЛИ НАГРАДЕ „ЗАПИС”

Члан 1.

Награду „Запис” (у даљем тексту: Награда) Библиотекарско друштво Србије (у даљем тексту: Друштво) од 2007. године додељује истакнутом појединцу, редовном члану Друштва, за вишегодишњи рад на унапређивању библиотекарства и библиотекарске заједнице у Србији.

Награда се додељује према следећим критеријумима:

- Активно чланство и/или улога у Друштву: редовно учествовање у програмима Друштва, као и рад у оквиру стручних тела или друга подршка Друштву;
- Истраживачки рад, објављене стручне публикације;
- Развијање и увођење иновативних информационих услуга за све корисничке категорије и унапређивање библиотечно-информационих услуга и програма;
- Промовисање библиотечких услуга, програма и активности у стручној и широј јавности, заговарање за библиотеке и њихову бољу видљивост и препознатљивост у друштву;
- Едукација и пружање подршке стручном усавршавању библиотекара;
- Допринос развоју демократског друштва.

Члан 2.

Награда је једна и додељује се једном годишње.

Уколико жири оцени да ниједан предложени кандидат не испуњава критеријуме из чл. 1 овог Правилника, Награда се те године не додељује.

Награда се не може доделити више пута истом библиотекарџу.

Награда подразумева диплому и новчани износ.

Диплому потписују председник Друштва и председник жирија за доделу Награде. Висину новчаног износа Награде утврђује Управни одбор Друштва сваке године.

Члан 3.

Награду уручује председник Друштва на Дан библиотекара Србије, 14. децембра.

Одлуку жирија саопштава председник жирија или друго лице које он овласти и о томе благовремено обавести секретара Друштва.

Образложење жирија објављује се у првом следећем броју часописа Библиотекар.

Члан 4.

Одлуком Управног одбора Друштва, сваке године расписује се јавни конкурс, најкасније до 15. септембра.

Јавни конкурс је отворен до 15. октобра, до када се примају предлози. Накнадно достављени предлози за Награду, неће бити разматрани.

Текст јавног конкурса објављује се у једном од јавних гласила и обавезно на сајту, мејлинг-листи и друштвеним мрежама Друштва.

Члан 5.

Образложени предлози за Награду достављају се секретару Друштва. Сваки предлог мора да садржи: образложење предлагача о испуњености критеријума за доделу Награде из чл. 1 овог Правилника и радну биографију и библиографију радова предложеног кандидата.

Предлози треба да буду у формату ПДФ и шаљу се електронском поштом на имејл адресу која ће бити наведена у тексту јавног конкурса.

Предлагач кандидата за Награду мора да буде редован члан Друштва.

Члан 6.

Жири има три члана.

Два члана жирија именује Управни одбор Друштва на седници када се расписује јавни конкурс, најкасније до 15. септембра сваке године.

Трећи члан жирија је актуелни добитник Награде.

Чланови жирија бирају председника из свог састава на својој првој седници.

Мандат жирија траје до доделе Награде.

Кандидат за Награду и предлагач кандидата за Награду не могу да буду чланови жирија.

Актуелни члан Управног одбора не може да буде ни кандидат ни предлагач за Награду.

Одлуку о Награди жири доноси једногласно или већином гласова.

Рад жирија је јаван.

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2,
год.
2024.

Предлози за Награду, што подразумева основне податке о кандидатима, јесу јавни и објављују се на сајту, мејлинг-листи и друштвеним мрежама Друштва по окончању јавног конкурса.

Члан 7.

Управни одбор Друштва усваја Пословник о раду жирија за доделу Награде.

Члан 8.

Жири ради на седницама које се могу одржати уживо или електронским путем. О раду жирија води се записник.

Жири одлуку доноси до 5. децембра и о томе обавештава Управни одбор Друштва.

Секретар Друштва до 10. децембра обавештава кандидате и јавност о одлуци жирија на сајту, мејлинг-листи и друштвеним мрежама Друштва.

Одлука са образложењем доставља се у писаној форми и јавно се саопштава приликом доделе Награде.

Члан 9.

Овај Правилник ступа на снагу даном усвајања на седници Скупштине Друштва.

председник Библиотекарског друштва Србије
Јелена Глишовић

На основу чл. 18 ст. 14 Статута Библиотекарског друштва Србије од 7. априла 2011. године, Скупштина Библиотекарског друштва Србије на 1. редовној седници одржаној 12. марта 2024. године у Београду усваја:

ПРАВИЛНИК О ДОДЕЛИ НАГРАДЕ „НАЈБОЉИ БИБЛИОТЕКАР”

Члан 1.

Награду „Најбољи библиотекар” (у даљем тексту: Награда) додељује Библиотекарско друштво Србије (у даљем тексту: Друштво) стручњаку библиотечко-информационе делатности (књижничар, виши књижничар, библиотекар, дипломирани библиотекар), редовном члану Библиотекарског друштва Србије, за постигнуте значајне резултате у протекле 3 године, који потврђују теоријски или практични допринос унапређивању струке, према следећим критеријумима:

- стручно и професионално обављање библиотечко-информационе делатности у складу са усвојеним правилницима, упутствима и стандардима, према корисницима и колегама;
- иновативност имплементирана у раду, која потврђује виши ниво ефикасности, квалитета и изврсности рада (пројекти, акције, манифестације...);
- активно и препознатљиво учешће у раду стручних тела Друштва
- остварени резултати у раду и афирмацији фонда, одељења, службе или установе у којој је запослен;
- јединствена постигнућа која су резултат оригиналних професионалних приступа;
- посебне заслуге у популаризацији и јачању угледа библиотекара, библиотека и библиотекарске професије у јавности;
- својим радом и стручношћу даје пример и мотивише колеге у раду, њихово лично стручно усавршавање и/или тимско напредовање и развијање континуираног и ефикаснијег колегијалног односа у раду.

Члан 2.

Награда је једна и додељује се једном годишње. Уколико жири оцени да ниједан предложени кандидат не испуњава критеријуме из чл. 1 овог Правилника, Награда се те године не додељује. Награда подразумева диплому и новчани износ. Диплому потписују председник Друштва и председник жирија за доделу Награде. Висину новчаног износа Награде утврђује Управни одбор Друштва сваке године.

Члан 3.

Награду уручује председник Друштва на Дан библиотекара Србије, 14. децембра.

Одлуку жирија саопштава председник жирија или друго лице које он овласти и о томе благовремено обавести секретара Друштва.

Образложење жирија објављује се у првом следећем броју часописа Библиотекар.

Члан 4.

Одлуком Управног одбора Друштва, сваке године расписује се јавни конкурс, најкасније до 15. септембра.

Јавни конкурс је отворен до 15. октобра, до када се примају предлози. Накнадно достављени предлози за Награду, неће бити разматрани.

Текст јавног конкурса објављује се у једном од јавних гласила и обавезно на сајту, мејлинг-листи и друштвеним мрежама Друштва.

У Одлуци о расписивању јавног конкурса, Управни одбор Друштва треба да одреди у ком ће јавном гласилу бити објављен текст јавног конкурса.

Члан 5.

Образложени предлози за Награду достављају се секретару Друштва. Сваки предлог мора да садржи: образложење предлагача о испуњености критеријума за доделу Награде из чл. 1 овог Правилника и радну биографију и библиографију радова предложеног кандидата.

Предлози треба да буду у формату ПДФ и шаљу се електронском поштом на имејл адресу која ће бити наведена у тексту јавног конкурса.

Предлагач кандидата за Награду мора да буде редован члан Друштва.

Актуелни члан Управног одбора не може да буде ни кандидат ни предлагач за Награду.

Члан 6.

Жири има три члана.

Два члана жирија именује Управни одбор Друштва на седници када се расписује јавни конкурс, најкасније до 15. септембра сваке године.

Трећи члан жирија је актуелни добитник Награде.

Чланови жирија бирају председника из свог састава на својој првој седници. Мандат жирија траје до доделе Награде.

Кандидат за Награду и предлагач кандидата за Награду не могу да буду чланови жирија. Одлуку о Награди жири доноси једногласно или већином гласова.

Рад жирија је јаван.

Предлози за Награду, што подразумева основне податке о кандидатима, јесу јавни и објављују се на сајту, мејлинг-листи и друштвеним мрежама Друштва одмах по окончању јавног конкурса.

Члан 7.

Управни одбор Друштва усваја Пословник о раду жирија за доделу Награде.

Члан 8.

Жири ради на седницама које се могу одржати уживо или електронским путем. О раду жирија води се записник.

Жири одлуку доноси до 5. децембра и о томе обавештава Управни одбор Друштва.

Секретар Друштва до 10. децембра обавештава кандидате и јавност о одлуци жирија на сајту, мејлинг-листи и друштвеним мрежама Друштва.

Одлука са образложењем доставља се у писаној форми и јавно се саопштава приликом доделе Награде.

Члан 9.

Овај Правилник ступа на снагу даном усвајања на седници Скупштине Друштва.

председник Библиотекарског друштва Србије
Јелена Глишовић

На основу чл. 18 ст. 14 Статута Библиотекарског друштва Србије од 7. априла 2011. године, Скупштина Библиотекарског друштва Србије на 1. редовној седници одржаној 12. марта 2024. године у Београду усваја:

ПРАВИЛНИК О ДОДЕЛИ НАГРАДЕ „СТОЈАН НОВАКОВИЋ”

Члан 1.

Награду „Стојан Новаковић” (у даљем тексту: Награда) Библиотекарско друштво Србије (у даљем тексту: Друштво) додељује од 1997. године.

Награда се додељује за објављено оригинално ауторско дело на српском језику, које представља значајан допринос библиотечно-информационој делатности. Обим текста публикације треба да буде најмање 100 страница (као јединица мере обима, страница износи 1800 карактера).

За Награду могу да конкуришу дела објављена у последње две године, закључно са датумом окончања конкурса у години када се Награда додељује.

За Награду могу да конкуришу и електронске књиге.

Право да буду кандидована, имају сва дела чији су аутори редовни чланови Друштва у последње две године.

Актуелни чланови Управног одбора не могу да буду аутори дела која се предлажу, а ни предлагачи за Награду.

Члан 2.

Награда је једна и додељује се једном годишње.

Уколико жири оцени да ниједно предложено дело не испуњава услове из чл. 1 овог Правилника, Награда се те године не додељује.

Награда подразумева диплому и новчани износ.

Диплому потписују председник Друштва и председник жирија за доделу Награде. Висину новчаног износа Награде утврђује Управни одбор Друштва сваке године.

Аутори или коаутори књиге добијају новчану награду и дипломе (коаутори равноправно деле новчану награду).

Члан 3.

Награду уручује председник Друштва на Дан библиотекара Србије, 14. децембра. Одлуку жирија саопштава председник жирија или друго лице које он овласти и о томе благовремено обавести секретара Друштва.

Током конференције, Друштво организује представљање награђене књиге и аутора. Образложење жирија објављује се у првом следећем броју часописа Библиотекар.

Члан 4.

Одлуком Управног одбора Друштва, сваке године расписује се јавни конкурс, најкасније до 15. септембра.

Јавни конкурс је отворен до 15. октобра, до када се примају предлози. Накнадно достављени предлози за Награду, неће бити разматрани.

Текст јавног конкурса објављује се у једном од јавних гласила и обавезно на сајту, мејлинг-листи и друштвеним мрежама Друштва.

У Одлуци о расписивању јавног конкурса, Управни одбор треба да одреди у ком ће јавном гласилу бити објављен текст јавног конкурса.

Члан 5.

Образложени предлози за Награду достављају се секретару Друштва.

Сваки предлог мора да садржи: три примерка књиге, рецензију и образложење предлагача, радну биографију и библиографију радова аутора.

Предлози треба да буду у формату ПДФ и шаљу се електронском поштом на имејл адресу која ће бити наведена у тексту јавног конкурса.

Три примерка књиге, уколико је реч о штампаној публикацији, могу се доставити лично секретару Друштва или поштом у назначеном року.

Сва три примерка Друштво задржава за своју архиву награђених књига.

Члан 6.

Уколико паралелно постоје штампана и електронска верзија исте публикације, жирију треба доставити штампану.

Електронска књига шаље се у одговарајућем дигиталном формату на електронску адресу наведену у тексту јавног конкурса. Обавеза жирија јесте да у узајамној бази Кобис провери да ли електронско издање испуњава издавачке и библиотечке стандарде.

Члан 7.

Жири има три члана.

Чланове жирија именује Управни одбор Друштва на седници

када расписује јавни конкурс, најкасније до 15. септембра сваке године.

Жири има једног сталног члана који се бира на период од 4 године и његов је задатак да прати издавачку продукцију у оквиру библиотечко-информационе делатности. Овај члан жирија бира се из састава Управног одбора Друштва и председава радом жирија.

Други члан жирија не мора да буде из састава Управног одбора Друштва.

Трећи члан жирија је актуелни добитник Награде.

Осим сталног члана који се бира на период од 4 године, мандат остала два члана траје до доделе Награде.

Аутор и сви они (коаутори, приређивачи, уредници и сл.), који су ауторством на било који начин повезани са публикацијом којом конкуришу за Награду, као и предлагач за Награду, не могу да буду чланови жирија.

Одлуку о Награди жири доноси једногласно или већином гласова.

Рад жирија је јаван.

Предлози за Награду, што подразумева основне податке о публикацији и аутору/ауторима, јесу јавни и објављују се на сајту, мејлинг-листи и друштвеним мрежама Друштва, одмах по окончању јавног конкурса.

Члан 8.

Управни одбор Друштва усваја Пословник о раду жирија за доделу Награде.

Члан 9.

Жири ради на седницама које се могу одржати уживо или електронским путем.

О раду жирија води се записник.

Жири одлуку доноси до 5. децембра и о томе обавештава Управни одбор Друштва.

Секретар Друштва до 10. децембра обавештава учеснике конкурса и јавност о одлуци жирија на сајту, мејлинг-листи и друштвеним мрежама Друштва.

Одлука са образложењем доставља се у писаној форми и јавно се саопштава приликом доделе Награде.

Члан 10.

Овај Правилник ступа на снагу даном усвајања на седници Скупштине Друштва.

председник Библиотекарског друштва Србије
Јелена Глишовић

БИБЛИОТЕКАР: часопис за теорију и праксу библиотекарства
М53, научни часопис од 2010. године.

УПУТСТВО ЗА АУТОРЕ ПРИЛОГА

Часопис *Библиотекар* покренут је 1948. године, само годину дана по оснивању Библиотекарског друштва Србије (БДС). У периоду од 1948. до 1997. године изашло је укупно 210 бројева, после чега је настала вишегодишња пауза. Излажење *Библиотекара* обновљено је 2006. године захваљујући финансијској подршци Министарства културе Републике Србије.

Матични научни одбор за језик и књижевност Министарства за науку и технолошки развој је часопису *Библиотекар* доделио категорију М53 2010. године. Према најновијој категоризацији часописа (2023) часопис је стекао категорију М52 (**истакнути национални часопис**).

Ово Упутство усклађено је са „Актом о уређивању научних часописа“ Министарства за науку и технолошки развој од 9. јула 2009. године и њиме се уређује начин обликовања и достављања научних и стручних прилога редакцији *Библиотекара*.

За ауторска права достављених прилога одговарају аутори. Аутори чији су радови прихваћени потписују изјаву да су упознати са упутствима за ауторе и обавезама аутора дефинисаним у Уређивачкој политици часописа, као и уговор о преносу ауторских права на издавача часописа *Библиотекар*, то јест на Библиотекарско друштво Србије. БДС ће прихваћене прилоге објавити и у електронској форми, а има право да користи и сажетке радова или изводе из достављених радова.

Редакција *Библиотекара* обавестиће аутора уколико је текст прихваћен у року од највише два месеца од пријема рада, али задржава дискреционо право да радове процени и да их не објави уколико утврди да не одговарају садржинским и формалним критеријумима.

Редакција се залаже за отворен приступ информацијама и објављивање текстова различитих типова, у којима аутори сло-

бодно изражавају своје идеје. Не врши цензуру, идеолошку нити било какву другу, али се ограђује од ставова својих сарадника.

Молимо сараднике да своје прилоге прилагоде тематској и формалној структури часописа, као и да на послатим прилозима назначе за коју су рубрику писани. Часопис *Библиотекар* има следеће рубрике: Тема (у којој се објављују радови написани по позиву), Пракса, Хроника, Документи, Прикази.

Молимо сараднике да у циљу уједначавања формалне структуре прилога поштују **следећа правила**:

- Радови би требало да садрже од 10.000 до 30.000 карактера (са размацима), то јесте да не буду дужи од једног ауторског табака.
- Текстови би требало да буду писани на српском (ћирилицом) или енглеском језику, величина фонта за наслове је 16, за поднаслове 14, за основни текст 12, за сажетке и кључне речи 11, за напомене (фусноте) 10, а врсте фонтова су следеће: Times New Roman – Serbian – Cyrilic, односно Times New Roman – English. Проред је 1,5.
- Текстови треба да се шаљу у дос формату програма Microsoft Word или неког другог едитора текста отвореног кода. Документ треба именовати на следећи начин: име и презиме аутора, наслов прилога, датум.
- У горњем левом углу прве стране наводе се: пуно презиме и име (свих) аутора, пун (званичан) назив и седиште установе аутора (афилијација) и електронска адреса аутора. Пожељно је навести и годину рођења аутора због увида у његов научно-стручни рад у централној нормативној бази података Народне библиотеке Србије. Веома је пожељно да се наведу и средња слова аутора. Функција и звање аутора се не наводе.
- Наслов треба да што верније опише садржај чланка. У интересу је аутора да се користе речи прикладне за индексирање и претраживање. Ако таквих речи нема у наслову, пожељно је да се наслову придода поднаслов. Наслов се даје на српском и енглеском језику.
- Сажетак (апстракт) је кратак информативан приказ садржаја чланка који читаоцу омогућава да брзо и тачно оцени његову релевантност. У интересу је аутора да сажетци садрже термине који се често користе за индексирање и претрагу чланака.
- Испод наслова на српском језику наводе се сажетак (100–250 речи) и кључне речи (2–8) на српском језику.
- На крају прилога наводи се листа референци (Литература). Како би часопис био индексиран у светским базама, у литератури се

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2.
год.
2024.

све јединице наводе на латиници (не преводе се) уз напомену *на ћирилици* за ћирилична издања. Референце се наводе абecedним редоследом.

- Испод листе Референци следи: презиме и име (свих) аутора, назив и седиште установе аутора (афилијација) на енглеском језику, електронска адреса аутора, наслов рада на енглеском језику, сажетак и кључне речи на енглеском језику, евентуалне друге напомене о ауторским правима, преводиоцима и слично.
- Када се први пут наводи страно име у тексту, у загради треба да се стави име исписано у оригиналу; када се следећи пут помиње исто име, у наставку текста треба да буде доследно и истоветно транскрибовано без помињања у оригиналу.
- Код навођења страних израза, термина и скраћеница, превод израза и термина, као и развијен облик скраћеница треба да се ставе у одговарајуће напомене (фусноте).
- Табеларни и графички прикази треба да буду дати на једнообразан начин. Пожељно је да наслови свих приказа, а по могућству и текстуални садржај буду дати двојезично, на српском и енглеском језику.
- Напомене (фусноте) дају се при дну стране на којој се налази коментарисани део текста, најобимније не би требало да прелазе 100 речи и нумеришу се арапским бројевима у континуитету у целом тексту. Напомене треба да се користе мање за коментаре, а више за навођење литературе.
- Напомене у раду наводе се језиком и писмом публикације.
- Стил цитирања и навођења напомена (фуснота) и израде листе референци (литературе, библиографије) на крају рада је Чикаго стил – Chicago Style (Humanities).

УПУТСТВО ЗА КОРИШЋЕЊЕ ЧИКАГО СТИЛА БИБЛИОГРАФСКОГ ЦИТИРАЊА

**Напомена: Ово Упутство је превод делова оригиналног упутства Chicago Style Citation Quick Guide преузетог са веб-адресе http://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide.html

Наведени примери су **углавном** из домаће праксе.

Чикаго стил библиографског цитирања је најзаступљенији начин цитирања у хуманистичким научним дисциплинама. Његова популарност је велика јер је врло флексибилан и могуће је, без већих проблема, у правила укључити нове носиоце информација. Овим начином цитирања могуће је представити библиографске јединице

у фуснотама/напоменама у дну текста као и у библиографији/литератури наведеној на крају текста. За ове две врсте навођења важе засебна правила. У примерима који следе наведени су најчешћи облици докумената који се користе као цитати.

КЊИГЕ

БЕЗ АУТОРА

Напомена или фуснота (у даљем тексту **Ф**): редни број. *Наслов књије* (Место издавања: Издавач, година), страна/е.

Ф. 1. *EU i vi: kratak pregled dostignuća EU* (Београд: Delegacija Evropske unije u Republici Srbiji, 2011), 39–40.

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота:

EU i vi, 17.

Библиографија (у даљем тексту **Б.**): *Наслов књије*. Место издавања: Издавач, година.

Б. *EU i vi: kratak pregled dostignuća EU*. Београд: Delegacija Evropske unije u Republici Srbiji, 2011.

ЈЕДАН АУТОР

Ф: редни број. Име и Презиме аутора, *Наслов књије* (Место издавања: Издавач, година), страна/е.

16. Ф. 1. Vesna Bulajić, *Književna nacionalnost i UDK* (Београд: Zadužbina Andrejević, 2007), 16.

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Bulajić, *Književna nacionalnost i UDK*, 19.

Б: Презиме, Име аутора. *Наслов књије*. Место издавања: Издавач, година.

Б. Bulajić, Vesna. *Književna nacionalnost i UDK*. Београд: Zadužbina Andrejević, 2007.

ДВА ИЛИ ТРИ АУТОРА

Ф: редни број. Име и Презиме аутора и Име и Презиме аутора, *Наслов књије* (Место издавања: Издавач, година), страна/е.¹

Ф. 1. Мирјана Бабовић и Светлана Јанчић, *Алфабейски кайшалої монографских њубликација: израда и формирање* (Београд: Народна библиотека Србије, 1985), 42.

¹ Код трећег аутора додаје се и треће име и презиме, а прво и друго се одвајају зарезом.

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Бабовић и Јанчић, *Алфабетски каталог монографских публикација*, 49.

Б: Презиме, Име и Име и Презиме аутора. *Наслов књије*. Место издавања: Издавач, година.

Б. Babović, Mirjana i Svetlana Jančić. *Alfabetски каталог монографских публикација: израда и формирање*. Београд: Народна библиотека Србије, 1985. (на ћирилици)

ЧЕТИРИ ИЛИ ВИШЕ АУТОРА

Ф: редни број. Име и Презиме аутора и др./et al., *Наслов књије* (Место издавања: Издавач, година), страна/е.

Ф. 1. Vladimir Jokanović et al., *Bibliotekarski leksikon* (Београд: Nolit, 1984), 101.

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Jokanović et al., *Bibliotekarski leksikon*, 98.

Б: Презиме, Име, Име и Презиме, Име и Презиме, Име и Презиме. *Наслов књије*. Место издавања: Издавач, година.

Б. Jokanović, Vladimir, Fahrudin Kalender, Emil Popović, Miloš Stojanović. *Bibliotekarski leksikon*. Београд: Nolit, 1984.

КОЛЕКТИВНО ТЕЛО КАО АУТОР

Ф: редни број, Назив колективног тела, *Наслов књије* (Место издавања: Издавач, година), страна/е.

Ф. 1. Српска православна богословија у Призрену, *Извештај за школску 1932/33 годину* (Сарајево: М. Јовановић, 1933), 14.

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота:

Извештај за школску 1932/33 годину, 15–16.

Б: Назив колективног тела, *Наслов књије*. Место издавања: Издавач, година.

Б. Srpska pravoslavna bogoslovija u Prizrenu, *Izveštaj za školsku 1932/33 godinu*. Сарајево: М. Јовановић, 1933. (на ћирилици)

ПУБЛИКАЦИЈА СА ДВА МЕСТА ИЗДАВАЊА И ДВА ИЗДАВАЧА

Ф: редни број. Име и Презиме аутора, *Наслов књије* (Прво место издавања: Први издавач; Друго место издавања: Други издавач, година), стра-

на/е.

Ф: 1. Shialy Ramamrita Ranganathan, *The Five Laws of Library Science* (Madras: Madras Library Association; London: Edward Goldston, 1931), 35.

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота:

Ranganathan, *The Five Laws of Library Science*, 27.

Б: Презиме, име аутора. *Наслов књије*. Прво место издавања: Први издавач; Друго место издавања: Други издавач, година.

Б: Ranganathan, Shialy Ramamrita. *The Five Laws of Library Science*. Madras: Madras Library Association; London: Edward Goldston, 1931.

ПУБЛИКАЦИЈА СА ДВА МЕСТА ИЗДАВАЊА И ЈЕДНИМ ИЗДАВАЧЕМ

Ф: редни број. Име и Презиме аутора, *Наслов књије* (Прво место издавања; Друго место издавања: Издавач, година), страна/е.

Ф: 1. Harald Haarmann, *Early Civilisation and Literacy in Europe* (Berlin; New York: Mouton de Gryter, 1996), 16.

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота:

Haarmann, *Early Civilisation and Literacy in Europe*, 23.

Б: Презиме, име аутора. *Наслов књије*. Прво место издавања; Друго место издавања: Издавач, година.

Б: Haarmann, Harald. *Early Civilisation and Literacy in Europe*. Berlin; New York: Mouton de Gryter, 1996.

ПРИМАРНА ОДГОВОРНОСТ УРЕДНИКА, ПРЕВОДИОЦА ИЛИ ПРИРЕЂИВАЧА (АУТОР НИЈЕ НАВЕДЕН)

Ф: редни број. Име и Презиме, ур./гл и одг. ур./прев./прир., *Наслов књије*, (Место издавања: Издавач, година), страна/е.

Ф: 1. Станислав Препрек, прев., *Еп о Гилјамешу* (Пожега: Епоха, 2004), 91–92.

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Препрек, *Еп о Гилјамешу*, 78.

Б: Презиме, Име, ур./гл и одг. ур./прев./прир. *Наслов књије*. Место издавања: Издавач, година.

Б: Preprek, Stanislav, prev. *Ep o Gilgamešu*. Požega: Epoque, 2004. (na ćirilici)

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2.
год.
2024.

СЕКУНДАРНА ОДГОВОРНОСТ (УРЕДНИК, ПРЕВОДИЛАЦ ИЛИ ПРИРЕЂИВАЧ УЗ АУТОРА)

Ф: редни број. Име и Презиме аутора, *Наслов књије*, ур./гл. и одг. ур./ прев./прир. Име и Презиме² (Место издавања: Издавач, година), страна/е.

Ф. 1. Majkl Gorman, *Naše neprolazne vrednosti*, prev. Sergej Macura (Beograd: Filološki fakultet Univerziteta, 2007), 44.

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота:

Gorman, *Naše neprolazne vrednosti*, 32.

Б: Презиме, Име аутора. *Наслов књије*. Уредник/Главни и одговорни уредник, Превоо/Приредио Име и Презиме. Место издавања: Издавач, година.

Б. Gorman, Majkl. *Naše neprolazne vrednosti*. Preveo Sergej Macura. Beograd: Filološki fakultet Univerziteta, 2007.

ПОГЛАВЉЕ ИЛИ НЕКИ ДРУГИ ДЕО КЊИГЕ

Ф: редни број. Име и Презиме аутора, „Наслов поглавља“, у *Наслов књије*, уредник Име и Презиме (Место издавања: Издавач, година), страна/е.

Ф. 1. Борјана Христова, „Неколико речи о академику проф. др Александру Младеновићу“, у *Библиотечке услуге: зборник радова*, главни и одговорни уредник Сретен Угричић (Београд: Заједница матичних библиотека Србије; Суботица: Градска библиотека, 2008), 193–200.

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Христова, „Неколико речи о ...“, 198.

Б: Презиме, Име аутора. „Наслов поглавља“. У *Наслов књије*, уредник Име и презиме, страна/е. Место издавања: Издавач, година.

Б. Hristova, Borjana. „Nekoliko reči o akademiku prof. dr Aleksandru Mladenoviću“. u *Bibliotečke usluge: zbornik radova*, urednik Sreten Ugričić, 193–200. Beograd: Zajednica matičnih biblioteka Srbije; Subotica: Gradska biblioteka, 2008. (na ćirilici)

² Уколико има више лица која носе секундарну одговорност наводе се сва.

ПОГЛАВЉЕ ПРИРЕЂЕНОГ ТОМА КЊИГЕ (У ОДНОСУ НА ПРИМАРНЕ ИЗВОРЕ)

Ф: редни број. Име и Презиме аутора, „Наслов поглавља“, у *Наслов књије*, ур. Име и Презиме, том *Наслова књије* ур. Име и Презиме (Место издавања: Издавач, година), страна/е.

Ф. 1. DMITAR Tasić, „Jugoslovensko-albanski odnosi i Balkanski pakt 1953-1955“, u *Balkanski pakt 1953/1954*, ur. Milan Terzić, tom 2 *Zbornik radova* ur. Nemanja Milošević (Beograd: Institut za strategijska istraživanja, 2008), 226–236.

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Tasić „Jugoslovensko-albanski odnosi i ...“, 231.

Б: Презиме, Име аутора. „Наслов поглавља“. У *Наслов књије*, уредник Име и Презиме. Том *Наслова књије*, уредник Име и Презиме, стране. Место издавања: Издавач, година.

Б. Tasić, Dimitar. „Jugoslovensko-albanski odnosi i Balkanski pakt 1953-1955“. u *Balkanski pakt 1953/1954*, urednik Milan Terzić. Tom 2 *Zbornik radova*, urednik nemanja Milošević, 226–236. Beograd: Institut za strategijska istraživanja, 2008.

ПРЕДГОВОР, УВОДНИК, ПОГОВОР

Ф: редни број. Име и Презиме аутора, предговор/уводник/поговор у *Наслов књије*, Име и Презиме аутора (Место издавања: Издавач, година), страна/е.

Ф. 1. Nebojša Kovačević, pogovor u *Intelektualna osnova organizovanja informacija*, Pejn Svenonijus (Beograd: Clio, 2007), 284–290.

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Kovačević, *Intelektualna osnova organizovanja informacija*, 287.

Б: Презиме, Име аутора. Предговор/Уводник/Поговор у *Наслов књије*, Име и Презиме аутора, страна/е. Место издавања: Издавач, година.

Б. Kovačević, Nebojša. Pogovor u *Intelektualna osnova organizovanja informacija*, Pejn Svenonijus, 284–290. Beograd: Clio, 2007.

ЕЛЕКТРОНСКО ИЗДАЊЕ КЊИГЕ

Ако је књига доступна у више формата, требало би навести ону верзију која је коришћена, али се могу навести и други формати.

Ф: редни број. Име и презиме аутора, *Наслов књије* (Место издавања: Издавач, година),

http://adresa_(преузето - датум).

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2.
год.
2024.

Ф. 1. Zoran Đinđić, *Subjektivnost i nasilje: nastanak sistema u filozofiji nemačkog idealizma* (Beograd: SSO, 1982), <http://djindjic.nb.rs/scr/digital.php?collection=books&ID=II-297212> (преузето 28. 5. 2011).

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Đinđić, *Subjektivnost i nasilje*...

Б: Презиме, Име аутора. *Наслов књиџе*. Место издавања: Издавач, година, <http://adresa>

(преузето датум). Такође доступно и у штампаном облику.

Б. Đinđić, Zoran. *Subjektivnost i nasilje: nastanak sistema u filozofiji nemačkog idealizma*. Beograd: SSO, 1982. <http://djindjic.nb.rs/scr/digital.php?collection=books&ID=II-297212> (preuzeto 28. 5. 2011). Takođe dostupno i u štampanom obliku.

ЧАСОПИСИ

ЧЛАНАК У ЧАСОПИСУ У ШТАМПАНОМ ОБЛИКУ

Ф: редни број, Име и Презиме аутора, „Наслов чланка“, *Наслов часописа* год. излажења, бр, св. (година): страна/е.

Ф. 1. Селман Тртовац, „Е-књиге – прелиминарне информације за набавку“, *Инфошека* год. 7, бр. 1/2 (2006): 81–87.

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Тртовац „Е-књиге...“, 85.

Б: Презиме, Име аутора. „Наслов чланка“. *Наслов часописа* год. излажења, бр, св., (година): страна/е.

Б. Trtovac, Selman. „E-knjige – preliminarne informacije za nabavku“. *Infoteka* god. 7, br. 1/2 (2006): 81–87. (na ćirilici)

ЧЛАНАК У ОНЛАЈН ЧАСОПИСУ

Ф: редни број. Име и Презиме аутора, „Наслов чланка“, *Наслов часописа* год, бр, св. (година издавања), <http://adresa> (преузето датум), DOI.

Ф. 1. Miroslav Vujović, „A newly-discovered Roman altar from Surčin“, *Starinar* br. 59 (2009), <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0350-0241/2009/0350-02410959149V.pdf> (преузето 10. 5. 2011), DOI 10.2298/STA0959149V.

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Vujović, „A newly-discovered Roman...“.

Б: Презиме, Име аутора. „Наслов чланка“. *Наслов часописа* год, бр, св. (година издавања) <http://adresa> (преузето датум), DOI .

Б. Vujović, Miroslav. „A newly-discovered Roman altar from Surčin“. *Starinar* god. 59 (2009), <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0350-0241/2009/0350-02410959149V.pdf> (preuzeto 10. 5. 2011), DOI 10.2298/STA0959149V.

ЧЛАНАК У НОВИНАМА ИЛИ ПОПУЛАРНОМ ЧАСОПИСУ (ШТАМПАНОМ ИЛИ ОНЛАЈН)

Уобичајено је да се наводе у самом тексту, понекад у фусноти, а скоро никада у библиографији.

Ф: редни број. Име и презиме аутора, „Наслов чланка“, *Наслов часописа или новина*, датум излагања, страна/е³ <http://adresa> (преузето датум).

Ф. 1. Nenad Batočanin, „Uvod u mrežno programiranje“, *PC – personal computer*, 10. oktobar 1995, 81–94.

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Batočanin, „Uvod u mrežno programiranje“, 92.

2. N. Kovačević, „Svedočanstva o našoj kulturnoj baštini“, *Danas*, 20. maj 2011, http://www.danas.rs/danasrs/kultura/svedocanstva_o_nasoj_kulturnoj_bastini.11.html?news_id=215693 (преузето 28. 5. 2011).

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Kovačević, „Svedočanstva o našoj kulturnoj baštini“.

Б: Презиме, Име аутора. „Наслов чланка“. *Наслов часописа или новина*, датум излагања, страна/е, <http://adresa> (преузето датум).

Б. 1. Batočanin, Nenad. „Uvod u mrežno programiranje“, 10. oktobar 1995, 81–94.

2. Kovačević, N. „Svedočanstva o našoj kulturnoj baštini“. *Danas*, 20. maj 2011, http://www.danas.rs/danasrs/kultura/svedocanstva_o_nasoj_kulturnoj_bastini.11.html?news_id=215693 (preuzeto 28. 5. 2011).

ПРИКАЗ ИЛИ РЕЦЕНЗИЈА КЊИГЕ У ЧАСОПИСУ (ШТАМПАНОМ ИЛИ ОНЛАЈН)

Ф: редни број. Име и Презиме аутора, „Наслов приказа или рецензије“, приказ *Наслов књиге*, Име и Презиме аутора, *Наслов часописа*, датум, година, страна/е, <http://adresa> (преузето датум).

Ф. 1. Горана Стевановић, „Библиотеке старог света“, приказ *Библиошке стварој свети*, Лајонел Карсон, *Гласник Народне дидблиошке Србије*, 2005, 515–517, http://www.nb.rs/view_file.php?file_id=1318 (преузето 28. 5. 2011).

³ Ако се наводе чланци објављени у новинама које имају више дневних издања, податак о странама се изоставља због тога што исти чланак може бити на различитим странама сваког од издања, а чланак може изостати у неком од издања.

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Стевановић, „Библиотеке старог света“.

Б: Презиме, Име аутора. „Наслов приказа или рецензије“. Приказ *Наслов књиџе*, Име и Презиме аутора. *Наслов часописа*, датум, година, <http://adresa> (преузето датум).

Б. Stevanović, Gorana. „Biblioteke starog sveta“. Prikaz *Biblioteke starog sveta*. Lajonel Karson, *Glasnik Narodne biblioteke Srbije*, 2005, http://www.nb.rs/view_file.php?file_id=1318 (preuzeto 28. 5. 2011). (na ćirilici)

НЕОБЈАВЉЕНЕ МАГИСТАРСКЕ ТЕЗЕ ИЛИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Ф: редни број. Иницијал имена. Презиме аутора, „Наслов тезе или дисертације“ (магистарска теза или докторска дис., назив факултета, година), стране.

Ф. 1. М. Seljak, „Uloga bibliotećkih mreža u procesima organizovanja i upravljanja znanjem“ (doktorska dis., Filološki fakultet, Beograd, 2005), 61.

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Seljak, „Uloga bibliotećkih mreža...“, 38.

Б: Презиме, иницијал имена. „Наслов тезе или дисертације“. Магистарска теза или докторска дис., назив факултета, година.

Б. Seljak, М. „Uloga bibliotećkih mreža u procesima organizovanja i upravljanja znanjem“. Doktorska dis., Filološki fakultet, Beograd, 2005.

РАД ИЗЛОЖЕН НА СТРУЧНОМ СКУПУ ИЛИ КОНФЕРЕНЦИЈИ

Ф: редни број. Име и презиме аутора, „Наслов рада“ (рад представљен на Назив скупа или конференције, Град, Држава, датум одржавања, година).

Ф. 1. Небојша Васиљевић, „Закон о електронском документу“ (рад представљен на Е-трговина, Палић, Србија, 20–22. април 2009).

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Васиљевић, „Закон о електронском документу“.

Б: Презиме, Име аутора. „Наслов рада“. Рад представљен на Назив скупа или конференције, Град, Држава, датум одржавања, година.

Б. Vasiljević, Nebojša. „Zakon o elektronskom dokumentu“. Rad predstavljen na E-trgovina, Palić, Srbija, 20–22. april 2009. (na ćirilici)

ВЕБ САЈТОВИ

За навођење веб-сајтова важи правило да се наведу сви расположиви подаци везани за тај сајт.

С обзиром на то да подаци варирају и подложни су променама, обавезно је навести датум преузимања.

Ф: редни број. Име организације, „Наслов текста“, име власника сајта, <http://adresa> (преузето датум).

Ф. 1. Панчевачко читалиште, „Судбина штампане речи“, Градска библиотека Панчево, <http://www.citaliste.com/content/view/3272/148/lang,sr/> (преузето 28. 5. 2011).

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота:

„Панчевачко читалиште“.

Б: Име организације, „Наслов текста“, име власника сајта, <http://adresa> (преузето датум).

Б. Pančevačko čitalište, „Sudbina štampane reči“, Gradska biblioteka Pančevo, <http://www.citaliste.com/content/view/3272/148/lang,sr/> (preuzeto 28. 5. 2011). (na ćirilici)

БЛОГ ЗАПИС ИЛИ КОМЕНТАР НА БЛОГУ

Уобичајено је да се наводе у самом тексту, понекад у фусноти, а скоро никада у библиографији.

Блог:

Ф: редни број. Име и презиме аутора блога, „Наслов текста“, Назив блога, датум,

<http://adresa> (преузето датум).

Ф. 1. Dragana Đermanović, „Kako organizovati uspešnu panel diskusiju?“, Blog Prepoznavanje prilika, 17. mart, 2011, [http://www.draganad Jermanovic.com/2011/03/17/kako-](http://www.draganad Jermanovic.com/2011/03/17/kako-organizovati-uspesnu-panel-diskusiju/)

[organizovati-uspesnu-panel-diskusiju/](http://www.draganad Jermanovic.com/2011/03/17/kako-organizovati-uspesnu-panel-diskusiju/) (preuzeto 28. 5. 2011).

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Đermanović, „Kako organizovati uspešnu panel diskusiju?“.

Коментар на блогу:

Ф: редни број. Име и презиме, коментар на „Наслов текста“, име блога, коментар послат датума, година, <http://adresa> (преузето датум).

Ф. 1. Jelena, komentar na Dragana Đermanović, „Kako organizovati uspešnu panel diskusiju?“, Blog Prepoznavanje prilika, 17. mart, 2011, (17.34h) <http://www.draganad Jermanovic.com/2011/03/17/kako-organizovati-uspesnu-panel-diskusiju/> (preuzeto 28. 5. 2011).

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2,
год.
2024.

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота:

Jelena, komentar na Dragana Đermanović, „Kako organizovati...”

ЕЛЕКТРОНСКА ИЛИ ТЕКСТУАЛНА ПОРУКА

Уобичајено је да се наводе у самом тексту, понекад у фусноти и никада у библиографији.

Ф: редни број. Име и презима пошиљаоца, имејл порука примаоцу, датум
Ф. 1. Petar Petrović, imejl poruka Mileni Ranković, 15. 2. 2011.

БИБЛИОГРАФСКА ЈЕДИНИЦА ИЗ КОМЕРЦИЈАЛНЕ БАЗЕ ПОДАТАКА

Јединицама које се преузимају из комерцијалних база података потребно је додати назив базе података, као и приступни број који треба унети након библиографских података јединице.

Б. Choi, Mihwa. „Contesting Imaginaires in Death Rituals during the Northern Song Dynasty.” doktorska disert., University of Chicago, 2008. ProQuest (AAT 3300426).

УРЕЂИВАЧКА ПОЛИТИКА

Часопис *Библиоџекар* посвећен је темама из области библиотекарства.

Друштво библиотекара Србије издало је први број часописа 1948. године; није излазио од 1997. до 2006; обновљен је 2006. од када излази у континуитету. Објављивање часописа подржава Министарство културе, а од 2009. године Министарство науке му даје научни статус (М53).

Часопис *Библиоџекар* објављује оригиналне, претходно не објављене радове: оригиналне научне, стручне и прегледне радове, приказе књига, документа из области библиотекарства...

Радови морају бити написани на српском или енглеском језику језику, са резимеима на енглеском (за радове на српском), односно српском језику (за радове на енглеском).

Часопис излази два пута годишње.

ОБАВЕЗЕ УРЕДНИКА И РЕДАКЦИЈЕ

Главни уредник часописа *Библиоџекар* доноси коначну одлуку о томе који ће се рукописи објавити. Приликом доношења одлуке главни уредник и чланови редакције руководе се уређивачком политиком водећи рачуна о законским прописима који се односе на клевету, кршења ауторских права и плагирање.

Главни уредник задржава дискреционо право да примљене рукописе процени и не објави, уколико утврди да не одговарају прописаним садржинским и формалним критеријумима. У редовним околностима, редакција обавештава аутора о томе да ли је прихватила текст најкасније у року од месец дана од датума истека за пријем рукописа.

Главни уредник и чланови редакције не смеју имати било какав сукоб интереса у вези са рукописима које разматрају. Ако сукоб интереса постоји код једног члана или више чланова редакције, ти чланови се искључују из поступка избора рецензената и одлучивања о судбини рукописа. Уредник и чланови редакције су дужни да благовремено пријаве постојање сукоба интереса.

Главни уредник и чланови редакције су дужни да суд о рукопису доносе на основу његовог садржаја, без расних, полних/родних, верских, етничких или политичких предрасуда.

Уредник и чланови редакције не смеју да користе необјављен материјал из предатих рукописа за своја истраживања без изричите писане дозволе аутора, а информације и идеје изнесене у пре-

датим рукописима морају се чувати као поверљиве и не смеју се користити за стицање личне користи.

Уредник и чланови редакције дужни су да предузму све разумне мере како би идентитет рецензена остао непознат ауторима пре, током и након поступка рецензије и како би идентитет аутора остао непознат рецензентима до окончања поступка рецензије.

ОБАВЕЗЕ АУТОРА

Аутори гарантују да рукопис представља њихов оригиналан допринос, да није објављен раније и да се не разматра за објављивање на другом месту. Истовремено предавање истог рукописа у више часописа представља кршење етичких стандарда. Такав рукопис се моментално искључује из даљег разматрања.

Аутори такође гарантују да, након објављивања у *Библиотекар*, рукопис неће бити објављен у другој публикацији на било ком језику без сагласности издавача.

У случају да је послати рукопис резултат научноистраживачког пројекта или да је, у претходној верзији, био изложен на скупу у виду усменог саопштења (под истим или сличним насловом), детаљнији подаци о пројекту, конференцији и слично, наводе се у фусноти на почетку текста. Рад који је већ објављен у неком часопису не може бити прештампан у *Библиотекар*.

Аутори су дужни да се придржавају етичких стандарда који се односе на научноистраживачки рад. Аутори гарантују и да рукопис не садржи неосноване или незаконите тврдње и не крши права других. Издавач неће сносити никакву одговорност у случају испостављања било каквих захтева за накнаду штете.

Садржај рада

Рад треба да садржи довољно детаља и референци како би се рецензентима, а потом и читаоцима омогућило да провере тврдње које су у њему изнесене. Прикази и стручни чланци морају бити прецизни и објективни.

Намерно изношење нетачних тврдњи представља кршење етичких стандарда.

Аутори сnose сву одговорност за садржај предатих рукописа и дужни су да, ако је то потребно, пре њиховог објављивања прибаве сагласност свих лица или институција које су непосредно учествовале у истраживању које је у рукопису представљено.

Аутори који желе да у рад укључе илустрације, табеле или друге материјале који су већ негде објављени, дужни су да за то прибаве

ве сагласност носилаца ауторских права. Материјал за који такви докази нису достављени сматраће се оригиналним делом аутора.

Ауторство

Аутори су дужни да као ауторе наведу само она лица која су значајно допринела садржају рукописа, односно дужни су да сва лица која су значајно допринела садржају рукописа наведу као ауторе. Ако су у битним аспектима истраживачког пројекта и припреме рукописа учествовала и друга лица која нису аутори, њихов допринос треба поменути у напомени или захвалници.

Навођење извора

Аутори су дужни да исправно цитирају изворе који су битно утицали на садржај истраживања и рукописа. Информације које су добили у приватном разговору или кореспонденцији са трећим лицима, приликом рецензирања пријава пројеката или рукописа и слично, не смеју се користити без изричите писане дозволе извора.

Плагијаризам

Плагирање, односно преузимање туђих идеја, речи или других облика креативног израза и представљање као својих, представља грубо кршење научне и издавачке етике. Плагирање може да укључује и кршење ауторских права, што је законом кажњиво.

Плагијат обухвата следеће:

- дословно или готово дословно преузимање или смишљено парафразирање (у циљу прикривања плагијата) делова текстова других аутора без јасног указивања на извор или обележавање копираних фрагмената (на пример, коришћењем наводника);
- копирање слика или табела из туђих радова без правилног навођења извора и/или без дозволе аутора или носилаца ауторских права.

Ако се установи да је рад који је објављен у часопису плагијат, исти ће бити повучен у складу са процедуром описаном под *Повлачење већ објављених радова*, а ауторима ће бити трајно забрањено да објављују у *Библиотекару*.

Сукоб интереса

Аутори су дужни да у раду укажу на финансијске или било које друге сукобе интереса који би могли да утичу на изнесене резултате и интерпретације.

Грешке у објављеним радовима

У случају да аутори открију важну грешку у свом раду након његовог објављивања, дужни су да моментално о томе обавесте уредника или издавача и да са њима сарађују како би се рад повукао или исправио.

Предавањем рукописа редакцији *Библиотекара* аутори се обавезују на поштовање наведених обавеза.

ОБАВЕЗЕ РЕЦЕНЗЕНАТА

Рецензенти су дужни да стручно, аргументовано, непристрасно и у задатим роковима доставе уреднику оцену научне вредности рукописа.

Рецензенти евалуирају радове у односу на усклађеност теме рада са профилом часописа, релевантност истраживане области и примењених метода, оригиналност и научну релевантност података изнесених у рукопису, стил научног излагања и опремљеност текста научним апаратом.

Рецензент који има основане сумње или сазнања о кршењу етичких стандарда од стране аутора дужан је да о томе обавести уредника. Рецензент треба да препозна важне објављене радове које аутори нису цитирали. Он треба да упозори уредника и на битне сличности и подударности између рукописа који се разматра и било којег другог објављеног рада или рукописа који је у поступку рецензије у неком другом часопису, ако о томе има лична сазнања. Ако има сазнања да је исти рукопис разматра у више часописа у исто време, рецензент је дужан да о томе обавести уредника.

Рецензент не сме да буде у сукобу интереса са ауторима или финансијером истраживања. Уколико постоји сукоб интереса, рецензент је дужан да о томе моментално обавести уредника.

Рецензент који себе сматра некомпетентним за тему или област којом се рукопис бави дужан је да о томе обавести уредника.

Рецензија мора бити објективна. Коментари који се тичу личности аутора сматрају се непримереним. Суд рецензента мора бити јасан и поткрепљен аргументима.

Рукописи који су послати рецензенту сматрају се поверљивим документима. Рецензенти не смеју да користе необјављен материјал из предатих рукописа за своја истраживања без изричите писане дозволе аутора, а информације и идеје изнесене у предатим рукописима морају се чувати као поверљиве и не смеју се користити за стицање личне користи.

ПОСТУПАК РЕЦЕНЗИЈЕ

Примљени радови подлежу анонимној рецензији. Циљ рецензије је да уреднику помогне у доношењу одлуке о томе да ли рад треба прихватити или одбити и да кроз процес комуникације са ауторима побољша квалитет рукописа.

Избор рецензената спада у дискрециона права уредника. Рецензенти морају да располажу релевантним знањима у вези са облашћу којом се рукопис бави и не смеју бити из исте институције као аутор, нити то смеју бити аутори који су у скорије време објављивали публикације заједно (као коаутори) са било којим од аутора поднесеног рада.

Рад пролази две рецензије, а рецензент је дужан да најкасније у року од месец дана од пријема рада пошаље попуњен рецензентски образац.

У главној фази рецензије, главни уредник шаље поднесени рад стручњаку за научну област којом се рад бави. Рецензентски образац садржи низ питања на која треба одговорити, а која рецензентима указују који су то аспекти које треба обухватити како би се донела одлука о судбини једног рукописа. У завршном делу обрасца, рецензенти морају да наведу своја запажања и предлоге како да се поднесени рукопис побољша.

Идентитет рецензената остаје непознат ауторима пре, током и након поступка рецензије.

Ауторима се препоручује да приликом писања радова избегавају формулације које би могле открити њихов идентитет. Уредник гарантује да ће пре слања рукописа на рецензију из њега бити уклоњени лични подаци аутора (пре свега, име и афилијација) и да ће се предузети све разумне мере како би идентитет аутора остао непознат рецензентима до окончања поступка рецензије.

Током читавог процеса, рецензенти делују независно једни од других. Рецензентима није познат идентитет других рецензената. Ако одлуке рецензената нису исте (прихватити/одбити), главни уредник може да тражи мишљење других рецензената.

Током поступка рецензије уредник може да захтева од аутора да доставе додатне информације (укључујући и примарне податке), ако су оне потребне за доношење суда о научном доприносу рукописа. Уредник и рецензенти морају да чувају такве информације као поверљиве и не смеју их користити за стицање личне користи.

Редакција је дужна да обезбеди контролу квалитета рецензије. У случају да аутори имају озбиљне и основане замерке на рачун рецензије, редакција ће проверити да ли је рецензија објективна и да ли задовољава академске стандарде. Ако се појави сумња у објек-

тивност или квалитет рецензије, уредник ће тражити мишљење других рецензената.

РАЗРЕШАВАЊЕ СПОРНИХ СИТУАЦИЈА

Сваки појединац или институција могу у било ком тренутку да уреднику и/или редакцији пријаве сазнања о кршењу етичких стандарда и другим неправилностима и да о томе доставе неопходне информације/доказе.

Провера изнесених навода и доказа

- Уредник ће у договору са редакцијом одлучити о покретању поступка који има циљ да провери изнесене наводе и доказе.
- Током тог поступка сви изнесени докази сматраће се поверљивим материјалом и биће предочени само оним лицима која су директно укључена у поступак.
- Лицима за која се сумња да су прекршила етичке стандарде биће дата могућност да одговоре на оптужбе изнесене против њих.
- Ако се установи да је заиста дошло до неправилности, процениће се да ли их треба окарактерисати ако мањи прекршај или грубо кршење етичких стандарда.

Мањи прекршај

Ситуације окарактерисане као мањи прекршај решаваће се у директној комуникацији са лицима која су прекршај учинила, без укључивања трећих лица, нпр.:

- обавештавањем аутора/рецензената да је дошло до мањег прекршаја који је проистекао из неразумевања или погрешне примене академских стандарда;
- писмо упозорења аутору/рецензенту који је учинио мањи прекршај.

Грубо кршење етичких стандарда

Одлуке у вези са грубим кршењем етичких стандарда доноси уредник у сарадњи са редакцијом и, ако је то потребно, групом стручњака. Мере које ће предузети могу бити следеће (и могу се примењивати појединачно или истовремено):

- објављивање саопштења или уводника у ком се описује случај кршења етичких стандарда;
- слање службеног обавештења руководиоцима или послодавцима аутора/рецензента;

- повлачење објављеног рада у складу са процедуром описаном под *Повлачење већ објављених радова*;
- ауторима ће бити забрањено да током одређеног периода шаљу радове у часопис;
- упознавање релевантних стручних организација или надлежних органа са случајем како би могли да предузму одговарајуће мере.

Приликом разрешавања спорних ситуација редакција часописа редакција се руководи смерницама и препорукама Одбора за етику у издаваштву (*Committee on Publication Ethics – COPE*): <http://publicationethics.org/resources/>.

ПОВЛАЧЕЊЕ ВЕЋ ОБЈАВЉЕНИХ РАДОВА

У случају кршења права издавача, носилаца ауторских права или аутора, повреде професионалних етичких кодекса, тј. у случају слања истог рукописа у више часописа у исто време, лажне тврдње о ауторству, плагијата, манипулације подацима у циљу преваре, као и у свим другим случајевима грубог кршења етичких стандарда, објављени рад се мора повући. У неким случајевима већ објављени рад се може повући и како би се исправиле накнадно уочене грешке.

Стандарди за разрешавање ситуација када мора доћи до повлачења рада дефинисани су од стране библиотека и научних тела, а иста пракса је усвојена и од стране часописа *Библиошекар*: у електронској верзији изворног чланка (оног који се повлачи) успоставља се веза (HTML линк) са обавештењем о повлачењу. Повучени чланак се чува у изворној форми, али са воденим жигом на PDF документу, на свакој страници, који указује да је чланак повучен.

ОТВОРЕНИ ПРИСТУП

Часопис *Библиошекар* је доступан у режиму отвореног приступа. Чланци, након објављивања у штампаном облику, налазе се на сајту Библиотекарског друштва Србије (bds.rs), у рубрици *Библиошекар*. Објављени текстови могу се бесплатно преузети са сајта и користити у едукативне и некомерцијалне сврхе.

Поступак предавања рукописа, рецензија и објављивање радова су бесплатни.

АУТОРСКА ПРАВА

Када је рукопис прихваћен за објављивање, аутори преносе ауторска права на издавача. У случају да рукопис не буде прихваћен

за штампу у часопису, аутори задржавају сва права.

На издавача се преносе следећа права на рукопис, укључујући и додатне материјале, и све делове, изводе или елементе рукописа:

- право да репродукује и дистрибуира рукопис у штампаном облику, укључујући и штампање на захтев;
- право на штампање пробних примерака, репринт и специјалних издања рукописа;
- право да рукопис преведе на друге језике;
- право да рукопис репродукује користећи фотомеханичка или слична средства, укључујући, али не ограничавајући се на фотокопирање, и право да дистрибуира ове копије;
- право да рукопис репродукује и дистрибуира електронски или оптички користећи све носиоце података или медија за похрањивање, а нарочито у машински читљивој/дигитализованој форми на носачима података као што су хард диск, CD-ROM, DVD, Blu-ray Disc (BD), мини диск, траке са подацима, и право да репродукује и дистрибуира рукопис са тих преносника података;
- право да сачува рукопис у базама података, укључујући и онлајн базе података, као и право преноса рукописа у свим техничким системима и режимима;
- право да рукопис учини доступним јавности или затвореним групама корисника на основу појединачних захтева за употребу на монитору или другим читачима (укључујући и читаче електронских књига), и у штампаној форми за кориснике, било путем интернета, онлајн сервиса, или путем интерних или екстерних мрежа.

Часопис омогућава ауторима да објављену верзију рукописа у PDF формату депонују у институционални репозиторијум и/или некомерцијалне базе података или да га објаве на личним веб страницама (укључујући и профиле не друштвеним мрежема за научнике, као што су ResearchGate, Academia.edu итд.) или на сајту институције у којој су запослени најраније пола године након објављивања у часопису. При томе се морају навести издавач, као носилац ауторских права, и извор рукописа (комплетни библиографски подаци).

ОДРИЦАЊЕ ОДГОВОРНОСТИ

Изнесени ставови у објављеним радовима не изражавају ставове уредника и чланова редакције часописа. Аутори преузимају правну и моралну одговорност за идеје изнесене у својим радовима. Издавач неће сносити никакву одговорност у случају испостављања било каквих захтева за накнаду штете.

Рецензенти (бр. 1 и бр. 2 за 2024. годину)

др Славица Гостимировић
Народна библиотека Додој

проф. др Лејла Кодрић Заимовић
Универзитет у Сарајеву, Филозофски факултет – Одсек за компаративну књижевност и библиотекарство

проф. др Бојана Ласица
Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет – Катедра за општу књижевност и библиотекарство

др Биљана Рујевић
Универзитет у Београду, Рударско-геолошки факултет – Централна библиотека

др Гордана Станчић
Андрићев институт – Библиотека „Иво Андрић”, Вишеград

Јелена Калајџија
ЈУ Народна библиотека „Филип Вишњић”, Бијељина

мр Гаља Жилник
Градска библиотека у Новом Саду

проф. др Бојан Ђорђевић
Универзитет у Београду, Филолошки факултет – Катедра за библиотекарство и информатику

мр Гордана Ђилас
Библиотека Мајнице српске, Нови Сад

др Богдан Трифуновић
Градска библиотека „Владислав Петковић Дис”, Чачак

Јелена Глишовић
Библиотекарско друштво Србије, Народна библиотека Србије, Београд

Жаклина Николић
Библиотека „Центар за културу”, Кладово

др Драгана Милуновић
Народна библиотека Србије

Небојша Ковачевић
Народна библиотека Србије

др Дмитар Тасић
Институт за новију историју Србије

БИБЛИОТЕКАР
часопис за теорију и праксу библиотекарства
Год. LXVI, св. 2 (2024)

Часопис излази двапут годишње

Главни и одговорни уредник
др Виолета Стојменовић

Класификација текстова по УДК
Народна библиотека Србије

Израда DOI ознака
Филолошки факултет Универзитета у Београду

Лектура
др Татјана Богојевић

Редактура превода
Оливера Кривошић

Издавач
Библиотекарско друштво Србије
Београд, Скерлићева 1
Web: www.bds.rs

Email: sekretar@bds.rs

За издавача
Јелена Глишовић

Штампа
Бирограф
Београд

Тираж
300

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

02(497.11)

БИБЛИОТЕКАР : часопис за теорију и праксу
библиотекарства / главни и одговорни уредник
Драгана Грујић. – Год. 1, бр. 2 (1948/1949) – год. 47,
бр. 1/2 (1997) ; Год. 48, бр. 1/4 (2006) – . – Београд :
Библиотекарско друштво Србије, 1948/1949–1997;
2006 – (Београд : Графолик). – 24 стр

Полугодишње.

ISSN 0006-1816 = Библиотекар (Београд)

COBISS.SR-ID 427270